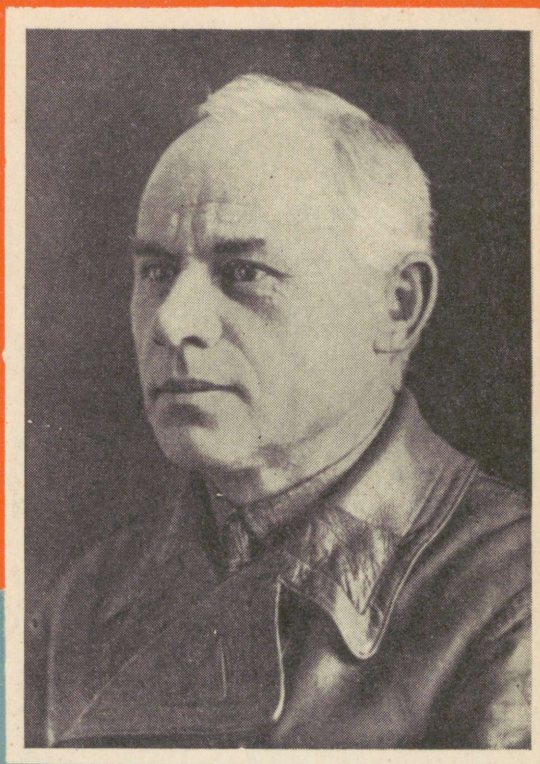

D. RUDNEV

Juan
RABTŠINSKI

See raamat jutustab suurepärase inimese, kommunistide armee ühe vakra võitleja Ivan Rabtšinski elust. Vene töölisebolševikuna jäi tema nimi helgetähisena Eesti proletariaadi võitlusajalukku, Eestimaa Sõjarevolutsioonikomitee esimese esimehena juhtis I. Rabtšinski koos J. Anveldi, V. Kingissepa ja teiste väljapaistvate bolševikega Oktoobrirevolutsiooni Eestis. Neil otsustavatel päevadel näitas ta end erakordse organisaatorina, töörahva mehise ja targa juhina. Oma isikus kehas tas Rabtšinski eesti ja vene rahva sõprust võitluses sotsialismi eest, näitas, kuidas tuleb teostada leninlikku rahvuspoliitikat. Sellepärast oligi Rabtšinski nimi Eesti proletariaadi hulgas nii populaarne. Kui kuulutati välja Eesti Töörahva Kommuun, oli Rabtšinski Moskvast VNFSV valitsuse juures Kommuuni täieõiguslikuks esindajaks. Ka hiljem ei katkestanud Rabtšinski sidemeid eesti kommunistidega.

Raamatus on illustratsioonidena kasutatud fotosid I. Rabtšinskist ja neist hoonetest, mis olid seotud tema tegevusega Tallinnas.

✓ Originaali tiitel:

Д. Руднев

ИВАН ВАСИЛЬЕВИЧ РАБЧИНСКИЙ

Эстонское Государственное Издательство
Таллин 1960

Tõlkinud *H. Limberg*

Каане kujundanud *E. Tali*

2

ESTONIAN LIBRARY
TALLINN 1960

Vene töölise-bolševiku Rabtšinski nime tundsid 1917. aastal kõik eesti proletaarlased. Suurte parteitöö kogemuste, põhjaliku teoreetilise ettevalmistuse ja heade organisatsioonivõimete tõttu tõusis Rabtšinski sellel ajaloo pöördpunktil eesti bolševike juhtiva tuumiku ridadesse. Koos silmapaistvate kommunistide Jaan Anveldi, Viktor Kingisepa, Hans Pöögelmanni ja teistega juhtis Ivan Vassiljevitš Rabtšinski Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamist Eestis. Otsustaval silmapilgul, veidi enne ülestõusu algust, usaldas Eesti parteiorganisatsioon talle vastutava ametikoha. Temast sai Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures loodud sõja-revolutsioonikomitee esimees. Selle ülesandega tuli ta auga toime.

Jaan Anvelt andis I. V. Rabtšinski tegevusele järgmise hinnangu: «Võitluses bolševismi võidu eest Eestis 1917. aastal, eriti just Oktoobripöörde päevadel etendas sm. Rabtšinski tõepoolest silmapaistvat osa. Suurepärase organisatsioonina ja agitaatorina võitis sm. Rabtšinski täiesti teenitult tööliste, soldatite ja madruste armastuse ning lugupidamise.»¹

Eesti Tööraha Kommuuni päevil määrati I. V. Rabtšinski Eesti Tööraha Kommuuni esindajaks Vene NFSV valitsuse juurde. Samal ajal oli ta Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo esindajaks Moskvast. Ka hiljem olid I. V. Rabtšinskil tihedad sidemed Eestimaa kommunistliku partei juhtkonnaga.

I. V. Rabtšinski elu ja tegevust käsitlevaid materjale säilitatakse NLKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Instituudi Parteiarhiivis, EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivis ja teistes Moskva ning Tallinna arhiivides. Käesoleva töö autor on kasutanud ka dokumentide ja materjalide kogumikku «Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolut-

¹ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast. Dokument on kirjutatud 4. märtsil 1934.

sioon Eestis». Rohkesti andmeid I. V. Rabtšinski kohta sisaldavad 1917. aastal Eestis ilmunud ajalehed, eriti «Kiir», «Utro Pravdõ», «Tööline» ja «Zvezda». Väärtuslikuks algallikaks on ka I. V. Rabtšinski enda kirjanduslik pärand (artiklid Veebruarirevolutsiooni ja Oktoobrirevolutsiooni kohta Eestis jne.). Peale selle on olemas paljude vanade kommunistide mälestused I. V. Rabtšinskist. Kõigi nende materjalide alusel ongi kirjutatud käesolev biograafiline ülevaade, kusjuures peatähelepanu on pööratud Rabtšinski tegevusele Eestis.

Me peame kalliks mälestust Rabtšinskist, kes sotsialistliku revolutsiooni võidu heaks Eestis nii palju korda saatis. Meile on kallis tema helge kuju, mis kehastab vene ja eesti tööliste vendlust võitluses kommunismi eest.

1

Rabtšinskid elasid Kiievi kubermangus Kazatino külas. Neid peeti küll talupoegadeks, kuid oma maatükki neil ei olnud ja igapäevast leiba tuli teenida raudteel.

Vaguniülevaatajal Vassili Rabtšinskil oli suur pere. Elati väga vaeselt. Ja kui 1879. aasta 12. jaanuaril sündis veel üks poeg — Ivan, vangutasid naabrid murelikult pead: «Veel üks suu juures, mis ta neile küll süüa annab?!» Kaks-teist suud lauas, vaguniülevaataja kuupalk aga oli kõigest kaksteist rubla — üks rubla hinge peale! Et lisisissetulekut saada, käisid ema ja vanem õde pesu pesemas, õmble-sid, sügisel kitkusid kanu ja hanesid, kuid kõigest sellest oli vähe — ikka oli puudus majas:

«Meie elu kohta võiks ütelda, et me ei olnud küll täiesti näljas, kuid näljatunne oli alaline,» kirjutab Ivan Vassiljevitš. «Kõige toredamad päevad minu lapsepõlves olid need, kus mulle anti soolakurgi asemel tükk pekki.»²

Ka Vanja ette kerkis juba varakult leivateenimise probleem. Tal vedas: kohaliku koori juht avastas, et poisil on ilus tugev hääl ja võttis ta oma koori, kus Vanjast sai peagi solist. Koor esines kontsertidel ja suurtel usupühadel kirikus. «Hakkasin saama natuke raha,» räägib Rabtšinski,

² NLKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv (edaspidi MLI PKA), f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 7.

«sellest jätkus vähemasti isikliku varustuse muretsemiseks.»³ Selle töömehe sünnist oli möödunud kõigest seitse aastat.

Isa, erakordselt andekas inimene, oli kirjaoskamatu. Tema kirglikuks sooviks oli anda lastele kooliharidust, aidata nad haljale oksale. Aga selleks oli raha tarvis. Vanjat aitas jällegi hea hääl. See avas talle algkooli uksed. Poissi piinas mure tuleviku pärast — millega küll edasi õppida? Ta hakkas kooris laulmise eest saadud raha kõrvale panema. Möödus aasta. Kopika haaval suutis ta koguda 55 rubla. Nüüd võis mõelda Kiievisse minekule, ja kui õnn naeratab, astuda kaheaastasesse kooli.

Kiievisse sõitis Vanja «jänest» — isa pani ta kaubavagunisse ühe tuttava mehe juurde, kes saatis hobuseid. Koos hobustega jõudiski 12-aastane poiss Kiievisse. See-eest oli raha alles ja see kulus marjaks ära: täieliku pansioni ja voodikoha eest tuli maksta 50 rubla. Vanja andis ära kogu oma varanduse ja temast sai koolipoiss. Pärast lõpetamist astus Vanja raudteekooli.

Kiievis elades käis ta üliõpilasingides, luges ja levitas lendlehti. Noormees, kes oma nahal oli juba eluraskusi tundma õppinud, hakkas juurdlema sotsiaalse ebavõrdsuse põhjuste ja nende kaotamise võimaluste üle. Üliõpilastelgi oli sellest õige ebamäärane ettekujutus ja Rabtšinskit nad selles osas suurt aidata ei saanud.

1895. aastal võttis ta esmakordselt osa tänavademonstratsioonidest. Need avaldasid noorukile otse vapustavat mõju: «Mitte mingisugused vestlused, mis olid tegelikult naiivsed ja lapsikud, ei jätnud mulle niisugust muljet kui need demonstratsioonid.»⁴ Raudteekooli lõpetamise järel pöördus Rabtšinski tagasi kodukülla. Ta hakkas tööle telegraafis, hiljem montööri abilisena elektriijaamas. Ajas töölistega «mässumeelset juttu». Nii oli see hiljem ka Žmerinkas, kuhu ta telegraafi ülevaatajana tööle suunati. «Umbes aasta hiljem kutsus sandarmeeria rittmeister mind enda juurde ja nõudis... et ma kolme päeva jooksul, kui mulle mu nahk kallis on, Žmerinkast lahkuksin, vastasel korral vallandatakse 3. punkti alusel (hundipass).»⁵

Sandarmid ajasid teda ühest paigast teise, nii et noor-

³ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 7.

⁴ Sealsamas, l. 8.

⁵ Sealsamas.

mees ei saanud ennast kusagil pikemaks ajaks sisse seada. Lõpuks õnnestus tal Nižnedneprovskisse elama jääda. Rabtšinskil ei olnud sel ajal veel mingeid kindlaid poliitilisi vaateid, kuid temas kees viha tsarismi ja sandarmite vastu. Ta oli pigem stiihiline kui teadlik revolutsionäär.

«Midagi me ju üksteiselt ka õppisime,» räägib Rabtšinski neist töolistest, kellega ta Nižnedneprovskis läbi käis, «kuid üldiselt ekslesime siiski ringi nagu pimedad kutsikad... Rääkisime dekabristidest, narodnikutest, sotsialistidest, streikidest ja paljudest muudest asjadest, käisime kuulamas mingisuguseid referaate... kuid seda oli üldiselt siiski vähe, mis meie pähe pidama jäi.»⁶

1901. aastal tuli minna aega teenima. Algul oli ta jõe-laevastiku miiniroodus. Varsti saadeti kirjaoskaja soldat, kellel oli peale kõige muu ka veel mingisugune tehniline haridus, Peterburi Elektrotehnilisse Sõjakooli. Rabtšinski leidis siit eest soldat Jegorovi, kes oli tulnud Nižni-Novgorodist ja oli tuttav Maksim Gorkiga. Jegorov sai Nižnist lendlehti ja revolutsioonilist kirjandust ning andis neid ka Rabtšinskile ja teistele soldatitele lugeda. Sõjakoolis tekkis ring, millel oli soldatitele suur mõju. See oli kindla marksisliku suunaga ring.

Ükskord sai veltveebel — tüüpiline «nahk» — Rabtšinski käest kätte lendlehe ja viis selle roodukomandörile; Rabtšinskit ähvardas sõjakohtu alla sattumine, kuid nii kaugele asi siiski ei läinud, vaid piirdus peavahis istumisega. 1903. aastal lõppes Rabtšinskil väeteenistus ja ta sai Nikolai raudteel telegraafi ülevaataja koha.

Nikolai raudteel moodustas Rabtšinski telegrafistidest, lukkseppadest, elektrikutest ja vedurijuhtidest ringi. Samal ajal võttis ta osa sotsiaaldemokraatliku ringi tööst korgivabrikus, kuna elas samas rajoonis. Aastapilet võimaldas tal raudteel vabalt sõita. Ta tegi propagandat sõlmjaama depoos, rööpaseadja putkas, telegrafisti toas. Rabtšinskist sai raudteel aja jooksul üsnagi tuntud mees.

1904. aasta jõudis lõpule. Õhus oli selgesti tunda läheneva revolutsiooniäikese hõngu.

... 1905. aasta 9. jaanuari hommik oli külm ja vaikne. Taevaäär lõi vaevalt hahetama, kui Peterburi äärelinnast, vabrikute rajoonist, hakkas kesklinna suunas liikuma tihe

⁶ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, 1. 8.

I. Rabštinski 1905.—1906. a.

korrapäratu inimsumm, meenutades vaikset, kõrgete kivikallaste vahel aeglaselt voolavat jõge. Inimeste peade kohal lehvisid rahulikult kirikulipud, ees kanti keisri ja keisrinna pilte.

Koos korgivabriku töölistega sammus Paleeväljaku poole ka Rabštinski. Tema muidugi ei jaganud seda naiivset usku isakesse tsaari, kuid pidas oma kohuseks olla sel tunnil koos rahvaga. Ta püüdis selgitada, kuivõrd naiivne on minna tsaarilt abi ja kaitset otsima, kuid teda kuulati külmalt ja ükskõikselt.

Rahvasumm viis Rabštinski Paleeväljaku lähedal asuva aia juurde, siit oli hästi näha tumepunane Talvepalee. Teed Talvepalee juurde tõkestas pikk soldatite ahelik. Rahvahulk jäi nõutult seisma. Rabštinski vaatas järjest suurema rahu-tusega, kuidas soldatid ohvitseride käsul oma ridu koondavad. Hiljaaegu ise soldatist tulnud, sai ta kohe aru, et teoksil on midagi hirmsat, midagi möödapääsmatut...

Halastamatult käristasid talvepäeva häirimatu vaikuse lõhki kogupaugud, kõik ümberringi kajas haavatute oigeist ja hirmust ning murest hullunud inimeste hädakisast; oli kuulda hirmsaid needmissõnu. «Mitme tuhande pealisest rahvahulgast jääme Paleeväljaku nurgale kolmekesi; seome haavatuid; vean töölist haiglasse. Nende esimeste tulerist-

sete mõjul toimub minus järsk murrang. Pühendan end revolutsioonile.»⁷

Proletaarne Peterburi vastas tsaari õudsele kuritööle võimsate streikidega. Algas esimene Vene revolutsioon.

Tõusis üles ka Nikolai raudtee. Seal juhtis streiki raudteesõlme streigikomitee, mille koosseisu kuulus bolševik M. T. Jelizarov (V. I. Lenini õemees). Temaga oli Rabtšinski kokkupuuteid peamiselt streigiga seoses. 1905. aasta oktoobris valiti Ivan Rabtšinski Nikolai raudtee streigikomiteesse. Ta organiseeris erilise telegraafibüroo, kuhu saabusid revolutsiooni käigu kohta teated kogu Venemaalt; büroo andis teated edasi pahempoolsetele ajalehtedele.

Raudteelased saatsid Rabtšinski delegaadina Peterburi Töölise Saadikute Nõukokku. Ta võttis osa Nõukogu istungeist.

Revolutsioon karastab võitlejaid kiiresti. Rabtšinski jõudis üha rohkem arusaamisele, et tema koht on bolševike ridades: «... Ma armastasin bolševikke,» kirjutab ta, «nad olid minu meelest kui tormikotkad, julged, rahvalähedased, klassiteadlikud, kirglikud, tõeliselt suured revolutsionäärid, kelle eesmärgiks on vana vihatud korra kukutamine.»⁸

Kuigi Rabtšinski vormiliselt ei olnud veel partei liige, toetas ta parteid rahaliselt ja täitis pidevalt partei poolt antud ülesandeid. «Mind peeti bolševikuks, kuid ma ise... pidasin end ainult kaasatundjaks,» kirjutab Rabtšinski. «Suhtusin parteisse astumisse väga tagasihoidlikult ja tõsiselt, olles arvamusel, et seni, kuni ma pole oma peaga sügavalt aru saanud programmist, parteide erinevustest ja kõigist teistestki maailmavaatelistest küsimustest, ei ole ma seda väärt, et parteisse astuda.»⁹

Õöl vastu 8. detsembrit 1905 areteeriti kogu Nikolai raudtee komitee. Vangistati ka Rabtšinski. Muide, teda hoiatati eelseisvatest areteerimistest ja depootöölised pakkusid talle välismaale põgenemiseks oma abi, kuid Rabtšinski keeldus kategooriliselt.

Eeluurimisvangla üksikkong. Pulbitseva töö asemel äkki pealesunnitud tegevusetus. Rabtšinski ei kaota aega, ta hakkab innuga täiendama oma puudulikke teadmisi. Loeb 14 tundi päevas, neelab tohutult palju raamatuid töölisliiku-

⁷ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 42.

⁸ Sealsamas, l. 10.

⁹ Sealsamas, l. 42.

mise, filosoofia, ajaloo ja sotsioloogia alalt. «Vangla üksik-kongis teen läbi oma poliitilise ülikooli . . . siin kujuneb lõplikult välja minu bolševistlik-marksistlik maailmavaade; sellest aastast pean ennast ka VSDT (b) P liikmeks.»¹⁰

Kohtupalat mõistis Rabtšinski üheks aastaks kindlusevanglasse. Kuid kuue kuu pärast, 1906. aasta suvel, lasksid võimud Rabtšinski käenduse põhjal välja. Milline rõõm pääseda hallist kivikarbist vabadusse, milline rõõm uuesti suhelduda sündmuste keerisesse! Bolševike partei ülesandel loob ta sidemed sapööride ja kahurvaelastega, teeb agitatsioonitööd raudteelaste hulgas.

1906. aasta detsembris sõidab Rabtšinski ülevenemaalile raudteelaste Tampere kongressile. Tema kirglik, bolševistlik kõne põhjustab esseeride liidri Tšernovi tigedaid vahelehiudeid. Kui palju niisuguseid ägedaid kokkupõrkeid esseeride ja menševikega seisab veel ees! Rabtšinski pöördub tagasi Peterburi. Partei annab talle ühe ülesande teise järel: esineda Tehnoloogilises Instituudis toimival miitingul kõnega, anda raudteelaste koosolekul vastulöök menševikele, sõita Minskisse ja astuda ühendusse sealsete bolševikega . . .

1907. aastal, ööl vastu 18. aprilli (uue kalendri järgi vastu 1. maid), areteeritakse Rabtšinski uuesti. Lühikest aega hoitakse teda Spasski poolel asuvas ühiskambris. Uuesti hakkab ta oma teadmisi täiendama. Keegi vang, kunstnik, on joonistanud Rabtšinskist pildi: naril lamab noor, mehise ja rahuliku ilmega tööline, raamat lahti ees; raamatusse on mikroskoopiliste tähtedega kirjutatud: «Elu, see on orjade võitlus vabaduse eest ja isandate võitlus võimu eest . . .»

Rabtšinski viiakse peagi üle «Krestõ» vanglasse, kus valitseb äärmiselt karm kord. Jälle üksikkong. Kõrvalkongis istus bolševik Ilja Jonov (partei liige 1904. aastast), kes hulk aega hiljem kirjutas Rabtšinskist:

«Vangis olles lõi ta mõningad sidemed teiste vangidega. See võimaldas tal organiseerida vangla ajakirja väljaandmist, kus ilmusid ka minu luuletused ja sõnumid «Zvonari» («Kellamees») varjunime all. Andsin need talle edasi avause kaudu, mille olime vaheseina uuristanud. Sm. Rabtšinski oli siis juba bolševik. Võin seda kindlalt öelda, kuna ajasin

¹⁰ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 17.

temaga selle avause kaudu iga päev juttu. Ka meie ajakiri oli bolševistliku kallakuga.»¹¹

Vangla ajakirjas avaldas Rabtšinski rea artikleid ja iseisva õppimise programmi, mille ta oli koostanud.

Kuigi sandarmitel oli Rabtšinski vastu süütõendeid, ei läinud neil siiski korda kohtuprotsessi sepitseda. 1907. aasta detsembris saadeti Rabtšinski Tveri politsei järelevalve alla. Kuid mõne aja möödudes tegi Tveri kubermangu sandarmeeriavalitsuse ülem politseidepartemangule ettekande, et «linnakodanik I. V. Rabtšinski hakkas Tveri saabudes otsekohe sidemeid looma töölistega ja võttis osa ühest suurest koosolekust».¹² Edasi kandsid sandarmid ette, et «Tveri gümnaasiumi kasvandik Mihhail Nikolajevitš Ivanov, kes kuulub äärmuslike vaadetega isikute rühmitusse, käib läbi administratiivkorras väljasaadetud Rabtšinskiga».

Sandarmitel olid täpsed andmed, neid informeeris provokaator. Tõepoolest sõlmis Rabtšinski Tveri saabudes otsekohe sidemed vaguniehitustehase ja Morozovi manufaktuuri bolševistlike ringidega.¹³ Ta esines salajastel koosolekutel, mida kohalikud bolševikud Volga taga metsas korraldasid.

Tveris elatus Rabtšinski juhuslikest sissetulekuist: andis gümnaasistidele tunde, kirjutas kohalikule ajalehele lühiteateid jooksvate sündmuste kohta. Politsei järelevalve all asudes ei olnud aktiivse revolutsioonilise töö tegemine võimalik. Sellepärast otsustas ta minna põranda alla ja põgeneda Peterburi. Valepassiga sõitiski Rabtšinski pealinna, asus võõra nime all tööle trammiliini ehitusel ja hakkas elama linnalähedases Slavjanka asulas.

«Põranda all elav inimene tõmbas töölisi ligi nagu magnet,» kirjutab Rabtšinski selle perioodi kohta. «See on ka arusaadav; oli täiesti mõeldamatu, et inimene, kes iga päev käib läbi töölistega, sööb ja elab nende keskel, ei teeks revolutsioonilist tööd. Siin tuli mul samuti, võib öelda, iga tund teha põrandaalust tööd nii töö juures kui ka tööliste korterites.»¹⁴

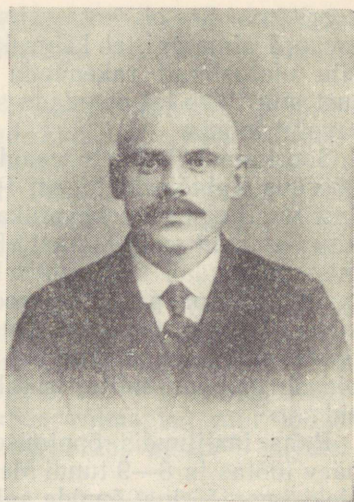
Peagi õnnestus tal saada koht Meditsiinilise Sõjaväeakadeemia elektriijaama. Missuguse tööga Rabtšinski ka tegeles, ikka püüdis ta seda tööd põhjalikult tundma õppida.

¹¹ MLI PKA, f. 124, nim. 1. s.-ü. 1583, l. 36.

¹² Sealsamas, l. 39.

¹³ Sealsamas, l. 55.

¹⁴ Sealsamas, l. 43.

I. Rabštinski esmakordse viibimise ajal Tallinnas (1912. a.).

Elektrijaamas töötades uuris ta elektrotehnikaalaseid raamatuid. Tal tekkis soov jagada oma teadmisi ja kogemusi samasugustele töölistele nagu ta isegi, ja Rabštinski kirjutas raamatu «Elektrimontöör», mis ilmus 1911. aastal Peterburis ja millel oli suur menu. Lihtne tööline ja tehnilise raamatu autor — see oli tsaari ajal täiesti erakordne nähtus.¹⁵

Puudulik haridus andis üha rohkem tunda ja takistas Rabštinskil andmast parteile kõike seda, mida ta oleks võinud anda: «...tundsin, et mul on poliitilisel ja teoreetilisel alal nõrk ettevalmistus. Võitlus esseeride, menševike ja teiste parteide vastu nõudis... laialdasi teadmisi ja ettevalmistust, kuid minul neid ei olnud. Ma otsustasin tõsiselt õppima hakata...»¹⁶

Rabštinski oli siis 33 aastane. Häbenemata oma vanust, istus ta õpikute taha, et anda eksternina ära küpsuseksamid. Eksamisooritajailt nõuti tõendit «poliitilise ustavuse» kohta. Kes oleks Rabštinskile niisuguse tõendi võinud anda? Juhuslikult sai ta teada, et Tallinna reaalkoolis seda tõendit ei nõuta. 1912. aastal sõitiski ta Tallinna eksameid

¹⁵ I. Rabštinski raamatut «Elektrimontöör» anti välja 12 trükki, sellest 10 trükki nõukogude võimu ajal.

¹⁶ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 47.

sooritama. See oli tema esimene sõit Eestisse. Ta ei võinud tookord aimatagi, et kõige lähemas tulevikus tuleb tal just siin ulatuslikult rakendada oma organisaatorivõimeid, et just siin tuleb tal etendada silmapaistvat osa sotsialistlikus revolutsioonis.

Sooritanud Tallinna reaalkoolis edukalt küpsuseksamid, pöördus Rabtšinski tagasi Peterburi ja astus Polütehnilise Instituudi elektromehhaanika osakonda, kaasas parim soovitus — tema enda raamat «Elektrimontöör». Instituuti astumist põhjendab ta järgmiselt: «Oma edasiõppimisele vaatan ma kui parteitöö koostisosale, olles arvamusel, et kirjaoskust ja teadmisi omades saan ma revolutsioonile palju rohkem kasu tuua kui ilma nendeta. Õppimise juures pidasin silmas mitte isiklikke, vaid ühiskondlikke huvisid...»¹⁷

Raha instituudis õppimiseks Rabtšinskil ei olnud. Iga päev töötas ta 8—9 tundi Meditsiinilises Sõjaväeakadeemias elektrimontöörina, õppida sai ainult õhtuti. Kõiki pani hämmastama üliõpilase erakordne töövõime ja püsivus. Ta sooritas arvestused alati õigeaegselt ja jõudis korralikult edasi.

Parteitööd ta ei katkestanud. Vana bolševik M. V. Kljujev jutustab, et I. Rabtšinski täitis neil aastail parteilisi ülesandeid, aitas teisi bolševikke: muretses neile passe, varjas neid konspiratiivkorterites jne.¹⁸ Sama räägib ka A. Bondarenko, partei liige 1905. aastast. Ta märgib, et Peterburi Polütehnilise Instituudi üliõpilasena oli Rabtšinski «väljapaistvaks bolševikuks ja tegi aktiivselt parteitööd».¹⁹ Rabtšinski ise kirjutab, et instituudis tegi ta propagandat üliõpilaste seas, keda oli hoolikalt välja valinud.

Politseisse saabus Rabtšinski peale kaebus. Teda kavatseti areteerida. Rabtšinski aga hoiatati õigeaegselt. Et oli sõja aeg ja kohtud bolševikega eriti karmilt arveid õiendamisid, otsustas Rabtšinski silmapiirilt kaduda. 1915. aasta lõpul saabus ta Tallinna. Siin, rindeäärses piirkonnas, olid peremeheks sõjaväevõimud ja võis loota, et siin läheb korda politseile märkamatuks jääda. See arvestus osutus õigeks.

Tallinn oli sellest ajast palju muutunud, kui ta esimest korda siin käis. Sõda oli vajutanud kõigele oma raske ja

¹⁷ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 47.

¹⁸ Sealsamas, l. 50.

¹⁹ Sealsamas, l. 49.

sünge pitseri. Tallinnal oli rindeäärse linna ilme. Tänavatel liikus palju sõjaväelasi, ühtelugu võis kohata rindele suunduvaid polke.

Elu oli linnas tunduvalt raskemaks muutunud. Toiduainete hinnad olid kõvasti tõusnud. Suhkrut ja jahu sai kaartidega. Suhkru, piima ja petrooleumi järele seisid varahommikust peale pikad järjekorrad. Väsinud, murelikud näod, kulunud riided, naistööliste ja alaealiste rohkus tööliste seas — kõik see ütles Rabtšinski tähelepanelikule silmale palju.

Spetsialistide järele oli suur nõudmine ja Rabtšinski sai kergesti tööle sõjatööstuse komiteesse, algul evakuatsiooni-osakonna juhataja abina, hiljem tehnilise osakonna juhatajana. Töö iseloom oli niisugune, et tuli tihti viibida tehastes, vabrikutes ja sadamas. «See võimaldas mul töölistega, soldatitega ning madrustega läbi käia,»²⁰ kirjutab Rabtšinski.

Kiiresti saab ta ülevaate Tallinna tööliste elust. Ekspluaatimine on jõudnud viimase piirini, peale 10-tunnise «normaalse tööpäeva» sunnitakse töölisi veel 4—6 tundi lisatööd tegema. Sõjakohtu alla andmise ähvardusel on paljude ettevõtete töölistelt võetud töökoha vahetamise võimalus. Vähi-magi rahulolematuse avaldamise puhul antakse töölised soldatiks ning saadetakse tegevarmeesse. Tallinna «tsaariks ja jumalaks» on kindluse komandant viitseadmiral Gerasimov, kellele faktiliselt allub linnas kõik.

Vabrikutes ja tehastes käies võis Rabtšinski veenduda, et eesti tööliste revolutsiooniline võitlusvaim ei ole murtud, et kaadri-proletaarlased moodustavad endiselt bolševike partei tsitadelli. Võimudel ei olnud läinud korda neid repressioonidega ja ähvardustega hirmutada. Kord ühes, kord teises ettevõttes puhkevad streigid. Tehastes võib üha sagedamini näha lendlehti, mis kutsuvad võitlema tsarismi ja rahva poolt vihatud imperialistliku sõja vastu. Sügaval põranda all tegutses VSDT(b)P Tallinna Komitee, kuid Rabtšinskil nähtavasti ei õnnestunud enne 1917. aastat sellega ühendusse astuda. Ta loob sidemed revolutsiooniliselt meelestatud lihttöolistega. «Astusin ühendusse tööliste ringidega Balti Manufaktuuris, Vanas Sadamas jm.»²¹, loeme Rabtšinski autobiograafiast.

²⁰ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 11.

²¹ Sealsamas, l. 18.

Meil puuduvad andmed, mis võimaldaksid üksikasjaliselt valgustada I. V. Rabtšinski põrandaalust tegevust Tallinnas sõja aastail. Tal tuli olla äärmiselt ettevaatlik, sest poollegaalses olukorras elades pidi ta oma sidemeid töölisringidega hoolega saladuses hoidma, et mitte põhjustada nende sissekukkumist. Rabtšinski elu kohta imperialistliku sõja ajal dokumendid peaaegu puuduvad. Meil läks korda leida tema paberite seast ainult üks 1916. aastast pärit dokument — tõend selle kohta, et «sõjateenistuskohuslasele, tagavaraväe alamväelasele I. Rabtšinskile antakse armeesse kutsumisel ajapikendust kuni 1. jaanuarini 1917».²²

Rabtšinski jälgib tähelepanelikult sündmuste arenemist Venemaal, eriti Eestis. Ta näeb, kuidas valmib ja möödapäasmatult läheneb rahvarevolutsioon. Tsarismi tund on juba lõõnud!

«Näis, et tsarismi lähenev hukkumine ei torganud kusagil nii teravalt silma kui Tallinnas, Peeter I merekindluses,» kirjutab Rabtšinski, «... kõige valjemast tsensuurist hoolimata tundus veebruari lõpul (vana kalendri järgi) kindluses nagu kõue lähenemist. Sõjaväevõimud nägid, kuidas neil pind jalgade alt ära libises. Isevalitsust tegelikult enam ei olnud; ta eksisteeris veel ainult paberil. Põhijõud — tööliised, soldatid ja madrused — polnud veel välja astunud, kuid nende väljaastumine oli ainult päeva, tunni, minuti küsimus... Rahvahulgad sirutasid juba kätt relvade järele...»²³

2

Petrogradis pühitses rahvarevolutsioon juba võitu tsarismi üle, Tallinna merekindluse komandant aga ähvardas ikka veel «sõjaseisukorra kogu rangusega» maha suruda vähimagi isevalitsuse vastu suunatud revolutsioonilise väljaastumise. Kuid miski ei saanud enam takistada revolutsioonitule levimist pealinnast Tallinna. Esimesed säde- med lendasid siia 1917. aasta 1. märtsil ja järgmisel päeval haaras ülestõusuleek kogu linna.

²² Tõend on kirjutatud 2. detsembril 1916, nr. 2217. I. Rabtšinski isiklik arhiiv.

²³ I. R a b t š i n s k i, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 140—141.

Esimestena, nagu alati, tõusid üles metallitöölised. Bolševike üleskutsele järgides tulid nad tänavale ja tõmbasid ka ülejäänud töölised kaasa. Ähvardavalt sumisev inimvool sööstis Koplise kesklinna poole ja valgus siin laiali, ujutas üle kogu turuplatsi. Algas miiting, esimene miiting, kus sandarmeid enam ei kardetud. Esimest korda pärast paljusid aastaid kõlasid Tallinna kesklinnas avalikult ja vabalt bolševike kõned. Siit suundusid töölised sadamasse, kus seisis sõjalaevad. Madrused ühinesid töölistega ja ühise kolonnina liiguti tagasi linna. Teel liitusid rongkäiguga ka soldatid. Ülestõus oli muutunud üldiseks.

Vallutati ja löödi segamini ohranka, politseijaoskonnad, ringkonna- ja kindlusekohtu ruumid. Vangla väravate eest lõhuti maha riivid ja vabastati vangid. Rahva viha lõi otsekuu välg sisse Paksu Margareeta torni ja vangla süttis põlema. Tänavail süüdati lõkkes, tuli neelas ahnelt tsaariasutuste arhiive.

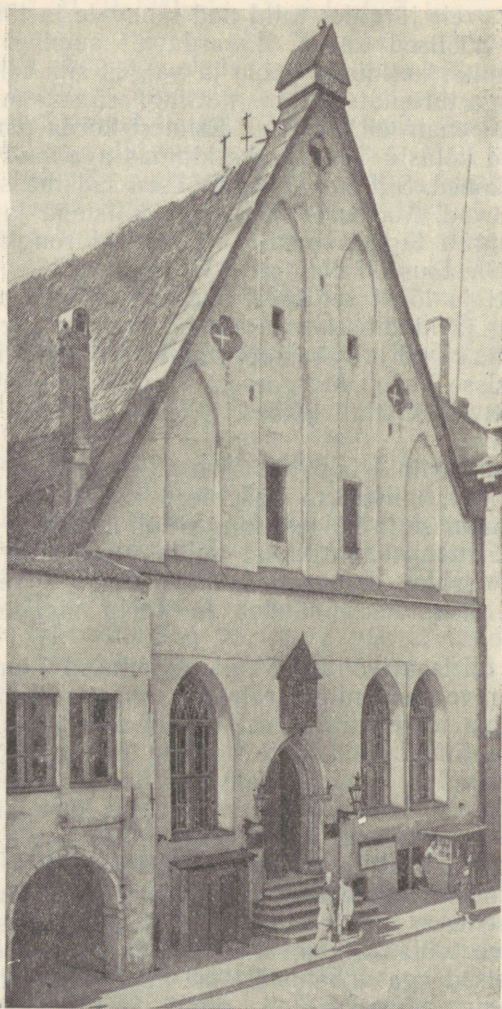
Rabtšinski viibis hommikust saadik tänaval. Oli kätte jõudnud päev, millest ta kõik need aastad oli unistanud, mille saabumisse ta kõigest hingest oli uskunud. Rabtšinski kõneleb spontaanselt tekkinud miitingutel, võtab tööliste ja madruste salga eesotsas politseinikelt ja sandarmitelt relvi ära. Püss käes, ründab ta Tartu maanteel asuvat peavahti.

Õhtuks oli tsaarivõim Tallinnas kukutatud. Linna peremeheks sai revolutsiooniline rahvas. Tehastes hakati kiiresti moodustama tööliste miilitsa salku. Kohalik kodanlus püüdis miilitsa juhtimist enda kätte haarata ja organiseeris sõjatööstuse komitee juurde Rahvamiilitsa Ajutise Komitee, kuid bolševikel õnnestus selles komitees kohe ülekaal saavutada. Suured teened olid siin Rabtšinskiil.

Rabtšinski kirjutab: «Otsustati, et igasuguste arusaamatuste vältimiseks ja nõukogu valimiste kindlustamiseks tuleb mul sellesse komiteesse astuda. Mind valiti sekretäriks, ja kuna ma töötasin ilma vaheajata kakskümmend neli tundi järjest, teised aga vahetusid kahe kuni nelja tunni tagant, siis... kogu liikumine oli minu kaudu parteikomitee käes.»²⁴

Rahvamiilitsa Komitee asus Pikal tänaval Suure Gildi majas. Siia tulid nüüd rahvaülestõusust osavõtjad — relvastatud töölised, soldatid ja madrused. Viiesaja-aastase

²⁴ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 11.

Suure Gildi hoone Tallinnas Pikal tänaval.
Siin asus 1917. a. Veebruarirevolutsiooni
päevil Rahvamiilitsa komitee.

olemasolu jooksul nägid need saalivõlvid, kolonnid ja sein-
tel ripuvad vanad pildid niisuguseid külalisi esimest
korda. Seal, kus ennemuiste olid istunud saksa bürjelid, kus
kaupmeeste gild oli korraldanud suurejoonelisi koosviibi-
misi, käis nüüd palavikulise kiirusega rahvamiilitsa salkade
organiseerimine.

Õo läbi toodi majja sandarmitelt, politseinikelt ja ohvit-
seridelt ära võetud relvi ning areteerituid. Rahvamiilitsa
Komitee korraldusel sõitsid tuletõrjajad tulekahjusid kustu-
tama. Rahvamiilitsa patrullid püüdsid kriminaalkurjategi-
jaid ja panid kõikjal maksma revolutsioonilise korra. Sõja-
väepolgud saatsid Rahvamiilitsa Komitee käsutusse sani-
tare, et haavatute eest hoolitseda. Kaks esimest päeva pä-
rast revolutsiooni, kui uus võim polnud veel kujunenud, oli
Rahvamiilitsa Komitee revolutsioonilise rahva ainukeseks
faktiliseks võimuorganiks. Rabtšinski, kes alles eile oli tun-
tud kitsale tööliste ringile, seisis korruga sündmuste kesk-
punktis. Töölised, soldatid ja madrused nägid temas koge-
nud organisaatorit ja olid meeeldi nõus teda oma juhiks
tunnistama ning tema korraldusi täitma.

2. märtsi õhtul tulid karskusseltsi «Valvaja» ruumidesse
kokku bolševikud ja töölisaktiiv. Otsustati kohe järgmisel
päeval hakata tehastes valima esindajaid Tallinna Nõuko-
gusse. Koosolekul võeti vastu üleskutse töölistele ja Tal-
linnas asuvatele soldatitele ning madrustele: «Seltsimehed,
ärge unustage, et vaenlane ei ole veel purustatud, võitlus
on veel ees, hoidke energiat tulevikuks ning pidage ennast
ülal nii, nagu see on kohane vabastatud rahvale!»²⁵

Siinsamas «Valvajas» moodustati vabatahtlikke töölis-
salku, kes ühinesid Rabtšinski poolt moodustatud rahva-
miilitsaga. «Töölised,» kirjutab Rabtšinski, «organiseerused
palavikulise kiirusega ja Eestimaa sotsiaaldemokraatliku
organisatsiooni juhtimisel võtsid linna kaitsmise enda kätte.
Revolutsioon vallutas kõik positsioonid.»²⁶

Hommikul algasid paljudes tehastes, vabrikutes, polku-
des ja mereväe ekipaažides saadikute valimised Tallinna
Nõukokku. Bolševikud esinesid koosolekul kõnedega, sel-
gitasid Nõukogu ülesandeid ja kutsusid üles valima Nõu-

²⁵ Kogumik «Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis», Tallinn, 1957, lk. 26.

²⁶ «Правда», 15 марта 1919 г. I. Rabtšinski artikkel «Kord on käes»; selles on üksikasjaliselt kirjeldatud Veebruarirevolutsiooni käiku Tallinnas.

kogusse töörahvale ustavaid inimesi. Valimiste läbiviimisest võtsid osa I. Rabtšinski, M. Peterkop, D. Hasan ja teised bolševikud. Juba kell 5 päeval algas kino «Grand-Marina» ruumes Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu esimene istung. Nõukogu avaldas «südamlikku tänu Petrogradi töölistele kui töörahvahulkade vabastamise ürituse algatajaile». Seejärel Nõukogu valis Rahvamiilitsa Komitee, kuhu läks endine komitee täies koosseisus. Siis moodustati Täitevkomitee ja avaldati üleskutse elanikkonnale.

Tallinna Nõukogu esimene istung veel kestis, kui saabus teade, et 3. suurtükiväepolgus, mis asus Tallinna lähedal, on soldatid oma ohvitseridega arveid õiendanud. Veidi hiljem ilmus Rahvamiilitsa Komiteesse merekindluse ajutine komandant Leskov. Ta oli suures ärevuses ja palus tungivalt, et soldatid korralt kutsutaks. Nõukogu ja bolševistliku organisatsiooni ülesandel sõitis kohale Rabtšinski. Temaga olid kaasas mõned miilitsad ja üks inglise madrus, kes oli pärit Tallinna sadamas seisvalt inglise allveelaevalt ja nimetas end sotsialistiks.

Rabtšinski on jätnud meile sellest sõidust väga ilmeka ja haarava kirjelduse:

«Umbes paar kilomeetrit siinpool kasarmuid, mis asusid metsas, piirasid meid ümber tunnimehed. Ülestõusnud polk kartis rahustajaid Tallinnast ja oli valmis end kaitsma. Viiled ja püssipaukudega antud signaalide saatel sõitsime kasarmute juurde. Määratu suur söögituba oli puupüsti täis relvastatud soldateid. Rippuv lamp valgustas ruumi hädavaevalt. Kokkukogunenud võtsid meid vastu vaikides ja süngelt.

Kõigepealt teatasin koosolekule Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu asutamisest. Kostasid hüüded: «Mis nõukogu see on?» Pärast selgitamist segati jälle vahele: «Kas on õige, et meie vastu saadetakse kasakaid ja suurtükiväge?» Kui seletasin, et seda ei ole... kuuldus ruumis nagu kergendatud hingetõmmet... Pärast seda kõnelesin tund aega, ilma et keegi oleks seganud. Lõpuks lugesin ette Petrogradi Nõukogu päevakäsu nr. 1... Siis viidi läbi saadikute nõukogu valimine. Seejärel esines inglise madrus, kes alustas oma kõnet tervitusega isevalitsuse kukutamise puhul. Puudulikuis vene keeles, vehkides energiliselt kätega, mis kokkutulnute hulgas esile kutsus üldise naeru, kinnitas ta, et ka nemad, inglise madrused ja soldatid, õiendavad

koju jõudes arved oma kuninga ja kodanlusega selle eest, et need organiseerisid ülemaailmse tapmise — imperialistliku sõja. Miiting lõppes koidikul . . .»²⁷

See episood näitab ilmekalt, kui pingelist elu elas Rabtšinski Veebruarirevolutsiooni päevil.

Eesti bolševistlik organisatsioon tuli põranda alt välja. Töölisorganisatsioonide asupaigaks sai maja Suur-Mihhaili (praegune Suur-Karja) tänaval, milles üsna hiljuti oli kindluse kohus oma istungeid pidanud. Samas majas asus ka VSDT(b)P Tallinna Komitee. Esmakordselt oma olemasolu paljude aastate jooksul oli bolševistlikul Komiteel nüüd legaalne peakorter. Komitee aadress avaldati ajalehtedes ja igaüks teadis, kuidas bolševike parteid leida.

Hommikust hilisõhtuni käisid töölised Komitees juhtnõore, kõnelejaid ja lendlehti saamas ning tõid siia koosolekutel vastuvõetud resolutsioone. Komitees vestlesid nendega Rabtšinski, Peterkop, Urb, Hasan, Tippe, Tiivas jt. bolševikud. Rabtšinski oli neist paljudest vanem, mitte ainult aastatelt, vaid ka revolutsiooniliselt staažilt — tal oli seljataga kaksteist aastat aktiivset parteitööd. Seepärast on päris loomulik, et ta revolutsiooni esimestel päevadel etendas Tallinna Komitees juhtivat osa.

D. M. Hasan, kes sel ajal Tallinna Komitee tööst aktiivselt osa võttis, jutustab: «Meile, noortele kommunistidele, oli Ivan Vassiljevits üldtunnustatud ja vaieldamatu autoriteet. Entusiasmi oli meil nii et küll sai, aga kogemusi ja oskust, neid oli vähevõitu. Kannatlikult õpetas Rabtšinski meid parteitööd tegema, tööliste arusaadavas keeles bolševike partei joont ja loosungeid selgitama. Ta oli tõsine, töökas ja rahulik mees ning üllatas meid oma suurte teadmistega. Meie, noored, vahetasime omavahel Rabtšinski kohta muljeid ja imestasime: «Kindlasti loeb palju . . .» Meid köitsid tema leidlikud vastused, ta oli väga teravmeelne vestluskaaslane. Rõõm oli temaga töötada, kuigi saime vahete-vahel oma eksimuste pärast võtta . . . Nagu oleks see alles eile olnud, nii selgesti näen Ivan Vassiljevitsi Tallinna Komitee ruumis tööliste, madruste ja soldatite keskel. Rahulikult, tasakaalukalt ja kiirustamata selektab ta, millest parteitööd alustada, missugustest küsimus-

²⁷ I. Rabtšinski, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 144—145.

test rahvaga kõigepealt rääkida. See oli leninlikku tüüpi bolševik!»²⁸

Varsti pärast legaliseerumist hakkas Tallinna Komitee välja andma VSDT (b) P liikmekaarte. On säilinud Rabtšinski liikmekaart 12. märtsist 1917. See kujutab endast keskelt kokku murtud paksu paberilehte. Lehe välisküljel on parteiliikme nimi ja komitee pitsat. Siseküljed on jagatud lahtriteks, kuhu on tehtud märkused liikmemaksu tasumise kohta. Viimasel lehel on loosung «Elagu Vene Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei».²⁹

VSDT (b) P Tallinna organisatsiooni read kasvasid kiiresti. Kui Tallinna bolševike esimesele avalikule koosolekule, mis toimus 10. märtsil 1917, ilmus kõigest 40—50 inimest, siis märtsi lõpul oli organisatsioonis juba mitusada liiget. Parteitöösse lülitusid ka vanglatest ja asumiselt tagasi pöördunud eesti bolševikud I. Käspert, H. Suuder jt. Märtsi keskel saabus Narvast Tallinna silmapaistev eesti bolševik Jaan Anvelt, kes määrati ajalehe «Kiir» toimetajaks. Rabtšinski ja Anvelt teineteist varem ei tundnud, kuid juba esimene kohtumine pani aluse tugevale sõprusele, mis kestis tervelt kaks aastakümnet. Mõni aeg hiljem pöördusid välismaalt ja sõjaväest Tallinna V. Kingissepp, H. Pöogelmann, H. Janson jt.

VSDT (b) P Tallinna organisatsioon koosnes peaaesjalikult eesti töölistest. On loomulik, et juhtivat osa organisatsioonis pidi etendama eesti rahvusest parteikaader, kes hästi tundis oma maad, rahvast ja keelt ning oli juba pikka aega seotud revolutsioonilise liikumisega Eestis. Rabtšinski oma kogemustega aitas neile kõigest hingest kaasa. Esimestest päevadest peale algas sõbralik koostöö eestlastest parteitöötajatega ja seda ei tumestanud ka edaspidi mingid arusaamatused.

Eesti bolševikud hindasid Rabtšinski printsipiaalsust, oskust ühendada töölisi, soldateid ja madruseid proletaarse internatsionalismi baasil, tema takti eesti bolševistliku organisatsiooni juhtimisel.

1917. aasta märtsis sõitis Rabtšinski lühemaks ajaks Petrogradi. Sellest sõidust annab tunnistust dokument, mis on säilinud tema isiklike paberite hulgas: pilet Marsi väljakule

²⁸ D. Hasani suulistel andmetel 25. maist 1959.

²⁹ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast.

J. Anvelt.

pääsemiseks revolutsiooni ohvrite pidulike matuste päeval — 10. (23.) märtsil 1917.³⁰

Eesti bolševikud said suure rõõmuga teada, et 3. aprillil 1917 jõudis Venemaale tagasi partei ja proletariaadi juht Vladimir Iljitš Lenin. Varsti said teatavaks ka Lenini ajaloolised teesid, mis määrasid kindlaks partei kursi üleminekuks kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.

³⁰ I. Rabtšinski isiklik arhiiv. Pilet nr. 938, välja antud Petrogradi Nõukogu Täitevkomitee juures asuva matusekomisjoni poolt.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverents, mis toimus Tallinnas 16.—17. aprillil 1917, kiitis Lenini Apriilliteesid üksmeelselt heaks. Konverentsil olid esindatud 2000 bolševikku. Koos Anveldi, Heintuki, Alice Tisleri ja teistega võttis ka Rabtšinski Tallinna organisatsiooni delegaadina konverentsist osa. See oli eesti bolševike esimene legaalne konverents. Konverents valis VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo, mille koosseisu kuulus esimehe asetäitjana ka Rabtšinski.

Järgmisel päeval — 18. aprillil (uue kalendri järgi 1. mail) — võtab Rabtšinski esmakordselt osa esimese mai demonstratsioonist Tallinnas. Tuhanded töölised, soldatid ja madrused marssisid kevadtuules lehvivate punaste lip-pudega läbi linna Kadrioru poole. Lõputu kolonni esiridades sammusid VSDT(b)P Tallinna Komitee liikmed. Oli päikesepaisteline päev. Pidulikult kõlasid revolutsioonilised laulud. Rabtšinski tugev hääl segunes rahva võimsasse koori. Hinges oli hea ja rõõmus. Pidotuju tumestas pisut eesti kodanluse alatu väljaastumine. Sellest rääkides on Rabtšinski vaimustatud eesti tööliste suurest taktitundest ja nende kõrgest teadlikkusest:

«Meenub niisugune väike vahejuhtum. Tallinnas liigub mööda Narva maanteed mitme tuhande pealine töörahva demonstratsioon. Sellest võtavad osa töölised, soldatid, madrused ja linna väikekodanlased. Esimest korda riputab eesti kodanlus välja oma rahvuslipud. On päikesepaisteline ilm. Orkester mängib. «Marseljees» kõlab mitmes keeles. Ja korraga hakkavad mõned madrused neid tuliuusi lipukesti maha rebima. Eesti väikekodanlus lööb kõhklema. Tekib teatud segadus, siis aga astuvad eesti töölised välja ja hakkavad «Marseljeesi» lauldes ise neid lippe maha kiskuma. Madrused märkavad oma viga ja keegi neist ei sega enam vahele. Kõik lipud aga kistakse maha, ja juba eesti tööliste poolt... See oli suurepärase klassivõitluse õppetund...»³¹ lõpetab Rabtšinski.

Saabus teade VSDT(b)P ülevenemaalise konverentsi kokkukutsumise kohta. Tallinna bolševikud otsustasid saata konverentsile Vakmani, Rabtšinski ja Aisupieti. Rabtšinski mandaadile oli kirjutatud: «Sm. Rabtšinski on valitud VSDTP Tallinna organisatsiooni Kopli allrajooni poolt

³¹ I. R a b t š i n s k i, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 147.

Удостоверение.

Молодому Радикалу? избрану
Копенбургскому подрайонному Ревельской орга-
низации Рос. Соц.-Дем. Рабочей Партии на
конференции в Копенбурге, имевшему
даты 22. Апрель 1917 г. в правах члена.
Имя его записано в № 258 журнале
подписки.

Председатель съезда Федор Селиванов

Секретарь И. Толмачев

I. Rabtšinski nimele väljaantud tõend tema valimise kohta VSDT(b)P VII ülevenemaalise (aprilli)konverentsi delegaadiks.

hääleõigusega delegaadiks Petrogradi konverentsile, mis toimub 22. aprillil 1917.»

Jälle on Rabtšinski Petrogradis. Konverentsi avamine viibis kaks päeva. «23. aprillil kell 2 päeval algas Kšessinskaja palee suures saalis konverentsist osavõtjate eelnõupidamine... Saal on üleni kaunistatud rohelisega ja punaste lippudega... Keskkomitee esindaja teeb teatavaks esialgse päevakorra. Tehakse rida ettepanekuid ja täiendus. Sm. Lenin, keda võtab vastu kiiduavalduste torm, avaldab oma arvamuse vene revolutsiooni ja Ajutise Valitsuse noodi tagajärjel tekkinud kriisi kohta. Ta esitab rohkesti faktilisi andmeid, seob need üheks tervikuks ja annab sotsiaaldemokraatliku hinnangu...»³²

³² «Социал-демократ» (Москва), 10 мая (27 апреля) 1917 г. Тистеритуд raamatust: VII (Апрельская) Всероссийская конференция РСДРП(б), М. 1958 г., стр. 315.

Rabtšinski võttis sellest konverentsi delegaatide eelnõupidamisest osa ja siin oli tal õnn esimest korda kuulda Leninit, kes esitas oma kuulsad Aprilliteesid. «Kšessinskaja majas oli esimene koosolek, kuhu ilmus kauaoodatud Vladimir Iljitš,»³³ kirjutab Rabtšinski oma autobiograafias. «See, mille ümber kõikide mõtted keerlesid, mida kuidagi ebateadlikult tajuti, mis oli olemas alles ebaküpses, ebamäärases olekus, omandas V. I. Lenini teeside näol äkki täieliku selguse,»³⁴ räägib Rabtšinski sellest mõjust, mis geniaalne leninlik dokument temale avaldas. Minutitki kõhklemata, kindlalt ja otsustavalt võttis Rabtšinski leninlikud seisukohad omaks.

Konverents algas 24. aprillil. Lühikese avakõne pidas V. I. Lenin. Vladimir Iljitš esines konverentsil ettekangetega käesolevast momendist, agraarküsimusest ja parteiprogrammi muutmisest. «Esineb nähtavasti silmapilke, millal inimene saab mõne asja nii selgeks, et mõnes teises olukorras oleks selleks kulunud aastaid,» kirjutab Rabtšinski, «nagu käsn imesin ma endasse konverentsi õppetunde. Mis kõige tähtsam, konverents andis päevselge perspektiivi: me peame hoidma kurssi sotsialistlikule revolutsioonile. Selle loosungi väljakuulutamisest veel ei piisanud, seda tuli tõesutada. Vladimir Iljitš tegigi seda, tagudes selle mõtte igale nagu haamriga pähe. Kogu edaspidine töö oli selle perspektiivi valguses selge.»³⁵

Väga tähtsaks küsimuseks rahvusrajoonide bolševikele oli konverentsil arutusel olev rahvusküsimus. J. V. Stalin rääkis oma ettekandes partei rahvuspoliitikast. V. I. Lenini kirjutatud resolutsioonis märgiti, et tööliklassi huve silmas pidades peavad kõigist rahvustest töölistel olema ühised proletaarsed organisatsioonid — poliitilised organisatsioonid, ametiühingud jne. Eesti bolševikud tegutsesid rahvuspoliitika leninlike printsiipide vaimus.

I. Rabtšinski täitis konverentsi delegaadi ankeedi, milles andis partei Keskkomiteele aru VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni olukorrast ja tegevusest. Kui enne sõda oli organisatsioonis 125 ja 1916. aastal 50 inimest, siis nüüd oli liikmete arv tõusnud umbes 1600-ni. Tallinnas arenes kii-

³³ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 12 ja 13.

³⁴ И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 409.

³⁵ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 12 ja 13.

resti ametiühinguliikumine, esimesena Venemaal kehtestati siin 8-tunnine tööpäev. Rabtšinski informeeris Keskkomiteed bolševike järjest suurenevast mõjust rahvahulkades, tööst talupoegade ja sulaste keskel.³⁶

Tallinna tagasi jõudnud, hakkas Rabtšinski energiliselt ja innuga selgitama Lenini teeside põhiseisukohti. Kõigepealt tegi ta ettekande Tallinna bolševike koosolekul, millest võtsid osa töölisaktivistid ja põllutöölise esindajad. Rabtšinski ettekanne tekitas määratu suurt huvi, esineja puistati üle küsimustega. Koosolek kestis viis ja pool tundi.

Rabtšinski rääkis üksikasjaliselt, missugune on Lenini seisukoht sõja, vennastumise, Ajutise Valitsuse ja nõukogude osatähtsuse küsimuses. «Niipea kui kõne alla tuli maa natsionaliseerimise küsimus,» meenutab Rabtšinski, «selgus, et eranditult kõik olid huvitatud agraarküsimusest. Teised küsimused jäid kõrvale ja räägiti ainuüksi maast, räägiti ägedalt, üksteisele vahele hüüdes. Ma selgitasin Lenini teesi selle kohta, et talurahvas eesotsas nõukogudega peab mõisamaad kohe enda kätte võtma, inventari põletamata ja hävitamata, nii et juba järgmisel päeval võiks asuda tööle ja saada kaks korda suuremat saaki...»³⁷

Rabtšinski esineb tööliste, soldatite ja madruste ees ettekannetega konverentsi tööst, selgitab neile bolševike partei kurssi. Võttes arvesse, et soldatid ja madrused on oma enamikus maalt tulnud, paneb Rabtšinski erilist rõhku bolševike agraarprogrammi selgitamisele. Ajalehest «Svobodnoje Slovo Soldata i Matrossa» 13. maist 1917 loeme: «Tallinna madruste klubis toimus sm. Rabtšinski ettekanne teemal «Agraarküsimus». Ettekanne kestis üle kahe tunni ja sellel oli suur menu. Koosolek tegi juhatusele ülesandeks paluda sm. Rabtšinskit, et ta klubis sagedamini loengutega esineks.»

Relvastatud Aprillikonverentsi otsustega, jätkas Eesti parteiorganisatsioon võitlust rahvahulkades poolehoidu saavutamise eest. See võitlus muutus iga päevaga üha teravamaks. Revolutsiooni esimestel kuudel oli esseeridel Tallinnas suur mõju, eriti sõjaväes. Esseeride demagoogiat uskus ka

³⁶ MLI PKA, f. 17, nim. 1, s.-ü. 74, l. 46.

³⁷ И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 410.

osa töölisi. Küllaltki suur osa inimesi pooldas menševikke. See kõik kajastus Tallinna Nõukogus: mais oli seal 58 bolševikku, 87 esseeri, 29 menševikku ja 29 parteitut. Väsimatult ja kirglikult paljastasid bolševikud menševike ja esseeride kokkuleppepoliitikat.

Pearõhk töös pandi massiorganisatsioonidele. VSDT(b)P Tallinna Komitee tegi Rabtšinskile ülesandeks selgitada bolševistlikke ideesid nendes massiorganisatsioonides, kus on ülekaalus vene rahvusest töötajad, soldatid ja madrused. 1917. aasta aprillis asutati Tallinnas kaks garnisoniklubi — madruste ja soldatite klubi. Nende klubide tegevus oli väga laialdane ja haaras kogu kindluse rajooni. Bolševikud pühendasid nendes klubides töötamisele suurt tähelepanu.

«Alatihti viibisid meie keskel kas Ivan Rabtšinski, Viktor Kingissepp või keegi eesti töolistest, Tallinna parteiorganisatsiooni liikmetest,» kirjutab soldatite klubi esimees P. I. Devišin. «... Nad tutvusid meie tööga, vestlesid soldatitega, mõnikord esinesid ka koosolekuil... Suuri teeneid Tallinna kindluse rajooni soldatite poliitilises kasvatamises oli seltsimeestel Rabtšinskil ja Kingissepal. Neid kuulati meelsasti ja neisse suhtuti suure lugupidamisega.»³⁸

Paljud soldatid pooldasid esseere. Rabtšinski esines soldatite klubis rea loengute ja ettekannetega, paljastades esseeride rahvavastast poliitikat ja veenvalt tõestades bolševistlike ideede õigsust. 16. mail pidas ta soldatite klubis loengu agraarküsimusest: «Loeng kestis 4 tundi,» teatab «Utro Pravdõ», «seltsimees rääkis maa natsionaliseerimisest, puudutades ka sotsialistide-revolutsionäärade seisukohti selles küsimuses... Tegelikust elust toodi rohkesti näiteid selle kohta, et maa sotsialiseerimise põhiteesid ei pea paika... Soldatite klubi avaldas oma juhatuse kaudu sm. Rabtšinskile loengu eest tänu.»³⁹

Esseerid pidasid meeleheitlikku võitlust selle eest, et hoida niisugust tähtsat punkti nagu Tallinn oma mõju all. Kohalikele esseeridele sõitsid Petrogradist appi nende liidrid Tšernov, Lebedev, Breško-Breškovskaja ja teised. Nad esinesid miitingutel ja koosolekutel, kiitsid igati oma poliitikat ning Ajutist Valitsust. Tallinna bolševikud andsid neile

³⁸ P. Devišin, «Tsaristlikust punaseks komissariks», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 66 ja 71.

³⁹ «Утро Правды», 20 мая 1917 г.

«ringisõitjatele» lahingu. Korduvalt tuli ka Rabtšinski nendega piike murda.

1917. aasta 15. mail saabus Petrogradist Tallinna Bekkeri tehasesse esseeride liider Lebedev. Ta pidas tööliste koosolekul kõrgelennulise, demagoogilise kõne. Seejärel hiilgasid oma ilukõnega kohalikud esseerid. Lõpuks võtsid sõna bolševikud. «Utro Pravdõ» kirjutab: «Nemad ei teinud ilusaid kõrgelennulisi sõnu, nad rääkisid karmi ja rasket kaevikutõtt.»⁴⁰

Rabtšinski andis esseeridele ja nende liidritele tugeva vastulöögi. Ta näitas, et imperialistliku sõja jätkamist toetades lähevad esseerid rahva vastu, soldatite vastu; töölised peavad sammuma ühes rivis soldatitega, kes omal ajal toetasid ka tööliste 8-tunnise tööpäeva nõudmist. Esseerid püüdsid Rabtšinski kõnet vahelehuüetega segada ja teda kõnetoolist lahkuma sundida. «Ei koosoleku juhataja ega ka enamiku tööliste protestid ei suutnud nende isikute obstruktsioonile piiri panna,» kirjutab selle koosoleku kohta ajaleht, «... kolm neljandikku töolistest avaldasid nende kiskõrde suhtes protesti, ja kui toimus koosoleku juhataja ümbervalimine, siis rõhuva häälteenamusega valiti sotsiaaldemokraat, bolševik Kuzmin.»⁴¹

Niisugust päeva tuli harva ette, mil Rabtšinski poleks mõnel suurel miitingul kõnelnud. Nende nädalate jooksul ilmunud ajalehed on täis teateid Rabtšinski esinemistest miitinguil. Isegi esseeride ajaleht «Töö Lipp» oli sunnitud tunnistama, et Vanas Sadamas toimunud miitingul kuulati Rabtšinski hea meelega, esseeride kõnelejat aga, kes ka püüdis sõna võtta, keeldusid töölised kuulamast.⁴² «Kiir» teatab 19. juunil, et tsirkuse ruumides toimus rahvarohke koosolek, kus agraarküsimusest tegi ettekande Rabtšinski, keda kuulati suure huviga.⁴³ Samas numbris «Kiir» teatab, et 18. juunil Tallinnas toimunud suurel tööliste demonstratsioonil kõneles Rabtšinski kaks korda — Uuel turul ja Kadriorus.⁴⁴

Rabtšinski oli omapärane kõnemees. Ta vältis kõlavaid fraase, rääkis rahulikult, nagu iseendaga aru pidades. Teda kuulates jäi mulje, nagu oleks kogenud, elutark inimene

⁴⁰ «Утро Правды», 20 мая 1917 г.

⁴¹ Sealsamas.

⁴² Vt. «Töö Lipp» 17. juunil 1917.

⁴³ Vt. «Kiir» 19. juunil 1917.

⁴⁴ Sealsamas.

sõpradega juttu vestnud. Kuulajais tekkis tema vastu kiiresti usaldus ja lugupidamine. Kõneldes ta peaaegu üldse ei žestikuleerinud, vahel harva tõstis käe ja tegi sellega õhus otsustava, energilise liigutuse. Töolisest, soldatist või madrusest rääkides leidis Rabtšinski alati südamlikke sõnu, niipea aga, kui asi puudutas esseere, menševikke või kodanlikke poliitikamehi, muutus ta otsekohe sarkastiliseks.

«Andrei Pervozvannõi» ja teiste laevade saabumisel Helsingist Tallinna korraldati madruste auks Peetri väljakul miiting. See oli 1917. aasta mai lõpul. Kõnelejate hulgas oli keegi Filipella nimeline insener, kes nimetas end sotsialistiks; see aga ei seganud teda miitingul deklareerimast, et «kui hukub kodanlus, hukub ka rahvas». Ja siis esines Rabtšinski. Selle kohta kirjutab «Utro Pravdõ»: «Ta rahunustas kodanluse kaitsjat, et ärgu ta kartku 160-miljonilise rahva pärast, kellele on end vastu seadnud mõni tuhat isikut, nii öelda kodanluse tuumik; see on tähtsusetu vähemus ja peab alluma rõhuvale enamusele. Ärgu ta kartku nende isikute pärast ega enda pärast... kui võim läheb rahva kätte, võib kogu see kodanluse tuumik koos inseneriga rakendada oma teadmised, kogemused ja töö rahva teenistusse. Kas inseneril tõesti meeldib töötada kapitalisti ja mitte rahva heaks?!»⁴⁵

Nagu auruhaamriga andsid bolševistlikud ajalehed päevast päeva pihta esseeridele ja menševikele. Kõrgel kandis bolševismi lippu eesti ajaleht «Kiir». 1917. aasta 17. mail ilmus tehastesse, sõjaväeosadesse ja mereväe ekipaažidesse uus venekeelne ajaleht südant rõõmustava nimetusega — «Utro Pravdõ». Toimetus teatas, et lehele nime andmisel on peetud silmas «tihedat ideelist sidet partei keskhäälekandja «Pravdaga»».⁴⁶

«Utro Pravdõ» ilmus Tallinnas kaks korda nädalas. Kolmapäeviti ja reedeti kell 8 hommikul kogunesid Suur-Karja tänaval asuvasse Töölismajja, kus oli «Utro Pravdõ» toimetus ja kontor, seltsimehed VSĐT(b)P rajooni- ja allrajooni komiteedest, tehastest, sõjaväeosadest ja mujalt. Nad võtsid siit kaasa värsked ajalehenumbrid ja viisid need oma kollektiividesse. Ajaleht võitis kiiresti lugejate poolehoidu. Ajalehe ühes esimestest numbritest ilmus värssstervitus uuele ajalehele:

⁴⁵ «Утро Правды», 31 мая 1917 г.

⁴⁶ «Утро Правды», 17 мая 1917 г.

1917. aasta 18. juunil Kadriorus toimunud meeleavaldusest osavõtjad — Tallinna töölised, soldatid ja naised. Demonstrantide ees esines kõnega I. Rabštinski.

«Utro Pravdõ», tervist sulle!
 Meie oma hääl on see.
 Aate eest nüüd kutsu tulle,
 vana juurde pole teed!⁴⁷

Tallinna bolševike üldkoosolek valis Rabštinski ajalehe toimetajaks. Ajalehetöö oli Rabštinskile tuttav. 1906. aastal oli Rabštinski toimetanud töölisajakirju «Lokomotiiv» ja «Elektrimontöör». Vanglas oli ta välja andnud käsitsi kirjutatud ajakirja. Ta armastas ja oskas kirjutada. Ta ei kasutanud ülevat stiili, kirjutas siiralt ja värskest. «Utro Pravdõ» juures töötades näitas Rabštinski end andeka publitsistina. Igas numbris ilmusid tema artiklid, milles ta operatiivselt reageeris asetleidnud sündmustele.

D. M. Hasan jutustab, et «ajalehel «Utro Pravdõ» ei olnud toimetust selles tähenduses, mida me praegu toimetuse all mõtleme, ei olnud koosseisulisi kaastöölisi, osakondi jne. Isegi omaette ruumi ei olnud. Toimetusel ja kontoril olid VSDT(b)P Tallinna Komitee ja «Kiirega» ühised ruumid. Kui töölised, soldatid ja naised komiteesse tulid, said

⁴⁷ «Утро Правды», 20 мая 1917 г.

nad ka toimetusega kokku. Neid paluti otsekohe siinsamas mõni sõnum või teade valmis kirjutada. Komiteesse saabusid kohtadelt resolutsioonid ja kirjad ning siin töötati nad ajalehe tarvis ümber. «Utro Pravdõ» tegemisega oli ametis kogu vene sektsioon, pearaskus aga langes muidugi Rabtšinski õlgadele. Ta teadis teistest paremini, mida nimelt järgmisesse numbrisse sisse panna ja kuidas materjali paigutada. Ajalehega tegeles ta muu parteitöö kõrval, nii et tema toimetajatöö langes kokku teiste parteiliste ülesannete lahendamisega. Oli kohe näha, et tal on kirjanduslikke kogemusi. Võtab kätte mõne soldati või töölise kirja, heidab pilgu peale ja lausub: «Läheb küll!» Siis istub laua taha, parandab kirja kiiresti ära ja saadab trükikotta. Selles ühises ruumis, jutuajamise ja kära saatel kirjutas Rabtšinski ka oma artiklid». ⁴⁸

Juba esimeses numbris formuleeris toimetus selgelt ja täpselt ajalehe parteilise joone, lubades teha kõik selleks, et «Utro Pravdõ» «väljendaks meie huve ja ülesandeid täielikus kooskõlas kogu maailma tööliste ülesannete ja eesmärkidega». Ajaleht lubas pidada kinni «teadusliku sotsialismi kõrvalekaldumatust, järjekindlast ja puhtast joonest».

Esimese numbriga juhtkirjas tegi toimetus teatavaks uue ajalehe programmi: «Me oleme sõja vastu, niikaua kui sõjal on imperialistlik iseloom ja võim on kodanluse käes... Me tõestame, et võim peab minema tööliste, talupoegade ja teiste saadikute nõukogude kätte... Me hakkame proletariaadi ja talurahva ulatuslikuks organiseerimiseks energiliselt agitatsiooni tegema... Agraarküsimuses kaitseme maa natsionaliseerimise liideid]...» ⁴⁹

Sellest programmist pidas toimetus täpselt ja kõrvalekalduvat kinni. «Utro Pravdõ» iga sõna teenis bolševike partei ja sotsialistliku revolutsiooni üritust. Kõige tähtsamad artiklid selles ajalehes tulid Rabtšinski sulest. Ta ei jätnud kasutamata ühtki juhust, et selgitada töörahvale bolševike partei seisukohti, tugevdada usku Lenini parteisse.

Mai lõpul toimusid Tallinna linnavolikogu järjekordsed valimised. Bolševike organisatsioon püüdis valimiskampaaniat kasutada rahvahulkade enda poole tõmbamiseks ja kokkuleplaste paljastamiseks. Rabtšinski kirjutab sel puhul artikli «Keda valida». Mõningad valijad, ütleb autor, palu-

⁴⁸ D. M. Hasani suulistel andmetel 25. maist 1959.

⁴⁹ «Утро Правды», 17 мая 1917 г.

vad nimetada «mõned head ja ustavad inimesed, kes kindlasti rahva huve kaitsevad ja kellele võiks rahuliku südamega oma hääle anda». Rabtšinski soovitab valijail otsida niisuguseid inimesi VSDT(b)P kandidaatide nimekirjast, sest «Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei rahuldab kõige paremini töörahvahulkade nõudeid», selle partei järjekindlus, monoliitsus ja distsiplineeritus on valijale tagatiseks, et partei võidab kätte sotsialistliku elu. Rabtšinski lõpetab artikli veendumusega, et «proletariaat ja rahvahulgad [ja kõik], kes hoiavad silmad lahti, lähevad kaasa ainult selle parteiga».⁵⁰

Konkreetsete sündmuste najal näitas «Utro Pravdõ» töörahvale, missugust suurt kahju oma kokkuleppepoliitikaga tekitavad rahvale esseerid ja menševikud. «Utro Pravdõ» valgustas laialdaselt esseeride ja menševike käitumist ajal, mil Tallinna Nõukogul tekkis konflikt Ajutise Valitsuse käsilase — Eesti kubermangu komissari Poskaga. Rahva tahte ignoreerimise pärast kõrvaldas Tallinna Nõukogu Poska kubermangu komissari kohalt ja teatas, et kogu võim läheb üle Nõukogude Täitevkomitee kätte. Nõukogu, kuigi seal olid enamuses esseerid ja menševikud, pidi rahva survele selle otsuse vastu võtma. Töötajad tervitasid palavalt Nõukogu revolutsioonilist sammu. Artiklis «Nõukogu ja komissarid» kutsus Rabtšinski Tallinna Nõukogu liikmeid üles, et nad näitaksid, missugune peab olema rahvalt saadud võim:

«Igaüks peab teadma ja tundma, et tööd teeb rahvas ise ilma mingisuguse hoolduse ja surveta ülaltpoolt. Lihtsalt võimu endi kätte võtmisest on veel vähe, võimu tuleb osata hoida ja seda pole raske teha, kui tõepoolest toetutakse rahva täielikule usaldusele. Tallinna Nõukogu teeb ära ajaloolise töö, kui ta kindlustab oma ainuvõimu. Koos Kroonlinnaga peab Tallinn olema selles suhtes eeskujuks teistele nõukogudele... Seda kõike silmas pidades peab Tallinna Nõukogu endale võetud ülesande määratu suurest tähtsusest sügavalt aru saama ja otsustavalt tegutsema.»⁵¹

Kuid Tallinna Nõukogu andis oma positsioonid käest ja keeldus ütlemast oma sõna. Bolševikud mõistsid kokkuleppepoliitika pooldajate põhimõttelageduse raevukalt hukka. Kingissepp häbimärgistas neid «Kiires», Rabtšinski ajalehes «Utro Pravdõ»:

⁵⁰ «Утро Правды», 17 мая 1917 г.

⁵¹ «Утро Правды», 31 мая 1917 г.

«Niisiis, Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu esseerlik enamus on komissari küsimuse uuesti ümber otsustanud... Saab järjest selgemaks, et Nõukogu enamus isoleerib end ikka rohkem ja rohkem revolutsioonilistest töölistest, madrustest ja sõjaväelastest. Nõukogu satub Ajutise Valitsuse mõju alla ja järjekindlalt eemaldub nendest rahvahulkadest, kes teda valisid. Seega on olemas ohtlikud tundemärgid, mis näitavad, et Nõukogu võib kaotada oma elujõu... Ei saa seista rahva ja kodanluse vahepeal: tuleb minna kas rahvaga või rahva vastu, ja siis on kõik selge; ei saa ajada ebamäärast poliitikat, on täiesti lubamatu, et kõigutakse ühest äärest teise, üks päev ühtmoodi, teine päev teistmoodi. Võim peab olema ainult Nõukogu käes, ja Nõukogu peab olema ainult tööliste, kehvikute, armee ja laevastiku enamuse poolel.»⁵²

Esseerid ja menševikud kaotasid rahvahulkades kiiresti poolehoidu. Seda näitas selgesti 18. juuni demonstratsioon Tallinnas. Demonstratsiooni õppetundide kohta avaldab «Utro Pravdõ» Rabtšinski artikli «Massid liiguvad», milles leitakse, et Tallinna Nõukogu peab demonstratsiooni tulemuste üle sügavalt järele mõtlema. Artiklis öeldakse:

«Me oleme selle päevaga rahul; demonstratsioon näitas meie jõudu, meie loosungite all sammus demonstratsioonist osavõtjate enamus. Aga kes siis pooldavad Nõukogu enamust — esseere ja menševikke? Kas tõesti need, kes Nõukogu kutsel koju jäid või siis võtsid demonstratsioonist osa selleks, et seal korda rikkuda!»⁵³

Esseeride ja menševike toetusel jätkas Ajutine Valitsus rahva poolt vihatud imperialistlikku sõda. Eesti bolševikud selgitasid rahvale kogu aeg, et rahu saabub alles siis, kui võim läheb revolutsioonilise rahva kätte. Artiklis «Kuidas sõda lõpetada» näitab Rabtšinski targalt, et imperialistliku sõja lõpetamine Venemaal on seotud sotsialistliku revolutsiooni võiduga. Samas selgitab ta Lenini seisukohta sotsialismi võidu võimalikkusest esialgu ühel, eraldi võetud maal, antud juhul Venemaal:

«Praegu ei leidu enam ühtki inimest, kes ei mõtleks sellele, kuidas sõda lõpetada... Sotsialistide hulgas ei saa siin kahesugust arvamust olla: kapitalistidelt tuleb kõikjal võim ära võtta ja seda saab teha ainult töölisrevolutsioon, just

⁵² «Утро Правды», 3 июня 1917 г.

⁵³ «Утро Правды», 20 июня 1917 г.

sinna tuleb suunata kõik jõud. Mingisugune riik peab alustama esimesena. Missugune? See, kellel on selleks kõige soodsamad tingimused. Kas mitte Venemaa?! Ja alles siis, kui kogu võim läheb rahva kätte, tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte, alles siis võib hakata rääkima sõja lõpetamisest . . .»⁵⁴

Sellest samast kirjutab Rabtšinski eredas ja kirglikus artiklis «Pealetung», kus paljastatakse Kerenski ja tema kliki kuritegu — vene soldatite saatmist Galiitsia rinde hakkmasinasse:

«Igaüks meist peab tegema kõik selleks, et nõukogud, kui nad ei taha reeta oma rahvast, kui nad ei taha taganeda omaenda sõnadest, millega nad kõigi maailma rahvaste poole pöördusid, võtaksid võimu otsekohe enda kätte, paneksid seisma pealetungi ja kordaksid kogu maailmale — me nõuame üldist rahu. Ainult see võib kohutava ülemaailmse katastroofi ära hoida!»⁵⁵

Oma klassivõimu kindlustamiseks kattis eesti kodanlus end eesti rahva kaitsja ja rahvuslike huvide väljendaja rüüga. Ajutise Valitsuse ees lõmitav ja temale toetuv eesti kodanlus hakkas rahva selja taga hauduma «üldrahvuslike» asutuste loomise plaane ja neid plaane ellu viima. Eesti bolševikud selgitasid töörahvale, et kodanluse poliitikal ei ole eesti rahva tõeliste huvidega midagi ühist. Tõelise vabaduse ja rahvusliku iseseisvuse annab eesti rahvale ainult sotsialistlik revolutsioon Venemaal. «Utro Pravdõ» väljendas vene proletariaadi mõtteid ja tundeid, kui ta rahvusküsimusele pühendatud juhtkirjas märkis:

«Paljukannatanud ja rõhutud Eesti seisab nüüd lõpuks oma laokilejätetud kodu lävel. Oma maja ümberkorraldamiseks ja kapitaalseks remontimiseks tuleb teha palju tööd. Uus ülesehitustöö haarab kõiki rahvakihte. Samal ajal aga, kui rahvahulgad on vaevalt asunud maja vundamendi rajamisele, mõtleb eesti kodanlus ainult maja värvimisele, vaatab juba aegsasti, missugusesse tuppa elama asuda, ja muretseb selle üle, kuidas end rahva eest kindla taraga kaitsta. Selleks taraks on eesti kodanlikud polgud . . . Mitte kodanlus, vaid eesti rahvas peab astuma tõhusaid samme oma täieliku iseseisvuse ja sõltumatuse saavutamiseks ning selle juures abistab teda vene rahvas. Sellesse ei tohi vahele se-

⁵⁴ «Утро Правды», 13 июня 1917 г.

⁵⁵ «Утро Правды», 20 июня 1917 г.

gada eesti kodanlus, kes oma poolsete omavalitsuse «projektidega» tekitab segadust ja teeb oma rahva huvidele ainult kahju.»⁵⁶

Esseerid ja menševikud eraldusid üha enam rahvast, pu-
hastades teed kontrrevolutsioonile. See viis avaliku kodan-
liku diktatuuri kehtestamiseni. Nõukogud, kus olid enamu-
ses esseerid ja menševikud, andsid ise võimu kodanlusele.
Bolševikud paljastasid esseeride ja menševike reeturlikkust
ning koondasid töörahvast, et pead tõstvale kontrrevolutsi-
oonile vastulööki anda. Eesti bolševikud töötasid tõesti en-
nastsalgavalt. «Kiir» ja «Utro Pravdõ» kõnelesid rahvale
teda ähvardavast ohust. «Utro Pravdõ» avaldas Rabtšinski
artikli «Sõda ja sõda», milles näidatakse, et sõda ja reakt-
sioon sammuvad käsikäes:

«Me peame... teadma ja meeles pidama, et selle peale-
tungiga on avatud tee kontrrevolutsioonile ja meil tuleb
igakülgselt relvastuda, et reaktsiooni edasisele süvenemi-
sele piiri panna. Meil seisab ees suurem töö kui kunagi va-
rem. Mitte sekundikski ei tohi me unustada, et rahu sõlmi-
vad rahvad, mitte aga imperialistid.»⁵⁷

Järgmises «Utro Pravdõ» numbris avaldatud artiklis
«Sõda sõjale» paljastab Rabtšinski raevuka sarkasmiga es-
seeride ja menševike alatut silmakirjalikkust, nende liitu
reaktsiooniga. Ta näitab, et esseerid ja menševikud valeta-
vad, kui ütlevad endid olevat sõja vastu ja seletavad, et
pealetungi toetamisega tahtvat nad kuulutada «sõda
sõjale»:

«Juhtub vahel, et inimliku alatuse iseloomustamiseks ei
jätku sõnu. Nii ka praegu. Kas seda poolikut loosungit ei
dikteerinud mitte ministrid-kapitalistid, selleks et pimedaid
petta, ja kas mitte inglise-prantsuse pankurid ei ajanud
surmahirmu peale meie «hädasotsialistidele», kes hakkasid
kuke kombel prantsuse börsi ja Londoni City kapitalistide
kõlavale oktaavile pimesi kaasa kirema? «Sõda sõjale!»
Kellel peale proletariaadi, peale rahva on õigus lausuda
neid sõnu! Niisuguseid sõnu saab öelda ainult see, kes on
omakasupüüdmatu; kas tõesti pankurid on oma kasuahnus-
test lahti öelnud!»⁵⁸

Reaktsioon püüab maksuma panna ainuvõimu. Ta läheb

⁵⁶ «Утро Правды», 20 мая 1917 г.

⁵⁷ «Утро Правды», 23 июня 1917 г.

⁵⁸ «Утро Правды», 27 июня 1917 г.

ähvardustelt üle repressioonidele. Kerenski annab käsu bolševistliku ajalehe «Okopnaja Pravda» toimetaja areteerimiseks. Rabtšinski reageerib sellele ajalehes «Utro Pravdõ» artikliga «Imiteerijad», milles naerab välja Kerenski poolt aetava «hirmutamise poliitika»:

«Mis siis ikka, eks tehke mis suudate, näidake oma võimeid ja kalduvusi ning ka oma tegusid, niipalju kui oskust jätkub. See on siiski selgem kui sõnad ja helled suudlused ning hüsteerilised minestused. On astunud niisugune samm, et vastik rääkida ja kirjutada . . . Ei, härrased, teie ei liigu sõiduvees, te õõtsute karide vahel. Möödas on Napoleoni ajad ja epigoonid on naeruväärsed. Suur torm on tõusnud, kuid teie põete oma kajutites suurusehullustust ja ei märka tormi. Saate seda varsti tunda, kui karile jooksete.»⁵⁹

Juulisündmustega Petrogradis algas reaktsiooni otsustav pealetung proletariaadile, algas kaksikvõimu likvideerimine kodanluse kasuks. Kui teated Piiteri tööliste demonstratsiooni tulistamisest ja bolševike represseerimisest Tallinna jõudsid, avaldas Rabtšinski «Utro Pravdõ» viimases numbris artikli «Endistviisi», milles väljendus vankumatu usk sotsialistliku revolutsiooni võidu paratamatusse. Artikkel lõpeb sõnadega: «Avatud südame ja kirgliku võidulootusega jätkame võitlust sotsialismi eest. Meie poolt on elu ja tõde.»⁶⁰

3

Õöl vastu 14. juulit 1917 tungisid ohvitserid kindluse komandandi käsul Suur-Karja tänaval asuvasse Töölistemajja. Algas «Kiire» ja «Utro Pravdõ» toimetuste rüüstamine. Kisti puruks käsikirjad, hävitati raamatud ja tellijate nimekirjad, lõhuti ära isegi raudkapp. «Kiir» ja «Utro Pravdõ» suleti. Kerenski käsul areteeriti peagi «Kiire» toimetaja Jaan Anvelt. Anti käsk ka I. V. Rabtšinski areteerimiseks, kuid suurtükiväelased varjasid teda oma kasarmutes.

Bolševistlike ajalehtede sulgemine kutsus Tallinna tehastes ja vabrikutes esile pahameeletormi. «Dvigateli» töölised kuulutasid protesti märgiks välja ühepäevase streigi. Reakt-

⁵⁹ «Утро Правды», 10 июня 1917 г.

⁶⁰ «Утро Правды», 11 июля 1917 г.

sioon oli arvestanud valesti, repressioonid ei nõrgendanud bolševike jõudu ja mõju, vaid vastupidi, suurendasid bolševike autoriteeti töörahva silmis. Tallinna Nõukogu nõudmisel Anvelt vabastati. Juba 15. juulil hakkas «Kiire» asemel ilmuma «Tööline» ja kaks nädalat hiljem ka venekeelne ajaleht «Zvezda», mille toimetajaks oli endiselt I. Rabtšinski.

22. juulil VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee, ajalehe «Tööline» toimetuse ja teiste bolševistlike organisatsioonide ühisel koosolekul valiti Eesti bolševike delegaadid eelseisvale VSDT(b)P VI ülevenemaalisele kongressile. Üheks delegaadiks oli Rabtšinski ning ta sõidab uuesti Petrogradi.

VSDT(b)P VI kongress tuli kokku 26. juulil ja kestis 3. augustini 1917. Kongressi istungid toimusid poollegaalselt ja mitmes kohas. Lenin ei saanud kongressist osa võtta, kuid kongress võttis oma töös ja otsuste vastuvõtmisel aluseks tema näpunäited. Kongress püstitas loosungi: täielikult likvideerida kontrrevolutsioonilise kodanluse diktatuur ja töölisklassil liidus kehvtalurahvaga võtta relvastatud ülesõutu teel võim enda kätte.

Rabtšinski ja teine VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni delegaat Kovvi täitsid küsitluslehe, milles andsid partei Keskkomiteele üksikasjalise ülevaate Eesti bolševike tegevusest. Nad informeerisid Keskkomiteed, et Põhja-Balti sotsiaaldemokraatlikus (bolševike) organisatsioonis on kokku 6500 liiget, et bolševike mõju Tallinna Nõukogus on tunduvalt suurenenud, et reaktsiooni salasepitsustele vaatamata valitseb VSDT(b)P Tallinna organisatsioonis võitlusmeeolu.⁶¹

Eesti bolševikud hakkasid VSDT(b)P VI kongressi otsuseid energiliselt ellu viima. «See oli senikuulmatu töö,» meenutab Rabtšinski hiljem, «ei möödunud nädalat, millal poleks tulnud esineda mitme tuhande osavõtjaga miitinguil, ei möödunud päeva, millal poleks tehastes, laevadel ja mitmesugustes sõjaväeosades tulnud teha organiseerimis- ja agitatsioonitööd.»⁶² Rabtšinski töötab täie pingega. Ta on Tallinna Nõukogu Täitevkomitee liige ja ajalehe «Zvezda» toimetaja, kusjuures numbrist numbrisse ilmuvad tema artiklid. Ühes augustikuus ilmunud artiklis Rabtšinski kirjutab:

⁶¹ Vt. «Шестой съезд РСДРП(б)», М. 1958, стр. 354—355.

⁶² МЛІ РКА, ф. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 12.

Damaskuse teel tema äkiline meelemuutus on sündinud, oleks väga huvitav selgitada.»

Rabtšinski andis eesti bolševistliku ajalehe «Tööline» veergudel sellele väarika vastuse, milles ta «Päevalehe» rämpse ja ettekavatsetud laimu lõplikult paljastas.

«Mul pole olnud mitte mingisugust vahekorra «Revelskoje Slovo» ei enne, ei ka pärast tema ilmumist. Juba esimese numbri ilmumise puhul avaldasin ma teravalt oma eitava seisukoha selle lehe vastu.

... Ma teenin sõjatööstuse komitees ja müün kapitalile oma tööjõudu samadel tingimustel, nagu seda iga töölinegi igas tehases on sunnitud tegema...

Esimesest revolutsiooni päevast peale olin ma seal, kus revolutsionäär olema peab.

Vabalt avaldasin ma oma arvamisi suure rahvahulga ees kolmandal revolutsiooni päeval revolutsioonilises 3. suurtükiväe polgus, kes suurtükkidega ja kuulipildujatega tahtis Tallinna tulla, et abi tuua vana korra vastu ülestõusnutele. Mida ma kõnelesin, milleks neid üles kutsusin ja millal nad käsust nr. 1 kuulda said, — seda küsige neilt.

... Minu «Damaskuse tee», kui heaks arvate teada tahta, tuleb Peterburi eeluurimise, «Ristide» [«Krestõ» vangla] edasisaatmise vangimajade ja vangietapi kaudu 1905. aastast algades.»⁶⁴

Eesti kodanluse rünnakust Rabtšinski vastu võtsid osa ka esseerid ja menševikud. Kui Rabtšinski valiti eesti tööliste karskusselts «Valvaja» poolt Tallinna Nõukogu saadikuks, hakkasid nad ilma igasuguse aluseta väitma, et tema saadikuvolitused ei ole seaduslikud. Ikka ja jälle tõstsid nad Nõukogu istungil selle küsimuse üles ilmse eesmärgiga Rabtšinski rahvahulkade silmis diskrediteerida. Rabtšinski valimist Nõukogusse kehtetuks tunnistada neil aga ei õnnestunud.⁶⁵ Tallinna töölisel valisid Rabtšinski ka linnavalikogusse; ta oli linnavalitsuse liige ja juhatas tehnika osakonda.

Esseeride ja menševike mõju rahvahulkades hakkas kiiresti vähenema, eriti pärast Kornilovi mässu. See avaldas mõju ka Tallinna Nõukogule. 1917. aasta septembri algul arutas Tallinna Nõukogu võimuküsimust ja nõudis võimu

⁶⁴ «Tööline» 5. augustil 1917. «Damaskuse tee» all mõeldakse religioosset müüti Kristusest.

⁶⁵ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 137, 139 ja 143.

üleminekut nõukogude kätte. Tallinnas tulid nüüd bolševikega kaasa mitte ainult töölised, vaid ka peaaegu kogu garnison. 27. septembril toimus Tallinnas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, Tallinna Nõukogu ja tööliste, sõjaväe ning laevastiku esindajate ühine koosolek, millest võttis osa üle 700 inimese. Suure vaimustusega võeti vastu resolutsioon, mis nõuab kogu võimu üleandmist nõukogudele. Koosolek avaldas täielikku valmisolekut kõigi vahenditega toetada võimu üleminekut nõukogude kätte. Koosolekut juhatas Rabtšinski ja tema kirjutatud on ka see ajalooline resolutsioon.

Kirjanik I. Žiga, kes tol ajal oli soldatite poolt valitud Tallinna Nõukogu liikmeks, annab oma jutustuses «Algus» sellest koosolekust väga elava ja ilmeka pildi:

«Kogunesid saadikud — meie kindluse, meie garnisoni, meie laevastiku, meie tehaste tõelised esindajad. Mitte kunagi varem pole Tallinnas olnud niisuguseid koosolekuid... Rõõm oli näha, kuidas mustjashall tööliste, madruste ja soldatite mass ohjeldamatu vaimustustormi ja aplausimürinaga tervitas meie bolševistlikku liidrit Ivan Rabtšinskit, kui ta tuli lavale võimuküsimusest ettekannet tegema... Rõõm oli näha, kuidas soldatid ammulisui, kaelad õieli, lapsikult naiivselt ja suure tähelepanuga kuulasid bolševistlikke tõesõnu klassivõitlusest, sellest, et käes on silmapilk, millal klassid peavad avalikus võitluses jõudu katsuma...»

Koosolekul võttis sõna ka üks menševik: «... ta kisendas pööraselt, jooksis kui hull ringi ja lõpuks komistas ning kukkus kõikide nähes pöranda alla suflöörikasti. See oli kirjeldamatu vaatepilt. Maja värises mürisevast naerust... Menševik ronis suflöörikastist välja, naeratas süüdlaslikult ja kadus lavalt nii kiiresti, kui sai. Ja kui meie Ivan Rabtšinski hiljem lõppsõnas suflöörikastile näidates ütles, et menševikud ja esseerid on samuti läbi kukkunud nagu kukkus läbi nende esindaja, tõusis see mustjashall mass püsti ja summutas kõneleja sõnad oma ohjeldamatu vaimustuspuhanguga, oma rõõmu ja ammendamatu jõuga. Oli selge, et sõnade tegemise aeg on möödas, et on saabunud aeg tegutseda, on jõudnud kätte otsustav silmapilk...»⁶⁶

Juba järgmisel hommikul sõitis Rabtšinski miinilaeval

⁶⁶ И. Жига, Начало, повесть, издательство «Московский рабочий», 1928, стр. 6—9.

üle Soome lahe Helsingisse, bolševike piirkonnakonverentsile, kaasas Tallinna tööliste, soldatite ja madruste resolutsioon. Miinilaev löikas kindlalt laineid. Niisama kindlalt läheb oma sihi poole ka revolutsioonilaev, mõtles Rabtšinski.

Rabtšinski esines Helsingis partei piirkonnakonverentsil kõnega Eesti revolutsiooniliste rahvahulkade valmisolekust otsustavaks võitluseks nõukogude võimu eest. Konverents otsustas saata Rabtšinski ja oma esindaja I. Smilga Petrogradi. Neile tehti ülesandeks kinnitada partei Keskkomiteele, et ta võib Balti laevastikule, Soomele ja Eestile täiesti kindel olla. Sama päeva õhtul sõitsid Rabtšinski ja Smilga pealinna.

Oma autobiograafias jutustab Rabtšinski, et tema ja Smilga tegid Keskkomitees ettekande: «Ma andsin informatsiooni Eestimaal valitseva olukorra kohta ja tõestasin ühtlasi koos Smilgaga, et on paras aeg alustada ülestõusu, kuna Petrogradi kaitseb revolutsioonirõngas Eesti, Soome ja Balti laevastiku näol. Ma andsin kindla töötuse «mitte lasta ainsatki Põhjaarmee vaenulikku soldatit Petrogradi Kerenskile appi.»⁶⁷ Partei Keskkomitee tunnistas Eesti ja Soome esindajate informatsiooni erakordselt tähtsaks ja otsustas kokku kutsuda Põhjapiirkonna nõukogude kongressi.

Jutt on nähtavasti 29. septembril 1917 toimunud VSĐT(b)P Keskkomitee istungist, mida juhatas J. V. Sverdlov. Istungi üheks päevakorrapunktiks oli «Piirkonnakongress». Keskkomitee otsuses märgitakse: «Kuulati ära Sverdlovi teadaanne Põhjapiirkonna kongressi kokkukutsumisest 5. oktoobril; soovitati kongress läbi viia.»⁶⁸ Meil ei ole teada, kas Rabtšinski ja Smilga viibisid ise Keskkomitee istungil või käisid nad J. M. Sverdlovi juures enne seda. Igatahes nende Petrogradi sõit ja Keskkomitee otsus Põhjapiirkonna nõukogude kongressi kokkukutsumise kohta on omavahel kindlasti seoses. 5. oktoobril arutas VSĐT(b)P Keskkomitee uuesti kongressi kokkukutsumise küsimust ja lükkas selle edasi 10. oktoobrile, kusjuures kongress pidi toimuma Petrogradis ja sellest pidi osa võtma ka Petrogradi Nõukogu.⁶⁹

⁶⁷ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 13.

⁶⁸ Протоколы ЦК РСДРП (б), август 1917 — февраль 1918, М. 1958, стр. 73.

⁶⁹ Sealsamas, lk. 76.

Põhjapiirkonna nõukogude kongress toimus 1917. aasta 11.—13. oktoobril Petrogradis Smolnõis. Kongressil oli esindatud üle 23 nõukogu. Tallinna Nõukogu delegaat oli I. Rabtšinski. 94 delegaadist olid 51 bolševikud. «Kui enne kongressi algust tuli kokku kongressi fraktsioon,» kirjutab Rabtšinski, «siis paistsid bolševikud ja pahempoolsed esseerid olevat määratu suures enamuses. Fraktsioonis loeti ette V. I. Lenini kiri, milles tõestati, et on tarvis ja on aeg alustada ülestõusu. Meil oli rõõm kuulda, et hoopis eemalt sündmusi analüüsides tuli Lenin samale järeldusele, millele meie igapäevane tegelik elu meidki oli viinud.»⁷⁰

Jutt on kuulsast Lenini kirjast seltsimeestele bolševikele, Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist osavõtjaile. Vladimir Iljits kirjutas selle 8. oktoobril 1917. Kirjas Lenin rääkis, et kogu partei peab võtma päevakorda relvastatud ülestõusu küsimuse, et relvastatud ülestõusuga ei tohi enam viivitada. Kirjas mainitakse mitmel korral Tallinna, mis peab võidu saavutamisel tähtsat osa etendama: «Nõukogude kongressil on esindatud Soome, laevastik ja Tallinn, mis üheskoos võivad viivitamatult korniilovlike polkude vastu Piiteri poole liikuma panna laevastiku ja suurtükiväe ja kuulipildujad ning kaks-kolm korpust soltateid...»⁷¹

Edasi kirjutas Lenin: «Asi seisab ülestõusus, mille võib ja peab otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn. *Piiteri all* ja Piiteris — just seal on võimalik ja tuleb otsustada ning läbi viia see ülestõus võimalikult tõsiselt, võimalikult hästi ettevalmistatult, võimalikult kiiresti, võimalikult energiliselt.»⁷²

Rabtšinski sai täielikult aru, kui suurt vastutust kannavad eesti bolševikud relvastatud ülestõusu võidu eest. Uhkustundega kuulas ta, kui tähtsaks peab Lenin Tallinna revolutsioonilisi jõude viimases ja otsustavas lahingus kapitalismi vastu. Kohe esimesel päeval kuulati kongressil ära aruanded kohtadelt. Tallinna Nõukogu nimel võttis sõna Rabtšinski. Ta teatas, et Tallinnas valitseb võitlusmeeleolu, ja toetas samuti nõudmist võimu viivitamatust üleminekust nõukogude kätte.⁷³

⁷⁰ MLI PKA, f. 125, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 14.

⁷¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 160.

⁷² Sealsamas, lk. 161.

⁷³ Vt. История гражданской войны в СССР, т. 2, М. 1947, стр. 38—40.

Kongressi juhatajal N. Krōlenkol oli aruannetest kokkuvõtet tehes täielik õigus öelda: «Kõik seltsimehed, kes siin sõna võtsid, välja arvatud Novgorodi esindajad, olid üks-teisega täiesti solidaarsed. Kõigi kõnede põhimotiiviks, põhiloosungiks oli: Kogu võim nõukogudele! Maha Ajutine Valitsus!»⁷⁴ Kongressil esines ka üks menševik, kes püüdis kongressi otsustusvõimelisust kahtluse alla seada. Talle andis vastulöögi Antonova-Ovsejenko: «Seltsimehed, käesoleva kongressi kutsus kokku Soome piirkonnakomitee kokkuleppel Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukoguga... Meie vaatame praegusele kongressile kui Põhjapiirkonna kongressile.» Kongressi eriresolutsioonis anti menševikele väärikas vastulöök.

Kongress valis Põhjapiirkonna Komitee, kellele tehti ülesandeks kindlustada II ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkukutsumine ja koondada enda ümber kõik piirkonna nõukogud. Eesti esindajana valiti Põhjapiirkonna Komiteesse I. V. Rabtšinski: «... Selles komitees,» jutustab Ivan Vassiljevitsš, «me arutasime, mida kohapeal ette võtta, kellega sidet pidada jne.; võeti vastu ka tegevusplaan. Sõitsime kohtadele tagasi ja igaüks meist teadis, mida tal teha tuleb...»⁷⁵

Jõudnud tagasi Tallinna, tegi Rabtšinski VSDT(b)P Tallinna Komiteele teatavaks kongressi otsused ja Lenini direktiivid, mis ta kirja teel kongressist osavõtjatele-bolševikele oli saatnud. VSDT(b)P Tallinna Komitee kiitis Põhjapiirkonna nõukogude kongressi ja Põhjapiirkonna Komitee poolt väljatöötatud tegevusplaani täielikult heaks.

Ajalehes «Zvezda» avaldab Rabtšinski artikli, mis on pühendatud äsjalõppenud kongressile. Artiklis märgitakse: «Põhjapiirkonna nõukogude kongress rajas tolle vundamenti, mis oli vajalik selleks, et hoida Petrogradi sakslaste eest, kutsuda kokku ülevenemaaline nõukogude kongress ja kindlustada Asutava Kogu kokkukutsumine... Kongress teatas üksmeelselt: kogu võim nõukogudele, kogu maa rahvale... lõpetada sõda, kuulutada viivitamatult välja rahu ja teha vaherahu rindel...»⁷⁶

Tallinna bolševikud hakkasid energiliselt relvastatud ülestõusuks ettevalmistusi tegema. Juhtivate parteitöötajate

⁷⁴ «Рабочий путь», 13 октября 1917 г.

⁷⁵ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 14.

⁷⁶ «Звезда», 19 октября 1917 г.

I. Rabtšinski nimele väljaantud Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee liikmekaart.

vahel jagati ära tööloigud. Revolutsiooniliste jõudude mobiiliseerimine pidi toimuma nõukogude täitevkomiteede kaudu. Sellega seoses võttis J. Anvelt Tallinna Nõukogu ja V. Kingissepp Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juhtimise enda peale. «Mulle,» kirjutab Rabtšinski, «tehti ülesandeks armee klubi kaudu salaja organiseerida kõik usaldatavad sõjalised jõud kindluses, et tagada võimu üleminek nõukogude kätte, ning sotsialistid-revolutsionärid, menševikud ja ohvitserid vastuhakkamise puhul maha suruda.»⁷⁷

Revolutsiooniliselt meelestatud polgud, Tallinna Puna-kaardi Staap ja laevastiku ekipaažid said konkreetseid ülesanded. Loodi side Tartu, Valga, Narva ja teiste linnade nõukogudega.

22. oktoobril 1917 toimus bolševike juhtimisel Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ja Eestimaa Nõukogude Täitev-

⁷⁷ I. Rabtšinski, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 152.

komitee ühine istung. Seal moodustati 40 inimesest koosnev sõja-revolutsioonikomitee, mille esimeheks sai Ivan Rabtšinski. Revolutsioon nõudis temalt nüüd piiritut jõudu ja täielikku eneseohverdust.

Lähenesid otsustavad päevad.

4

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee asus Pärnu maanteel endise ringkonnakohtu hoones, kus juba 1917. aasta septembri lõpust alates töötas Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu; enne seda oli olnud nõukogu asukohaks Kadrioru loss. Sõja-revolutsioonikomitee käsutuses oli kaks kõrvutiasetsevat tuba ja istungitesaal. Esimeses toas asus sekretariaat, teises, väiksemas, oli Rabtšinski kabinet. Siin seisis lihtne laud, mõned toolid ja seinatелефон.

Teade sõja-revolutsioonikomitee asutamisest levis kiiresti tehastesse, polkudesse ja laevastiku ekipaažidesse. Oli selge — otsustav lahing on õige lähedal! Sümboolsena näis asjaolu, et Tallinna ülestõusu staap asus nende samade seinte vahel, kus tsaarikohus alles hiljaaegu oli eesti rahva parimate poegade kallal arveid õiendanud, kus bolševikud ahelate kõlinal olid prohvetlikult ennustanud peatset kättemaksu. Ja nüüd oli kättemaksu tund kätte jõudnud!

Kodanlus tundis hirmu ja oli paanikas. Ainuüksi sõja-revolutsioonikomitee mainimisest piisas, et panna ta värisema. P. I. Devišin jutustab järgmise iseloomuliku episoodi:

«Kohalik kodanlus organiseeris kodanlikke polke, mis koosnesid peaaesjalikult alles üsna rohelistest noorukitest, kellele püssid kätte anti. Öösiti nad patrulleerisid linnatänavail ja pidasid kinni juhuslikke möödakäijaid. Jäime Rabtšinskiga sõja-revolutsioonikomiteest kojuminekuga mitu korda õige hilja peale. Harilikult meid tänavail kinni ei peetud, kuid juhtus vahel ka teisiti.

Pime sügisene öö. Tuled on kustutatud. Tänavad on tühjad. Läheme ja räägime summutatud häälel. Äkki kerkivad meie ette kolm erariides inimest, relvad käes: «Seis! Kes te olete? Kuhu lähete?» Rabtšinskil on mantlikrae üles tõstetud, müts silmile tõmmatud ja käed taskus. Ta vaatab

V. Kingissepp.

patrullile ainiti otsa ja ütleb, õigemini karjub oma kõmiseva, kurjakuulutava bassiga: «Ma olen sõja-revolutsioonikomitee liige!» Mustad inimsiluetid, püssid käes, hüppavad käratult kõrvale ja kaovad. Me läheme edasi, omaette vaikselt naerdes...»⁷⁸

Partei poolt vastutavale revolutsiooni võitluspostile seatud, andis Rabtšinski sellele tööle kogu oma tahtejõu, kõik oma kogemused. Tuleb meeles pidada, et 22. oktoobril valitud revolutsioonikomitee 40-st liikmest hakkas esialgu aktiivselt tööle ainult osa. Esseerid ja menševikud keeldusid relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest osa võtmast. Rabtšinski märkis, et «sõja-revolutsioonikomiteesse kuuluvad menševikud juhendusid kõnekäänust «mina olin puu otsas, kui pauk käis»; esmakordselt võtsid nad (esseerid ja menševikud. — *D. R.*) sõja-revolutsioonikomitee istungist osa 26. oktoobril, kui proletaarse revolutsiooni võit oli täiesti kindel».⁷⁹

Revolutsioonikomitee juhtivaks ja aktiivseks tuumikuks olid bolševikud. «Kõige suurem autoriteet sõja-revolutsioonikomitees,» kirjutab Rabtšinski, «oli bolševikel, kellest kolm neljandikku olid eestlased. Sõja-revolutsioonikomiteesse kuu-

⁷⁸ P. Devišin, «1917. aasta Tallinnas». Käskiri.

⁷⁹ I. Rabtšinski mälestused, EKP KK Partei Ajaloo Instituudi käsi- kirjade fond, 2. kd., lk. 77—83.

lusid eesti töörahva juhid J. Anvelt ja V. Kingissepp.»⁸⁰ Koos Rabtšinskiga moodustasid nad revolutsioonikomitee juhtkonna. Anveldi, Kingissepa ja Rabtšinski vahel valitses täielik vastastikune mõistmine; nad töötasid erakordselt üksmeelselt. Kõik tähtsad küsimused otsustati ühiselt.

Rabtšinski tõmbas sõja-revolutsioonikomitee tööle kaasa VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni paremiku. Revolutsioonikomitee liikmete ja komissaride hulgas võime näha vilunud parteitöötajad Johannes Käspertit, vana bolševikku Aleksander Reimetsa, kes pärast revolutsiooni oli Siberist asumiselt tagasi tulnud, aktiivseid organisatsiooni liikmeid Jaan Sihverit, Juhan Heintukki, Viktor Krauti, Mihkel Koolmeistrit, Engelbert Strauhi, Georg Sommerit, Osvald Palgit (ta töötas algul Narvas, kuid sõitis hiljem Tallinna ja täitis Eesti revolutsioonikomitee poolt antud vastutavaid ülesandeid).

Revolutsioonikomitee komissarideks olid silmapaistvad eesti bolševikud: Otto Rästas — partei liige 1912. aastast; Rudolf Vakmann — partei liige 1912. aastast; noor tööline A. Milkop, Artur Urb ja teised. Nendega töötasid revolutsioonikomitees käsikäes vene bolševikud: Pavel Devišin, Vladimir Milanov, Aleksander Dorošenko, Ilja Fruntov (oli varem internatsionalist), Nikolajev, Utotškin, Javorski (oli varem internatsionalist) ja teised.

On põhjust oletada, et sõja-revolutsioonikomitee liikmed-bolševikud, kas siis kõik või osaliselt kuulusid samal ajal ka VSDT(b)P Tallinna Komitee juures moodustatud revolutsioonikomiteesse. Sellest ülestõusu bolševistlikust keskusest on meil kahjuks vähe teada. Ta moodustati arvata-vasti ülestõusu eel ja asus Töölismajas, bolševike partei Tallinna Komitee ruumes. Ülestõusu päevil töötas ta ööd ja päevad läbi, võttis vastu teateid, andis juhtnööre, esitas sõja-revolutsioonikomiteele ettepanekuid jne.

Missugune oli VSDT(b)P Tallinna Komitee juures asuva revolutsioonikomitee koosseis, missugune oli tema vahekord Eestimaa Sõja-revolutsioonikomiteega ja millist osa ta relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel etendas? Palusime D. M. Hasani seda küsimust valgustada.

«Palju aastaid on mööda läinud ja mul on praegu raske

⁸⁰ И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 420.

meelde tuletada ülestõusu bolševistliku keskuse — VSDT(b)P juures asuva revolutsioonikomitee moodustamist ja tema tegevuse kõiki üksikasju. Ta võis olla moodustatud võimuhaaramise ettevalmistamiseks partei liinis. On täiesti võimalik, et selle loomise initsiatiiv kuulub Ivan Vassiljevitsš Rabtšinskile, kes püüdis bolševike mõju kindlustamiseks sõja-revolutsioonikomitees kasutada kõiki võimalusi. Mulle paistab olevat õige oletus, et VSDT(b)P juures asuv revolutsioonikomitee kujutas endast nõukogude täitevkomiteede poolt loodud sõja-revolutsioonikomitee bolševistlikku tuumikut. Ma arvan, et partei revolutsioonikomiteesse kuulusid Tallinna parteikomitee juhtivad töötajad: Anvelt, Kingissepp, Rabtšinski, Käspert, Rästas ja teised. Olles samal ajal nõukogude revolutsioonikomitee liikmeteks, viisid nad seal läbi meie partei joont.»⁸¹

Samal arvamusel on ka teised Oktoobrirevolutsioonist osavõtjad Tallinnas G. Sommer, P. Devišin, D. Milanova jt. Seega on päris tõenäoline, et VSDT(b)P juures asuv revolutsioonikomitee etendas sõja-revolutsioonikomitees bolševistliku tuumiku, parteikeskuse osa. Rabtšinskil oli selle keskusega kindlasti tihe kontakt. Partei direktiivi kohaselt võis ta vajaduse korral tegutseda ka ilma sõja-revolutsioonikomitee esseerliku ja menševistliku osaga kooskõlastamata. Ülestõusu ettevalmistamise kogu raskus lasus bolševike õlgadel.

Ülestõusu keskus moodustati teatavasti 22. oktoobril ja järgmisel päeval algaski ülestõus. Kas suutis revolutsioonikomitee ühe ööpäevaga ülestõusu ette valmistada? Muidugi mitte. Tuleb loomulikult eeldada, et enne sõja-revolutsioonikomitee loomist tegeles ülestõusu ettevalmistamisega parteikeskus, kes enne sõja-revolutsioonikomitee moodustamist oli ülestõusu jõudude paigutuse ja mobiliseerimise alal juba lõviosa tööst ära teinud. Rabtšinski juhib otseselt tähelepanu sellele, et ülestõusu ettevalmistamine algas otsekohe pärast Põhjapiirkonna nõukogude kongressi, et alates oktoobri keskpaigast käis «täiesti salajane ülesannete jaotamine sõjaväeosade vahel ja üksikasjalise ülestõusu plaani väljatöötamine».⁸² Kõiki niite hoidis enda käes Tallinna parteikomitee, tema juhtkond. See oligi tegelikult VSDT(b)P

⁸¹ D. M. Hasani suulistel andmetel 25. maist 1959.

⁸² И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 415.

juures asuv revolutsioonikomitee. Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee viis lõpule selle töö, mis oli kestnud juba palju päevi ja mida oli juhtinud parteiline tuumik, parteikeskus, kes teatud momendist alates võttis nimeks VSDT(b)P juures asuv revolutsioonikomitee.

Ei saa tähele panemata jätta ka D. E. Milanova mälestusi. Ta märgib, et sõja-revolutsioonikomitee moodustamise otsus võeti vastu 17. oktoobril 1917 ühel Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ruumis toimunud täiesti salajasel nõupidamisel. Nõupidamisest võttis osa viieteistkümne inimese ümber, nende hulgas ka D. E. Milanova mees Vladimir Milanov, bolševik, Tallinna Nõukogu liige. Temalt sai Milanova teada, et «täna moodustati Tallinna kindluse sõja-revolutsioonikomitee, esimeheks on Rabtšinski, sekretäriks Milanov».⁸³

Jutuajamisel käesoleva brošüüri autoriga D. E. Milanova kinnitas, et see toimus nimelt 17. oktoobril, et tal on see kuupäev hästi meelde jäänud. Mõni päev hiljem töötas Milanova juba revolutsioonikomitee sekretariaadis. Kui meenutada, et sõja-revolutsioonikomitee moodustati 22. oktoobril ja esimene istung toimus 23. oktoobril, siis võib D. E. Milanova mälestuste põhjal oletada, et salaja eksisteeris revolutsioonikomitee juba varem, 17. oktoobrist saadik, ja avalikult teatas oma moodustamisest viis päeva hiljem.

See hüpotees väärrib tähelepanu järgmistel kaalutlustel. Põhjapiirkonna nõukogude kongressilt jõudis Rabtšinski Tallinna tagasi mitte enne 14.—15. oktoobrit, võimalik ka, et 17. oktoobril. Otsekohe esitas ta VSDT(b)P Tallinna Komiteele kongressil vastu võetud tegevusplaani. Komitee kiitis plaani heaks. On loomulik arvata, et otsekohe loodi ülestõusu ettevalmistamiseks ka juhtiv organ. Niikaua, kuni see organ polnud nõukogude poolt ametlikult vormistatud ja temast ei olnud ajakirjanduses teatatud, tegutses ta salaja.

17. oktoober väärrib tähelepanu veel teiselgi põhjusel. Sel päeval valis Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu uue täitevkomitee koosseisu, kuhu läksid ka Rabtšinski, Milanov, Anvelt jt. (bolševike poolt), Javorski (internatsionalistide poolt). Kas see koosolek, millest D. E. Milanova kirjutab, polnud mitte uue täitevkomitee esimene istung? Kas mitte seal ei lahendatud sõja-revolutsiooniko-

⁸³ D. E. Milanova mälestused. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi fond, lk. 7.

I. Rabtšinski 1917.—1918. a.

mittee moodustamise küsimus? Selle oletuse kasuks räägib asjaolu, et kõik eelpoolnimetatud isikud on sõja-revolutsioonikomitee liikmetena tuntud.

Kui uskuda versiooni, et revolutsioonikomitee (või tema tuumik) moodustati kohe pärast Põhjapiirkonna nõukogude kongressi ja ta endast avalikult ei teatanud, siis saab selgemaks seegi, kuidas ta jõudis ülestõusu ette valmistada — tal oli selleks aega mitte ööpäev, vaid peaaegu terve nädal.

Olemasolevate materjalide põhjal võib seega väita, et juba enne 22. oktoobrit oli Tallinnas ülestõusu ettevalmistamiseks olemas juhtiv keskus, kuid meil puuduvad andmed järelduse tegemiseks — kas see oli partei revolutsioonikomitee, sõja-revolutsioonikomitee või selle komitee juhtiv tuumik. Loodame, et edasine uurimistöö heidab sellele valgust ja toob küsimusse lõplikku selgust.

23. oktoobril 1917 toimus sõja-revolutsioonikomitee esimene istung. Juhatas Rabtšinski. Protokolli lakoonilistest ridadest võib tunda revolutsiooniäikese lähenemist: «kinnitada instruksioonid raudtee, posti ja telegraafi komissaridele... määrata komissarid Tallinn-Balti jaama ja Tallinna peajaama... trükkida instruksioonid ja saata need kõigile Eestimaa nõukogudele...»⁸⁴

⁸⁴ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1.

Kuid protokoll ei peegelda murdosagi neist abinõudest, mida revolutsioonikomitee võimuhaaramiseks tarvitusele võttis. Ülestõusu staap toetus töörahvahulkade revolutsioonilisele entusiasmile. Kõigil suurtel Tallinna tehastel, kõigil revolutsiooniliselt meelestatud polkudel ja laevastiku ekipaažidel oli revolutsioonikomiteega tihe kontakt. Revolutsioonikomiteega oli kogu aeg kontaktis Tallinna Punakaardi Staap, mis koosnes täielikult bolševikest. Rabtšinski loetleb mõned tähtsamad abinõud, mis revolutsioonikomitee ülestõusu eel ette võttis ja mis kindlustasid ülestõusu edu:

«Kasakapolkude kasarmutele suunati 4. suurtükiväepolgu rasked kahurid; Ust-Dvinski polk pandi patrulliteenistusse; 175. polk määrati reservi; laevad seati võitlusvalmis, kaks laeva olid iga päev valveteenistuses; laevatehase tööliste tehti ülesandeks viia rivist välja soomusautod, sest nende meeskonnad ei olnud revolutsioonikomitee arvates usaldusväärsed; revolutsiooniliste väeosade vahel jaotati valvekorrad; kindlustati peamiste sõlmpunktide vallutamine.»⁸⁵

Võitlusvalmis seati ka punakaart, proletaarse revolutsiooni kõige ustavam jõud Eestis. Ülestõusu alguseks oli punakaardis umbes kaks tuhat võitlejat, kõik Tallinna vabrikutöölised. Punakaardi struktuur oli selline, et see võimaldas teda kiiresti ja operatiivselt kasutada. Suure tehase punakaartlased moodustasid ühe salga. Osa salku moodustati mitme väiksema ettevõtte peale kokku. Kõik ühe rajooni salgad kokku moodustasid rajooni punakaardisalga, need salgad omakorda Tallinna punakaardi. Punakaardi eesotsas seisis punakaardi keskkomitee, mille staap asus Tööliste Majas, sõja-revolutsioonikomitee hoonest paari minuti tee kaugusel. Punakaardi staabi ülem G. A. Sommer, partei liige 1913. aastast, jutustab:

«Niipea kui loodi sõja-revolutsioonikomitee, kutsuti mind sinna. Rabtšinski ja Kingissepp nõudsid minult põhjalikku ettekannet Tallinna punakaardi olukorrast, tema arvulisest suurusest, võitlusvõimest ja relvastusest. Mulle tehti ettepanek seada staabis sisse ööpäevane valve, hoida alati staabis salk punakaartlasi, kes revolutsioonikomitee käsul oleks iga hetk valmis asuma ülesande täitmisele. Staabil olid si-

⁸⁵ И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 415.

demed rajoonide punakaardisalkadega, kes samuti teadsid, mida neil teha tuleb. Kõik punakaartlased olid ülestõusuks valmis ja ootasid revolutsioonikomitee signaali.»⁸⁶

Rabtšinski pööras suurt tähelepanu ülestõusu sõjalisele küljele, sest revolutsioonijõudude vastas seisid Eestis tugevad kontrrevolutsioonilised jõud. Tallinnas asusid 13. ja 15. Doni kasakate polk. Tapast Rakvereni paiknesid 49. korpuse ešelonid, mis olid ohvitseride-korniilovlaste mõju all. Tuli arvestada võimalust, et kasakad, samuti eesti kodanlus, eseerid ja menševikud võivad avaldada vihast vastupanu. See kõik viis Rabtšinski mõttele luua ülestõusu tagavarakeskus. Soldatite klubi juhataja ja revolutsioonikomitee komisсар P. Devišin jutustab, et Rabtšinski kutsus ta enda juurde ja ütles:

«Ülestõusupäev läheneb... Kui me teatame võimu üleminekust sõja-revolutsioonikomitee kätte, siis võib juhtuda, et meid areteeritakse. Sel puhul peate te sõjariistadega välja astuma, meid vabastama ja kontrrevolutsiooni maha suruma. Looge sidemed kõigi sõjaväeosadega ja olge valmis...»

Devišin sai sõja-revolutsioonikomiteelt vastava mandaadi ja asus ülesande täitmisele:

«Igal hommikul,» jutustab sm. Devišin edasi, «kogunesid klubisse garnisoni maavägede ja laevastiku parteiorganisatsioonide esindajad. Nad informeerisid mind soldatite ja madruste meeleolust, valmisolekust väljaastumiseks. Mina omakorda tutvustasin neid revolutsiooniliste sündmuste käigu, mille kohta sain andmeid Rabtšinskitl. Töötasime välja plaani, kuidas anda häiresignaali, vallutada relvalaad ja tähtsamad punktid linnas; igas väeosas olid arvele võetud kõige ustavamad ja kindlamad inimesed ja neist moodustasime tugevad revolutsioonilised üksused, keda võis vastutusriikaste ülesannete täitmisel kasutada.»⁸⁷

Relvastatud ülestõus Tallinnas algas 23. oktoobril 1917. Punakaartlaste, madruste ja soldatite salgad hõivasid sõja-revolutsioonikomitee komissaride juhtimisel kell 7 õhtul kõik tähtsamad strateegilised punktid linnas ja kindluse piirkonnas: telegraafi, postihoone, telefonijaama, raudteejaama ja rea riigiasutusi. Kõigisse sõjaväeosadesse suunati sõja-revolutsioonikomitee komissarid.

⁸⁶ G. A. Sommeri suulistel andmetel.

⁸⁷ P. Devišin, «1917. aasta Tallinnas». Käsikiri.

Järgmisel päeval võttis ülestõus veel laiema ulatuse. Kõigisse sõjaväe staapidesse määrati sõja-revolutsioonikomitee komissarid. Nad võtsid staapide tegevuse oma kontrolli alla. Tööliste, soldatite ja madruste salgad jätkasid riigiasutuste ja teiste tähtsate objektide vallutamist. Kontrolli alla võeti meresadam, telefonikaudgeaam, raudteekaubajaam. Iga tunniga laiendas sõja-revolutsioonikomitee oma võimu linnas.

Et paralüseerida kõrgem väejuhatust, astus sõja-revolutsioonikomitee julge sammu. «25. oktoobril kell 7 õhtul,» jutustab Rabtšinski, «areteeriti kodus kogu kindluse väejuhatust; igapähe juurde paigutati komissar. Nagu hiljem selgus, oli sel ootamatul, üheaegsel aktsioonil suurepärane psühholoogiline mõju. Helistades üksteisele, nad veendusid, et kõik on ühesuguses olukorras ning leppisid sellega.»⁸⁸

Neil pingelistel ja ohtlikel päevadel oli Eestimaa Sõja-revolutsioonikomiteel tihe side partei Keskkomiteega. Rabtšinski pidas otseühendustelefoniga sidet J. M. Sverdloviga. «Seega oli mul võimalus,» kirjutab Rabtšinski, «anda talle Tallinnas valitsevast olukorrast vajalikku informatsiooni. Enne seda saatsin talle teateid miinilaevadega, mis iga päev kurseerisid Tallinna ja Petrogradi vahel. Kandsin Jakov Mihhailovitš Sverdlovile kõigest ette ja ta oli sündmustega täiesti kursis.»⁸⁹ Eesti bolševikud olid omakorda kursis proletarise revolutsiooni käiguga Petrogradis. Kui saabus teade, et proletarne revolutsioon Petrogradis on võitnud, võttis eesti proletariaat selle vaimustusega vastu.

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee töötas ööd kui päevad läbi. Rabtšinski kabinetis käisid vahetpidamata punakaartlased, padrunitasku vööl ja vintpüss õlal; käisid vanad, habemega soldatid ja käisid noored, kõigil seljas päevi näinud sinelid, kus võis leida veel kaevikupori ja rännakulõkete jälgi; tormasid käruga sisse energilised madrused, näod lõbusalt naerul ja madruse müts uljalt kuklas. Raporteerisid lühidalt ülesannete täitmisest. Revolutsioon hoidis linna ja Peeter Suure kindlust juba tugevasti oma rakkus kätes.

Rabtšinski kuulas ettekandeid, kirjutas samal ajal mandaatidele allkirju ja andis korraldusi: üha uusi ja uusi revolutsioonikomitee komissare läkitati linna mitmesugus-

⁸⁸ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 14.

⁸⁹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi fond, kd. 22, lk. 77—83.

tesse osadesse. Revolutsioon kindlustas kiiresti oma positsioone.

Hilja öösel vastu 26. oktoobrit tuli Rabtšinski oma kabinetist sõja-revolutsioonikomitee sekretariaadi ruumi. Ruum oli täis punakaartlasi, madruseid ja soldateid. Kõik rääkisid läbisegi, vahetades värskaid uudiseid, suitsetasid, kõlitasid relvi ja kõhisid kõvasti — ilm oli vihmane ja röske. Rabtšinski tegi käega temale omase liigutuse ja palus rahulikult ning heatahtlikult vaikust, pöördudes ise sekretäri poole:

«Pange puhas leht masinasse, ma dikteerin teile...»

Milanova istus massiivse «Remingtoni» taha ja vaatas küsivalt Rabtšinskile — kas tõesti jälle mandaat, kui palju oli ta neid tippinud kolme pingelise päeva kestel, mis olid liitunud nagu üheksainsaks pikaks tuleliiniks. Rabtšinski tegi väikese pausi ja hakkas siis oma kumedal bassihäälel mõtlilikult, iga sõna kaaludes, dikteerima:

«Kroonlinna kaudu Petrogradi, Leninile...»

Toas muutus otsekohe vaikseks. Pisut pidulikult, erutust vaevu maha surudes, jätkas Rabtšinski:

«Tallinnas ja kindluses on võim läinud ülestõusnud tööliste, soldatite ja madruste kätte. Sotsialistlik revolutsioon on võitnud!»

Säravate silmadega vaatas Rabtšinski vaikseks jäänud inimesi, kes olid samuti haaratud selle kauaoodatud silmapilgu suuruselt, ja ütles siira veendumusega:

«Pariisi Kommuun kestis kolm kuud. Kui meie kolm nädalat vastu peame, siis on sellest küllalt, et kogu maailma pea peale pöörata!»⁹⁰

26. oktoobril kell 10 hommikul sõitsid endise ringkonna-kohtu, tookordse revolutsioonikomitee hoone ette musta laki särades sõidukid ja autod. Nendest astusid välja admiralid, kindralid, polkovnikud, esimese järgu kaptenid. Kõrgemad ohvitserid sammusid mööda punakaartlastest ja madrustest, kes kõige sundimatumates poosides maja sissekäigu ees seisisid, ning suundusid hämarasse vestibüüli, kus neid võttis jällegi vastu punakaartlaste ja madruste ähvardav vaikimine. Hanereas, piinlikult kinni pidades aukraadide järjekorrast, astusid ohvitserid trepist üles kolmandale korrusele, kusjuures piki trepi käsipuid seisis relvastatud inimeste elav, vaenulik müür.

⁹⁰ D. E. Milanova suulistel andmetel.

ENSV Ülemkohtu hoone Tallinnas. Pärnu maanteel. Siin asus 1917. aasta oktoobripäevil Eestimaa Sõja-revolutsiooni-komitee.

Mööda treppi tõusis ähkides ja puhkides Tallinna kindlustatud rajooni maavägede juhataja Hendrichson, üks aste allpool astus kergel sammul kindluse komandant Izmestjev, temale järgnes aeglaselt ja raskelt rannakaitse ülem Žerve, siis sadama ülem, suurtükiväe inspektor, kindluse intendant, kokku kaheksateist Tallinna kindlustatud rajooni kõrgemat ohvitseri. Kolmandale korrusele jõudnud, astusid nad

istungite saali, mille keskel seisis pikk rohelise linaga kaetud laud.

Laua otsas istus Rabtšinski oma tavalises kulunud pintsakus. Ta oli surmani väsinud, kolm ööpäeva polnud ta silma kinni saanud. Juuksesalgud rippusid kõrgel, avaral laubal, mis oli higist niiske. Tihedate ronkmustade kulmupuhmaste all põlesid nagu hõõguvad söed kuldpruunid silmad. Nägu oli auku vajunud ja habemesse kasvanud. Vurred, mida ammu enam polnud lõigatud, rippusid karmi ja tahtekindla suu nurkades. Suur, esiletungiv habe rõhutas veelgi selle hirmus väsinud inimese, välimuselt lihtsa töölise, suurt sisemist jõudu.

Rabtšinski kõrval istusid teised Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee liikmed: Anvelt, Kingissepp, Käspert, madrus Fruntov, komissarid Devišin ja Rästas, Koolmeister, Reimets... Rabtšinski andis kõrgematele ohvitseridele märku istumiseks. Sõjaväelased istusid laua äärde, pidades ka istumise juures hoolega kinni aukraadide järjekorrast. Rabtšinski näole libises irooniline naeratus: «Istuvad nagu bojaaride duumas, seisuste järgi.»

Revolutsioonikomitee esimees teatas ohvitseridele, et nad on kutsutud selleks, et nad teataksid oma suhtumisest uude võimu, mis tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogu teise ülevenemaalise kongressi tahtel on riigis maksmata pandud, kas nad on nõus seda võimu teenima ja tema käske täitma. Kõik ohvitserid teatasid, et tunnistavad uut võimu ja on valmis seda teenima (nagu tulevik näitas, paljud neist valetasid alatult).

Siis tegi Rabtšinski ohvitseridele teatavaks, et kõik väejuhatajad, kellel oli õigus sõjavägesid ühest kohast teise paigutada, jäävad sellest õigusest ilma. Kui niisugune vajadus peaks tekkima, võib see ümberpaigutus toimuda ainult revolutsioonikomitee komissari loal. Ilma komissari allkirjata pole ükski käskkiri, ühegi juhtiva isiku korraldus kehtiv. Komissaridele endile antakse õigus otsustada, missuguseid käskkirju ja korraldusi võib anda ilma nende sanktsioonita.

Aukraadidest kinni pidades lahkusid ohvitserid üksteise järel saalist.⁹¹ Sõja-revolutsioonikomitee istung jätkus. Võeti vastu otsused Ajutise Valitsuse kubermangu- ja maakonnakomissaride kaotamisest ja nende võimu üleandmisest

⁹¹ I. Rabtšinski, D. Milanova ja P. Devišini mälestustest.

nõukogudele. Keelati toiduainete väljavedu Eestist. Anveldile ja Kingissepale tehti ülesandeks teha ettekanne kodanlike ajalehtede sulgemisest.⁹² Siis võttis sõja-revolutsioonikomitee vastu üleskutse, milles teatati soldatitele, madrustele, töölistele ja kõigile elanikele, et relvastatud ülestõus Petrogradis on võitnud ja võim on läinud üle nõukogude kätte. Kogu võimutäius Eestis on sõja-revolutsioonikomitee käes. Edasi teatati, et kindluse endine kõrgem juhtiv koosseis avaldas valmisolekut uut, revolutsioonilist võimu teenida ja jääb oma kohale. Lõpuks kutsuti elanikke üles vastuvaidlematult täitma sõja-revolutsioonikomitee käske.⁹³

See oli kell kaks päeval. Kell pool kolm tuli erakorraliseks istungiks kokku Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu, kus kuulati ära ettekanne revolutsioonikomitee tegevusest relvastatud ülestõusu päevil. Ettekande tegi revolutsioonikomitee esimehe asetäitja V. Kingissepp. Siis valiti nõukogu täitevkomitee uus koosseis. Bolševike fraktsiooni poolt valiti nõukokku Rabtšinski, Anvelt, Milanov, Kraut, Lutšin ja Kuzmin.⁹⁴ Järgmisel Tallinna Nõukogu istungil valiti bolševike poolt eelpoolnimetatule veel kandidaatidena lisaks Krustein, Passijuto jt.

Sõja-revolutsioonikomiteesse saabusid vabrikutest ja tehastest, valdadest ja asulatest resolutsioonid, milles palavalt tervitati revolutsioonikomiteed ja lubati täielikult toetada kõiki tema samme. Lutheri vabriku töölised oma resolutsioonis 26. oktoobrist kirjutasid: «Me tervitame sõja-revolutsioonikomiteed ja kõiki revolutsioonilisi organeid, kes proletariaadi kasude kaitseks valvel on, ja avaldame neile täielikku usaldust.»⁹⁵ Vene-Balti tehase tööliste ja soldatite üldkoosolek pöördus sõja-revolutsioonikomitee poole üleskutsega astuda samme revolutsiooni vaenlaste vastu.⁹⁶ «Praegu on Tallinna valitsus sõja-revolutsioonikomitee käes,» kirjutasid oma resolutsioonis Looderaudtee 9. jaoskonna töölised ja teenistujad, «meie, Tallinna raudteelased, saame kõiki Tallinna Sõja-revolutsioonikomitee käskusid täitma.»⁹⁷

Kerenski, kes revolutsioonilisest Petrogradist oli ära

⁹² ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 3.

⁹³ «Известия Ревельского Совета Р. и В. Д.», 28 сентября 1917 г.

⁹⁴ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 168.

⁹⁵ ЕКРА, f. 6364, nim. 1, s.-ü. 81, l. 52.

⁹⁶ ЕКРА, f. 6364, nim. 1, s.-ü. 97, l. 6.

⁹⁷ ЕКРА, f. 6364, nim. 1, s.-ü. 69, l. 13.

jooksnud, kogus palavikuliselt jõude pealinna vallutamiseks. Ta pani suuri lootusi Eestis asuvatele sõjavägedele. Oli saabunud aeg täita vanne, mille Rabtšinski eesti bolševike nimel partei Keskkomiteele oli andnud.

• Revolutsioonikomitee teatati, et kasarmuis, kus asuvad 13. ja 15. Doni polk, on märgata kahtlast elevust. Kasakad puhastavad hobuseid ja relvi, pakivad sõjamoona, valmistudes nähtavasti teele asuma. Siis sai teatavaks, et polkude juhtkond nõuab vaguneid, et kasakaid Petrogradi alla viia. Raudtee viitas revolutsioonikomitee keelule ja vaguneid ning vedureid ei andnud.

Ühel oktoobri viimastest päevadest ilmus sõja-revolutsioonikomiteesse kasakapolkude delegatsioon. Kõigil rind medaleid ja Georgi riste täis, habemed ees laiad nagu labidad, nii et mundri püstkraesid polnud nähagi. Kasakad juhatati revolutsioonikomitee istungite saali. Läbirääkimisi pidas Rabtšinski. Kui kasakad esitasid nõudmise, et neile Petrogradi alla minekuks takistusi ei tehtaks, teatas Rabtšinski kategooriliselt, et sõja-revolutsioonikomitee keelab polkudel Tallinnast lahkumise.

Kasakad läksid minema. Kaks tundi hiljem hakkasid kasakasotnjad Tallinna tänavail aeglaselt defileerima, teravaotsalised piigid ähvardavalt püsti, sõideti ilma laulu ja naljata. Varsti aga pöördusid nad kasarmutesse tagasi ja revolutsioonikomiteesse saabus uus kasakate delegatsioon. Olles arvamisel, et pärast niisugust sõjalist demonstratsiooni muutub revolutsioonikomitee vastutulelikumaks, alustasid nad uuesti juttu vagunite saamisest. Rabtšinski kordas neile niisama kindlalt, et revolutsioonikomitee kasakaid linnast välja ei lase. Kasakad hakkasid ähvardama, et võtavad rongi omavoliliselt. Rabtšinski vastas rahulikult:

«Esimesest jaamast te kaugemale ei jõua, laseme õhku!»

Kasakad jäid vait. Sõja-revolutsioonikomitee saatis Smolnõisse telegrammi: «Tallinna Sõja-revolutsioonikomitee keelas vägede saatmise Tallinnast Petrogradi. Kui on vaja, pannakse vägede saatmine Petrogradi seisma kõikidest rajooni punktidest. Ootame korraldust.»⁹⁸

Tunduvalt raskem oli kinni pidada Rakvere lähistel asuvat 49. korpust. Korpuse kontrevolutsiooniline juhtkond oli valmis Petrogradi pääsemiseks relvad kasutusele võtma. Kui revolutsioonilised soldatid ja punakaartlased hakkasid

⁹⁸ NSVL RMSLKA, f. R-661, nim. 1, s.-ü. 80, l. 22.

sõja-revolutsioonikomitee käsu kohaselt Rakvere raudteejaama vallutama, pörkasid nad relvastatud vastupanule.

«Raudteejaama ei õnnestunud kohe vallutada,» kirjutab Rabtšinski. «Tehti otsuseks Tapa ja Narva jaamas jõude tugevdada, korpus ohutuks muuta ja sisse seada valve tema juhtkonna üle. Korpuse rajooni saadeti madrustest ja soldatitest koosnevad agitaatorite salgad. Kahe-kolmepäevase selgitustöö tulemusena oli terve korpus «rikutud». Mõnede, eriti tehniliste väeosadega oli ühendus loodud, pärast seda läks raudteejaam meie kätte... Korpusele anti käsk paigalt mitte liikuda.»⁹⁹

Tallinna saabusid endiselt Kerenski, Krasnovi, põhjarinde ülemjuhataja Tšeremissovi telegrammid, mis käskisid sõjavägedel liikuda Petrogradi alla. Telegrammid ei jõudnud adressaatideni, vaid anti revolutsioonikomitee komisaride kätte. Jõudmata abivägesid ära oodata, saatsid Kerenski ja Krasnov Tallinna erirongi ohvitseridega, kes pidid kasakaile käsu teatavaks tegema ja aitama neil Gatšinasse jõuda.

... Hilja õhtul tormas saali, kus toimus sõja-revolutsioonikomitee järjekordne istung, raudteetelegraafis töötav komissar. Ta oli väga erutatud. Ühe kasakapolgu komandöri nimele oli tulnud šifreeritud telegramm. Komissar oli selle kaasa võtnud. Rabtšinski silmitses telegrammi, kehitas nõutult õlgu ja andis Kingissepale edasi. Telegramm käis käest kätte. Keegi ei suutnud selle sisust aru saada. Üks oli selge: jutt on mingisugusest rongist, mille number oli šifreerimata.

Rabtšinskil valmis kiiresti otsus: rong kinni pidada, kõik rongis olijad areteerida ja revolutsioonikomiteesse tuua.

«Kes võtab selle enda peale?» küsis Rabtšinski, lastes silmadel libiseda üle revolutsioonikomitee liikmete ja komisaride. Püsti tõusis kõhetu, pikk ja sihvakas noormees:

«Mina!»

Rabtšinski naeratas vaevumärgatavalt, ta ei kahelnud, et ohtliku ülesande võtab enda peale Pavel Devišin, noor bolševik ja ohvitser. Rabtšinski astus Devišini juurde.

«Hästi, hakake kohe minema! Rong pidage kinni Dvigateli jaamas. Ühendust minuga pidage telefoni teel!»

Varsti sammus Devišin Ust-Dvinski polgu eesotsas täiesti

⁹⁹ I. R a b t š i n s k i, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 157.

Eestimaa Sõja-revolutsiooni-
komitee komissar P. Devišin.

pimedas jaama poole. 40—50 minutit hiljem oli rood juba kohal. Jaamaülem võeti vahi alla. Tema kabinetist helistas Devišin Rabtšinskile, et operatsioon on alanud. Peaaegu kogu roodu paigutas Devišin kahele poole raudteetammi, ise heitis ühe rühma soldatite ja kuulipildujatega keset teed, et võtta vedur nii öelda otse vastu. Lõpuks hakkasid raudteerööpad undama ja pimedusest lähenesid veduri tuled. Nad tulid järjest lähemale ja lähemale. Devišin kargab püsti, vehib laternaga. Tohutu vedur aga tuleb tuld sülitades talle otse peale. Veel natuke ja ta matab noormehe enda alla ning lõikab pooleks. Ja siis äkki jäi vedur seisma.

Rong koosnes kõigest kahest vagunist. Komissar käskis rongi ümber piirata ja tormas ise esimesse vagunisse. Pinkidel magasid kasakaohvitserid. Need ärkasid üles lühikese käskluse peale: «Relvad ära anda!» Areteeritud ohvitserid viidi revolutsioonikomiteesse. «Viimaste läbiotsimisel,» kirjutab Rabtšinski, «leiti tähtsaid dokumente, muuseas trükitud lahingukäsud kasakapolkudele, milles nõuti, et need oma atamanile appi ruttaksid (lahingukäske võeti ära umbes tuhat eksemplari). Oli ka kirjalikke käske. Viimaste hulgast oli kõige huvitavam see, mis oli kirjutatud pliiatsiga ustava kasakaohvitseri taskuraamatu lehele ja kandis Kerenski allkirja. See käsk oli kirjutatud varga viisi ruta-

tes viimasel minutil enne rongi ärasõitu, ja sellele pani Kerenski oma viimse lootuse.»¹⁰⁰

Põhjarinde ülemjuhataja kindral Tšeremissov sattus raevu, et tema käskkirjad polkudesse ei jõua. Ta astus Rabtšinskiga otseühendusse. Telegraafilint sellest jutuajamisest on säilinud.

«TŠEREMISSOV: Tallinnast ei ole siiani saadetud oma diviisi juurde 13. ja 15. Doni polk. Kuna peakorter nõuab kategooriliselt nende polkude ärasaatmist, tuleb see käsk täita.

RABTŠINSKI: Kogu revolutsiooniline Tallinn toetab kuni lõpuni nõukogude kongressi enamuse tahet ja võitleb Kerenski vastu, kes 8 kuuga viis kogu maa täieliku krahhi ja katastroofini... Me deklareerime kindlalt ja hoiatame..., et kasakavägede appisaatmine (Kerenskile. — D. R.) tekitab soldatite ja ohvitseride vahel anarhia, ja võib juhtuda, et meie seda ei suuda ära hoida. Niisiis, 13. ja 15. Doni polku ei ole võimalik Tallinnast välja viia... Nõukogu astus nendega ühendusse ja nad teatasid, et toetavad nõukogusid ega soovi Kerenskile appi sõita. Nende komandöri arvamus ei ole antud olukorras meile tähtis.»¹⁰¹

Tšeremissov kandis otsekohe peakorterisse Duhhoninile ette, et Tallinnast on võimatu vägesid välja saata. Duhhonin omakorda saatis kiirtelegrammi Kerenskile: «13. ja 15. Doni polku ei saadud Petrogradi alla saata, sest bolševikud keelasid ähvardustega ära rongi etteandmise. Polgud ise, minule teadmata põhjustel, ka ei näidanud üles otsustavust, et pääseda kas või teise lähema raudteejaamani, et väljaspool Tallinnat rongile asuda...»¹⁰²

Tänu eesti bolševikele, kelle otsustavat tegutsemist juhtis sõja-revolutsioonikomitee, aeti täielikult nurja Kerenski katse kasutada revolutsioonilise Petrogradi vastu Eestis asuvaid sõjaväeosi. Töötus, mille eesti bolševikud partei Keskkomiteele andsid, oli täidetud — Eesti kaudu ei pääsenud Petrogradi tööliste kallale ühtki soldatit.

Nõukogud panid oma võimu kiiresti maksma kogu Eestis. Reas kohtades püüdsid nõukogude võidukäiku takistada kontrrevolutsioonilised elemendid. Sõja-revolutsioonikomitee

¹⁰⁰ I. R a b t š i n s k i, «Oktoobripäevad Eestis», kogumik «Nõukogude võimu eest», Tallinn, 1957, lk. 157.

¹⁰¹ «Красный архив», т. 23, 1927, стр. 182—186.

¹⁰² «Красный архив», т. 24, 1927, стр. 83—84.

surus need katsed energiliselt maha. Tema tugevat, organiseerivat ja karistavat kätt oli tunda nii Viljandis, Haapsalus kui ka Tartus.

Viljandi nõukogu esimees saabus revolutsioonikomiteesse äreva teatega: kohalik kodanlus teeb uuele võimule takisusi, nõukogude täitevkomiteel aga puudub kontrrevolutsioonäriride taltsutamiseks sõjaline jõud. Revolutsioonikomitee saatis Viljandi töörahvale abiks ühe sõjaväepataljoni. Samal päeval teatas Rabtšinski revolutsioonikomitee istungil, et ta on saanud telegrammi Rakverest: Nõukogu palub Ajutise Valitsuse komissari areteerimiseks relvastatud salku kohale saata. Revolutsioonikomitee saatis Rakveresse madruste salga ja oma kaks liiget.

Haapsalust saabus revolutsioonikomitee aadressil radiogramm: 1. eesti polgu nõukogudevastastelt meelestatud ohvitserid areteerisid komissar Perno, kes saabus sõja-revolutsioonikomitee ülesandel looma revolutsioonikomiteed. Viivitamatult saadeti Haapsalusse Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee liige. Polkovnik Tõnisson, kes oli andnud Perno areteerimise käsu, võeti vahi alla. Revolutsioonikomiteesse saabus Rapla valla talupoegade avaldus: kohalik võim käitub nõukogude võimu suhtes reetlikult, kutsub talupoegi mitte alluma nõukogude valitsusele ja Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteele. Revolutsioonikomitee kõrvaldas saboteerijad võimu juurest ja andis nad revolutsioonilise kohtu alla.¹⁰³

Saanud teate nõukogudevastastest mässust Tartus, saatis sõja-revolutsioonikomitee viivitamatult kohale punakaartlaste ešelon. Sõja-revolutsioonikomitee esindajana sõitis Tartusse V. Kingissepp. Linnas seati kiiresti kord jalule ja nõukogudevastase väljaastumise organiseerijad areteeriti.¹⁰⁴ Tallinnas tegutses mõni aeg pärast revolutsiooni niisugune mürgine kontrrevolutsiooni pesa nagu kubermangu maanõukogu. Töörahva üksmeelsel nõudel otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee selle laiali saata. Rahva tahte täitis sõja-revolutsioonikomitee; tema komissaride juhtimisel ajasid Tallinna töölised maanõukogu laiali.

Samaaegselt kontrrevolutsiooniliste pesade hävitamisega võttis revolutsioonikomitee energiliselt tarvitusele abinõusid

¹⁰³ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 10, 11, 21 ja f. 1659, nim. 1, s.-ü. 17, l. 112.

¹⁰⁴ «Звезда», 23 ноября 1917 г.

eesti proletariaadi relvastamiseks. Revolutsioonikomitee andis püssid Port-Kunda tehase töölissalgale ja «Volta» tehase töölismiilitsale. Tallinna Punakaardi Keskkomiteele anti 1000 püssi. V. Kingissepa ettekande alusel võttis revolutsioonikomitee vastu töölismiilitsa loomise otsuse.

Revolutsioonikomitee pidas lakkamatult võitlust sabotööriate ja spekulantide vastu. Oma lühikese võimuloleku aja jooksul oli kodanlus toitlustamise küsimuse täiesti korrast ära lasknud minna. Revolutsioonikomitee tegi Tallinna töötava elanikkonna toitlustamiseks suuri jõupingutusi. Revolutsioonikomitee komissarid rekviireerisid sadamas, ladudes ja rikaste juures kodus toiduaineid. Sõja-revolutsioonikomitee juurde loodi toiduainete rekviireerimise osakond ja rekviitsioonikohus. Need tegutsesid V. Kingissepa otsesel juhtimisel. Revolutsioonikomitee kuulutas spekulandid, petised ja marodöörid rahva vaenlasteks ning pöördus elanike poole kirgliku üleskutsega abistada teda võitluses nende vaenlaste vastu.

Omades suurt autoriteeti ja reaalselt jõudu, hakkas revolutsioonikomitee kui revolutsiooniline võim tegelema kõigi elualadega. Tema korraldusel seati Tallinnas uuesti sisse trammiliiklus, ametiühingutele anti hooned tööliisklubide avamiseks. Tundes muret tööstuse saatuse pärast, kaotas revolutsioonikomitee Tallinna vabrikutes ja tehastes ületunnitöö. Ta arutas kaebusi, mida töölised ettevõtjate ja evakueerimiskomisjonide kohta olid esitanud, ja astus samme töötajate nõudmiste rahuldamiseks.

Revolutsioonikomiteesse tulid oma mõtetest, vajadustest ja lootustest rääkima töölised, talupojad, sulased. D. E. Milanoval on mees järgmine juhtum: revolutsioonikomiteesse tuli elatanud eesti talupoeg. «Ühe istungi lõppu oodates kurtis ta mulle oma häda. Möisas, kus ta sulaseks oli, märatses saksa parun. Missuguseid piinu talupojad ja sulased seal kõik pidid kannatama. Noori emasid sundis parun oma kutsikaid rinnapiimaga toitma, lapsed aga hukkusid. Kas tõesti uus võim sellele lõppu ei tee?»¹⁰⁵

Üks kodanik, keda oli pahandanud asjaolu, et kohtu-uuriija keeldus temalt eestikeelset avaldust vastu võtmast, tuli revolutsioonikomiteesse kaebama. Revolutsioonikomitee tegi kohtu-uurijale kõige kategoorilisema korralduse võtta vastu

¹⁰⁵ D. E. Milanoval mälestused, EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi fond, lk. 10.

kõik avaldused. Keilas tahtsid soldatid evangelistide palvemajas korraldada teatrietenduse. Revolutsioonikomitee sai asjast teada ja keelas selle ära, selgitades soldatitele, et «religioossete tunnete kallal ei tohi vägivalda tarvitada».¹⁰⁶

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee tegevuse mitmekülgsusest annab tunnistust ka neil päevil «Pravdas» ilmunud sõnum: «Tallinna revolutsioonikomitee andis rahudekreedi välja saksa keeles ja seda levitatakse saksa rindel tohtu suurel hulgal.»¹⁰⁷ Tallinna nõukogu täitevkomitee paberite hulgas on säilinud üks I. Rabtšinski kirjutatud sedel: «Palun välja anda 150 rubla; nimetatud summa antakse sm. Bussujevile, Striženile ja Kovertšakovskile, keda sõja-revolutsioonikomitee komandeerib Dvinski, et Dvinski piirkonnas vaenlase hulgas rahuüleskutseid levitada.»¹⁰⁸

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee oli kogu aeg kontaktis Petrogradi Sõja-revolutsioonikomiteega, informeeris teda pidevalt Tallinnas toimuvatest sündmustest, küsis juhtnõore, esitas oma ettepanekud läbivaatamiseks. Lugenud «Pravdast», et rahandusministeeriumi ja riigipanga endised ametnikud saboteerivad, keeldudes täitmast nõukogude valitsuse korraldusi, saatis Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee Petrogradi Sõja-revolutsioonikomiteele I. Rabtšinski allkirjaga ettepaneku selle kohta, missuguseid abinõusid tuleks saboteerijate suhtes rakendada:

«1) Kõigis väeosades selgitada välja isikud, kes varem on niisugustel ametikohtadel töötanud, ja panna nad tõrkujate asemele;

2) kõik ametnikud, kes oma kohustuste täitmisest tagasi kokkuvad, saata Tallinna, Kroonlinna, Sveaborgi ja teistesse kindlustesse kindlustöödele; Tallinn võib mahutada sel otstarbel 40 tuhat inimest.»¹⁰⁹

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee ülesandel käisid revolutsioonikomitee liikmed ja komissarid Petrogradis. 1917. aasta novembri esimesel poolel komandeeriti pealinna bolševik Nikolajev, kindluse intendandi juurde määratud komissar. Oma sõidu tulemustest kandis ta ette revolutsioonikomitee istungil. Petrogradi saadeti grupp Tallinna

¹⁰⁶ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 41.

¹⁰⁷ «Правда», 21 ноября 1917 г.

¹⁰⁸ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 15, l. 3.

¹⁰⁹ «Tööline» 25. novembril 1917.

punakaardi juhte. G. A. Sommer jutustab sellest sõidust:

«Varsti pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu saatis sm. Rabtšinski minu, Otto Rästase ja veel ühe seltsimehe Petrogradi. Enne sõitu oli meil sm. Rabtšinskiga sõidu eesmärgist mitmel korral juttu. Ivan Vassiljevitsš soovitas meil Petrogradis tutvuda punakaardi tegevuse ja struktuuriga. Mäletan tema sõnu: «Kõigepealt minge Smolnõisse!» Petrogradis tutvusime sealse punakaardi töökorraldusega ja Tallinnasse tagasi jõudes kandsime sõidu tulemustest sm. Rabtšinskile ette.»¹¹⁰

Petrogradi seltsimehed käisid omakorda Tallinnas. 1917. aasta 3. novembril saatis Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu juures asuv agitatsioonikomisjon Tallinna Ivan Jakovlevitš Bašilovi, «et selgitada eraisikuile ja sõjaväelastele, mida Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute nõukogu praegusest olukorrast arvab».¹¹¹

Veidi varem käis Tallinnas Petrogradi Sõja-revolutsioonikomitee esindaja (nimi pole teada). Ta rääkis 31. oktoobril 1917 Tallinna Nõukogu istungil üksikasjaliselt, kuidas toimus Petrogradis relvastatud oktoobriülestõus.¹¹² 13. novembril esines Tallinna Nõukogu istungil jällegi Petrogradi Sõja-revolutsioonikomitee esindaja. Protokollist loeme: «Tal on kaasas sõja-revolutsioonikomitee (Petrogradi) raadio-telegramm Rahvakomissaride Nõukogu kõnelusest peakorteriga ja palub, et me väeosades seda levitaksime.»¹¹³

Petrogradi ja Eestimaa sõja-revolutsioonikomiteede tihedatest omavahelistest sidemetest annavad tunnistust ka Antonov-Ovsejenko, Bontš-Brujevitsi ja teiste Petrogradi keskasutuste töötajate telegrammid, mis Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee istungitel läbi arutati.

*

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitees ei olnud ega saanudki olla ühtsust, sest selle parteiline koosseis oli kirju. Revolutsioonikomitees olid esindatud kõik parteid, kes võtsid osa Nõukogu tööst: bolševikud, esseerid, menševikud-

¹¹⁰ G. A. Sommeri suulistel andmetel.

¹¹¹ «Большевистские Военно-революционные комитеты», М. 1958, стр. 101.

¹¹² ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 170.

¹¹³ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 179. Jutt on valitsuse kõnelusest peakorteriga otseühenduse kaudu 9. (22.) novembril 1917. Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 281—283.

internatsionalistid. Bolševikud olid revolutsioonikomitees ülekaalus, juhtisid seda, määrasid tema põhisuuna, täitsid seal kõige vastutusrikkamaid ülesandeid. Sellega ongi seletatav revolutsioonikomitee erakordne sitkus ülestõusu päevil ja ka pärast proletaarse revolutsiooni võitu. Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee tegutses rangelt bolševistlikus vaimus. Selles on suured teened tema juhtidel Rabtšinski, Anveldil ja Kingissepal.

Kuigi revolutsioonikomitee liikmete nimekiri pole säilinud, võib revolutsioonikomitee koosseisu üle enam-vähem selgusele jõuda sõja-revolutsioonikomitee istungite protokollide alusel. Revolutsioonikomitee istungist osa võtnud liikmed on esimest korda üles loetud 1917. aasta 1. novembri protokollis. Istungist võttis osa 15 inimest, nendest 9 bolševikku: Anvelt, Kingissepp, Rabtšinski, Reimets, Milanov, Lutšin, Kraut, Kuzmin jt.; viis esseeri ja üks internatsionalist.¹¹⁴

Sama pilt on 1917. aasta 6. novembri istungil. Revolutsioonikomitee 21 liikmest ja komissarist (Narva Sõja-revolutsioonikomitee esindaja kaasa arvatud) oli bolševikke 14: Kingissepp, Rabtšinski, Reimets, Strauh, Milanov, Koolmeister, Palgi, Nikolajev, Passijuto, Fruntov, Devišin, Dorošenko jt.; esseere viis ja internatsionaliste kaks.¹¹⁵

Revolutsioonikomitee parteilise koosseisu üle võib otsustada ka Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee presiidiumi järgi, mis valiti 1917. aasta 1. novembril proportsionaalsel alusel. Selles oli 3 bolševikku ja 2 esseeri: esimees Rabtšinski (bolševik), esimehe abid Kingissepp (bolševik) ja Meister (esseer), sekretär Milanov (bolševik) ja sekretäri abi Sammel (esseer).¹¹⁶

Esseerid püüdsid revolutsioonikomitees oma positsioone kindlustada, millele bolševikud energiliselt vastu seisis. Iseloomulik episood leidis aset Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu istungil 31. oktoobril 1917. Bolševike fraktsiooni ettepanekul määrati kindlaks, et revolutsioonikomitee koosseisu kuuluvad: Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee täies koosseisus, peale selle bolševike partei, esseeride partei, ametiühingute keskbüroo, töölisvanemate kesknõukogu,

¹¹⁴ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 7.

¹¹⁵ Sealsamas, l. 18.

¹¹⁶ Sealsamas, l. 7.

sõjaväelaste kongressi, kindlusekomitee, kohaliku laevastikukomitee ja ühendatud sõjaväekomitee poolt igapäevast üks esindaja.¹¹⁷

Kartes, et mõned nimetatud organisatsioonidest saadavad revolutsioonikomiteesse parempoolseid esseere ja menševikke, tegi bolševike fraktsioon ettepaneku: nõukogu avaldab soovi, et sõja-revolutsioonikomiteesse saadetak niisugused «esindajad, kes pooldavad võimu üleminekut tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte». 72 häälega 54 vastu võttis Tallinna nõukogu bolševike ettepaneku vastu. Esseeride, menševike ja parteitute fraktsioon nõudis, et nende ühine protest kantaks protokollis.¹¹⁸

Asjaolu, et Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitees oli suur ja võrdlemisi sõjakas esseeride rühm, tegi Rabtšinski töö revolutsioonikomitees väga keeruliseks. Palju vaeva kulus selleks, et üle saada varjatud ja kohati isegi avalikust vastupanust, mida esseerid ja menševikud revolutsioonikomitee bolševistliku enamuse poolt astunud sammude puhul avaldasid. Tihti läks asi bolševike ja esseeride-menševike vahel suurte lahkkelide ja teravate kokkupõrgeteni.

Kohe esimesel sõja-revolutsioonikomitee istungil pärast ülestõusu, 26. oktoobril 1917, toimus esseeride provokatsiooniline väljaastumine. Komissar Skatškov (parempoolne esseer) teatas, et «tal oli telegraafi teel jutuajamine Täitevkomiteega [12. armee Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomiteega], ja ta selgitas jutuajamisel välja, et kogu 12. armee on Petrogradis toimunud bolševike väljaastumise vastu, kuid et nad (Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee liikmed. — *D. R.*) ei hakka seda ülestõusu relvajõul maha suruma». Edasi öeldakse protokollis: «Seoses sellega teeb komissar Skatškov ettepaneku korraldada kõigis Tallinna kindluserajooni üksustes plebistsiit uude võimu suhtumise küsimuses, et niiviisi kindlaks teha masside meeoleolu ja luua selle alusel täielik kontakt kõigi 12. armee üksustega.»

Bolševikud andsid esseeride nõukogudevastasele väljaastumisele purustava hoobi. Paljastati Skatškovi valelikud väited, nagu oleks «kogu 12. armee» proletaarse revolutsiooni suhtes vaenulikult meelestatud. Tegelikult tunduv enamus selle armee soldateid tervitas revolutsiooni. Revolutsiooni-

¹¹⁷ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, 1. 171.

¹¹⁸ Sealsamas.

komitee otsustas: «Kontakt on juba loodud, ja sellepärast on igasugused uued sammud selles osas ülearused.»

Revolutsioonikomitee tegi ettepaneku: «Saata kõigile Tallinna kindluserajooni kuuluvatele 12. armee üksustele telegramm, et nad oleksid pidevalt kontaktis Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukoguga ja sõja-revolutsioonikomiteega, kes on moodustatud kohalike demokraatlike ja revolutsiooniliste organisatsioonide poolt. Teha ettepanek komissar Skatškovile lõpetada telegraafikõned 12. armee Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomiteega.»¹¹⁹

Aktiivselt toetasid revolutsioonikomitee bolševike seisukohta Tallinna töölised. Vene-Balti tehase töölised ja soldatid oma üldkoosoleku resolutsioonis tervitasid II ülevenemaalist nõukogude kongressi ja teatasid: «Protesteerime kategooriliselt staabiülema Schwartzi ja komissar Skatškovi vastu, kes provokatsioonilisi telefonogrammisid laiali laotavad. Palume Tallinna Sõja-revolutsioonikomiteed komissar Skatškovi ja staabiülema Schwartzi vastu abinõud tarvitusele võtta.»¹²⁰

Kontrrevolutsiooni vastu peetava võitluse kõige pingelisematel silmapilkudel püüdsid parempoolsed esseerid revolutsioonikomitees bolševikele pikki diskussioone peale sundida, et sel teel revolutsioonikomitee aktiivsust ja energiat paralüeerida. D. E. Milanova jutustab:

«Mul tuli tihti sõja-revolutsioonikomitee istungitest osa võtta. Siin puhkesid sageli ägedad vaidlused, mis kohati võtsid äärmiselt terava iseloomu. Esseerid korraldasid bolševikele tormilisi stseene. Ma olin tunnistajaks, kuidas esseer, üliõpilane Erast Meister sõimas bolševikke «revolutsioonile hukatusliku poliitika pärast», nii et suu vahutas. Mäletan, kuidas ta tormas revolutsioonikomitee ruumi ja kisendas: «Bolševikud varastasid meilt programmi! See on meie programm!» (Jutt on II ülevenemaalise nõukogude kongressi poolt vastuvõetud maadekreedist.) Meister jooksis mööda tuba edasi-tagasi, vehkis rusikatega ja karjus vihaseks. Ma jälgisin Rabtšinskit. Kerge üleolekuga vaatas ta hüsteerikasse sattunud esseeri, oodates rahulikult, millal see ennast välja kisendab. Ja siis naeris tapva irooniaga välja Meistri «järelused». Meister vajus kõssi, pugus nurka ja jäi mõneks ajaks vait, kuni järgmise raevupuhanguni. Meie,

¹¹⁹ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 3.

¹²⁰ EKPA, f. 6364, nim. 1, s.-ü. 97, l. 6.

noored, imetlesime Rabtšinski oskust rahulikult ja tabavalt esseeride rünnakuid tagasi lüüa.»¹²¹

P. I. Devišin jutustab:

«Eriti raevukalt astus revolutsioonikomitees bolševike vastu välja Lebedev, tüüpiline parempoolne esseer. Tuha- karva nägu, hallikad juuksed, ise kangesti üles puhutud ja oma meelest tähtis. Ta oskas end suurepäraselt vaos hoida ja oli sellepärast ohtlikum vastane kui näiteks Meister. Mulle on jäänud meelde üks juhtum, kus mina olin Rab- tšinski ja Lebedevi vahelise ägeda kokkupõrke põhjuseks. Ivan Vassiljevitš kutsus mind kunagi enda poole, see oli esimestel revolutsioonijärgsetel päevadel, ja andis mulle ülesande:

«Jalaväepolk (ei mäleta enam, missugune) võttis hommi- kul vastu resolutsiooni: hakata Petrogradi poole liikuma. Selge, et ohvitseridel-korniilovlastel on läinud korda solda- teid petta. Minge otsekohe polku, kutsuge kokku uus koos- olek ja katsuge seda häbiväärset resolutsiooni tühis- tada.»

Jätan vahele koosoleku üksikasjad, ütlen ainult niipalju, et pärast minu esinemist võtsid soldatid vastu resolutsiooni, milles teatasid oma täielikust allumisest revolutsioonikomi- teele. Läksin, resolutsioon taskus, sõja-revolutsioonikomi- teesse. Parajasti käis istung. Palun sõna ja kannan ette: polk mõtles ümber ja Petrogradi ei lähe! Rahuloleva näoga loeb Rabtšinski resolutsiooni ette. Lebedev oli nagu ussist nõela- tud ja hakkas oma tavalist joru ajama. Polgu soldatitest rääkis Lebedev mingi põlastava õelusega: «Need inime- sed... see kari... need reeturid...» Ka seekord andis Rab- tšinski esseerile väerika vastulöögi. Palju sõnu ta esseeride peale ei raisanud, kuid iga sõna tabas märki. Rabtšinski bass, mis meiega rääkides oli rahulik ja isegi pehme, võttis metalse kõla, kui ta Lebedevi-taolistele esseeridele hoope jagas.

Vaidlusse meiega, bolševikega, sekkus ka esseer Avsaragov. See oli palju rahulikumalt meelestatud kui Lebedev, vältis teravaid konflikte ja komplikatsioone. Avsaragov, see keigarliku olemisega vabatahtlik soldat, armastas ilusaid sõnu, oli manööverdamise ja keerutamise peale meister. Ükskord hakkas Avsaragov minu juuresolekul arendama esseeride teooriat, et Venemaal pidavat revolutsiooni juh-

¹²¹ D. E. Milanova suulistel andmetel 23. maist 1959.

tima esseerid. Tõestus oli järgmine: «Kes tegi revolutsiooni? Soldatid! Aga kes on soldatid? Talupojad! Revolutsiooni peab seega juhtima talurahva partei — esseerid, bolševikel ei ole õigust pretendeerida revolutsiooni juhi kohale.» Rabtšinski lükkas selle «teooria» ilma suurema vaevata ümber. Lühidalt formuleeris ta bolševike agrarpoliitika olemuse, töölisklassi juhtiva osa töötava talurahva suhtes ja Avsaragovi argumentidest ei jäänud midagi järele. Rabtšinski rääkis väga lihtsalt, töölise kombel, tabas otse naelapea pihta. Esseerid kartsid teda kõvasti.»¹²²

Eriti teravaks muutus revolutsioonikomitees bolševike ja esseeride vahekord seoses kubermangu maanõukogu laialisaatmisega. Saanud teada, et töörahvas selle ussipesa likvideeris, läksid esseerid marru, hakkasid tuld ja tõrva sülitama. Nad kutsusid sõja-revolutsioonikomitee istungile, mis toimus 1917. aasta 15. novembril, varsti pärast maanõukogu laialisaatmist, oma liitlased eesti ja ukraina sõjaväelaste fraktsioonist ja selle revolutsiooni poolt likvideeritud organi sotsialistlikust fraktsioonist. Esseerid tahtsid revolutsioonikomitee istungil instseneerida «masside pahameelt» maanõukogu laialisaatmise puhul.

Nimetatud fraktsioonide esindajad avaldasid protesti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja sõja-revolutsioonikomitee komissaride tegevuse üle, nõudes maanõukogu laialisaatmise otsuse tühistamist. Nende protestiga ühinesid delegaadid mitmetest eesti ja ukraina sõjaväekomiteedest, mis olid esseeride käes. Ühe komitee esindaja esitas provokatsioonilise resolutsiooni: niikaua kui riigis puudub võim, mis toetuks kõigile sotsialistlikele parteidele, peab kogu võim Eestis minema maanõukogule, mida tuleb demokratiseerida sel teel, et saata sinna esindajaid Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogust, sõja-revolutsioonikomiteest jm.

Delegatsioonid ära kuulanud, hakkas revolutsioonikomitee nende avaldusi arutama. Esimesena võttis sõna Kingissepp, kes oli selle ussipesa likvideerimist juhatanud. Ta teatas, et Tallinna töötajad tervitasid palavalt Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsust, millest annavad veenvalt tunnistust tehastes, vabrikutes ja eesti polkudes vastu võetud resolutsioonid. Soovides esitatud resolutsiooni nõukogudevastast iseloomu lõplikult paljastada, tegi Kingissepp ettepaneku selles resolutsioonis ülestõstetud küsimused — kogu võimu

¹²² P. I. Devišini suulistel andmetel 23. maist 1959.

üleandmine maanõukogule ja maanõukogu demokratiseerimine — läbi arutada.

Revolutsioonikomitee liige esseer Stepanov püüdis Kingissepa kõnest jäänud muljet nõrgendada ja teatas, et «massid olid kutsutud protesteerima, kuid nad ei osanud protesteerida». Esseer avaldas kartust, et «pärast niisuguseid vaenulikke aktsioone kodanluse opositsioon tugevneb». Revolutsioonikomitee liige bolševik Reimets võttis esseeri kohe siinsamas valetamise pealt kinni. Ta ise oli väljakul olnud ja maanõukogu laialisaatmisest osa võtnud. Kui selle kontrrevolutsioonilise organi laialisaatmise juures rahvas mõnel üksikul juhul kasutaski vägivalda, siis selle põhjuseks oli kodanluse liidri J. Tõnissoni käitumine. Tõnisson kihutas oma kõnega rahva enda vastu üles.

Vihase vastulöögi andis esseer Stepanovile ka bolševik Palgi. Protesteerides esseeride väidete vastu, nagu oleks maanõukogu laialiajamine eestlaste rahvusliku vabaduse kallale kippumine, rõhutas Palgi, et Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, kes maanõukogu laiali ajas, ei toetu mitte sõjaväelastele, vaid proletaarsetele massidele.

Sõna nõudis revolutsioonikomitee liige, esseer Aleksandrov: «Niimoodi me kaugele ei jõua! See ei ole organiseeritud võitlus! Demonstratsiooni võib korraldada, kuid seda tuleb teha organiseeritult!»

Uuesti võttis sõna Kingissepp. Ta naeris mürgiselt Stepanovi ning Aleksandrovi üle, kelle kõnedest vaatab vastu hirm. Kingissepp näitas, et kodanlusel on oma kindel poliitika, mille eesmärgiks on revolutsiooniliste organisatsioonide diskrediteerimine. Ainult otsustavate abinõude tarvitusele võtmisega saab masse kaasa tõmmata. Nii et ka antud juhul on meie tee täiesti õige — toetuda kõigis aktsioonides massidele. Lõpuks teatas Kingissepp, et arvesse võttes kõiki asjaolusid, mis on seotud pärast proletaarse revolutsiooni võitu kujunenud poliitilise olukorraga, ei jäänud Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteel midagi muud üle kui maanõukogu laiali saata.

Tüüpilise kokkuleplase kõnega esines revolutsioonikomitee liige, esseer Avsaragov. Ta tunnistas, et maanõukogu ei ole revolutsioonilise võimu esindajaks, kuid teatas, et ta pole nõus sellega, kuidas ta likvideeriti: «Küsimus on võitlusvormides. Niisugune võitlusviis, mida antud juhul kasutati, on lubamatu. Tuleb pidada organiseeritud parlamentlikku võitlust. Võitlus, mis on organiseerimata, võib ka meie

pooldajad meie vaenlasteks muuta. Taoliste taktikaliste võtetega me kaugele ei jõua...»

Avsaragovile vastas revolutsioonikomitee liige, bolševik Passijuto, et maanõukogu liikmed ise provotseerisid demonstrante. Rahvahulkadelt ei saa ära võtta õigust avaldada oma arvamust selle kohta, missugused organid peavad riiki juhtima.

Avsaragovile tõttas appi esseer Stepanov. Ta hakkas pikalt ja laialt seletama, et «mitte argus ega kartus ei sunni neid, esseere, bolševike võitlusmeetodeile vastu hakkama. Maanõukogu laialisaatmisel poleks vaja olnud kasutusele võtta otsustavaid võitlusmeetodeid...»

Kingissepp võttis kolmandat korda sõna ja teatas, et «kontrrevolutsioonilise maanõukogu vastu oli vaja otsustavalt tegutseda, kui me ei tahtnud endid rahvahulkade silmis diskrediteerida. Massid pooldavad proletariaadi ja kehvatalurahva parteisid, mida näitasid Tallinnas toimunud Asutava Kogu valimised, poolikute abinõudega võime rahvahulgad endast ainult eemale tõugata».

Rabtšinski tegi küsimusest kokkuvõtte. Istungi protokolli on tema sõnavõtu kohta öeldud: «Sm. Rabtšinski leiab, et ükski kõneleja ei olnud nõukogude võimu vastu. Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteel oli täielik õigus maanõukogu laialisaatmise dekreeti välja anda. Teeb ettepaneku võtta vastu resolutsioon, kus oleks märgitud, et sõja-revolutsioonikomitee jagab täiesti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee seisukohta...»

Esseerid said täieliku kaotuse osaliseks. Revolutsioonikomitee otsustas, et kogu maanõukogu asjaajamine läheb üle Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteele, «endise maanõukogu istungite saali sissekäigu ette tuleb panna tunnimees, kes ei annaks endistele maanõukogu liikmetele võimalust istungit jätkata».¹²³

Saanud revolutsioonikomitees lüüa, viisid esseerid maanõukogu küsimuse arutamise üle Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Nõukokku. Kingissepp, tehes 1917. aasta 17. novembril Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu istungil ettekande sõja-revolutsioonikomitee tegevusest, teatas kindlalt: «Sõja-revolutsioonikomitee jätab tähelepanemata maanõukogu sotsialistliku fraktsiooni esindajate

¹²³ ENSV ORKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 31–33.

ja eesti ning ukraina väeosade esindajate protestid, sest, esiteks, endine maanõukogu ei ole demokraatlik asutus, ja teiseks, sõja-revolutsioonikomitee juhindub oma tegevuses loosungist — kogu võim nõukogudele . . .»

Häälteenamusega võttis Tallinna Nõukogu vastu otsuse: ettekandega seoses mitte mingeid küsimusi üles tõsta.¹²⁴

Revolutsioonikomitee esseeridest liikmed olid vastu ka reale teistele abinõudele, mida bolševikud ette panid. Põhimõttelise tähtsusega küsimuseks oli tsensuuri küsimus. I. Rabtšinski võttis selle 17. novembril 1917 revolutsioonikomitee istungi päevakorda. Kõne all oli kodanliku ajakirjanduse suhtes eeltsensuuri kehtestamine. Sellega seoses osutus vajalikuks vana tsensor vallandada ja määrata tema kohale bolševik, revolutsioonikomitee komissar ajakirjanduse alal I. Käspert. Sõna võttis esseer Aleksandrov: «Kas tsensuur on üldse vajalik,» küsib ta. Esseeridele ilmselt ei meeldinud, et nõukogude võimu ja bolševikke mustavat kodanlikku ajakirjandust piirama hakatakse. Revolutsioonikomitee võttis vastu bolševike ettepaneku — seada sisse eeltsensuur. Protokollist loeme, et «sotsialistide-revolutsioonäride fraktsioon hääletas eeltsensuuri vastu».¹²⁵

Esseerid astusid revolutsioonikomitees korduvalt bolševike vastu välja, kuid said alati lüüa. Bolševikud ei lasknud esseeridel kõigutada revolutsioonikomitee kindlat, leninlikku seisukohta. Vastutavad ülesanded andis Rabtšinski ainult bolševikele. Ta kontrollis revolutsioonikomitee esseeridest liikmete iga sammu. Nende juuresolekul ta salajastest asjadest ei rääkinud. «Nõukogus tehtud aruannetes,» kirjutab Rabtšinski, «ma vaikisin nendest küsimustest, mis polnud ette nähtud avalikuks teatamiseks, sest nõukogu koosnes mitmesuguste, ka kodanlike parteide esindajaist, kellele salajasi andmeid ei tohtinud avaldada.»¹²⁶ Samasugust poliitikat ajas Rabtšinski ka revolutsioonikomitees. Terve rea tähtsaid abinõusid võtsid bolševikud vastu ilma revolutsioonikomitee esseeridest liikmeteta. Nii said viimased maanõukogu laialisaatmisest teada alles revolutsioonikomitee komissaridelt *post factum*.

I. V. Rabtšinskil oli täielik alus teatada, et «sõja-revolut-

¹²⁴ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 180.

¹²⁵ Sealsamas, l. 34.

¹²⁶ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi fond, Mälestused, kd. 22, lk. 77—83.

sioonikomitee täitis auga temale pandud ülesanded». ¹²⁷ See oli võimalik sellepärast, et bolševikud revolutsioonikomitees kaitseid kõigis küsimustes järjekindlalt leninlikku joont. Vaatamata sellele, et Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee koosseisu kuulusid ka esseerid ja menševikud, oli revolutsioonikomitee tõeliselt bolševistlik ja läks sellisena ka Eesti sotsialistliku revolutsiooni ajalukku.

5

12. novembril 1917 toimusid Asutava Kogu valimised. Eesti bolševikud saavutasid valimistel suure võidu. Nende poolt anti Tallinnas kõige rohkem hääli — 22 024 (47,6 protsenti). Eestist valiti Asutavasse Kogusse bolševikud J. Anvelt, V. Kingissepp ja I. Rabtšinski.

Asutava Kogu avamine pidi toimuma 24. novembril. Partei Keskkomitee kutsus Asutavasse Kogusse valitud bolševikud eritelegrammiga Petrogradi. Kutsutute hulgas oli ka Rabtšinski. Ta jättis seltsimeestega südamlikult hüvasti, andis revolutsioonikomitee asjaajamise üle P. Devišinile ja sõitis pealinna. ¹²⁸ Ta ei aimanud, et ta enam iialgi ei näe Tallinna, kus ta nii palju oli läbi elanud ja sotsialistlikust revolutsioonist aktiivselt osa võtnud.

Rabtšinski käis viimati Petrogradis poolteist kuud tagasi, aga kui järsult oli selle aja jooksul suure Neevalinna palemuutunud. Oktoobrirevolutsioon oli teinud temast maailma esimese tööliste ja talupoegade riigi pealinna. Rabtšinski sõitis Smolnõisse. Siin oli ikka veel tunda hiljutise revolutsioonitormi lainetust. Smolnõi oli täis elu ja pulbitsevat energiat. Siin asusid partei Keskkomitee, Rahvakomissaride Nõukogu, siin asus Lenin. Kui tihti ülestõusu ohtlikel tundidel oli mõte rännanud Smolnõisse.

Partei Keskkomitees viidi Rabtšinski sündmustega otsekohe kurssi. Asutava Kogu avamine lükatakse seniks edasi, kuni Petrogradi koguneb üle 400 saadiku. Kadetid, parem-

¹²⁷ И. Рабчинский, «Октябрьские дни в Эстонии», сб. «Победа Великой Октябрьской социалистической революции», М. 1958, стр. 421.

¹²⁸ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast. Komandeerimistunnistus nr. 1270 28. novembrist 1917 sõiduks Petrogradi ja tagasi.

poolsed esseerid ja menševikud, kes on Asutavas Kogus enamuses, sepitsevad kontrerevolutsioonilist vandenõu, kavatsedes kasutada Asutavat Kogu nõukogude võimu kukutamiseks. Rabtšinski informeeriti, et Asutava Kogu bolševike fraktsiooni rõhuv enamus on partei Keskkomiteest lahku löönud ja asunud sügavalt ekslikule kodanlik-demokraatlikule seisukohale, et lõplikult peab võimu küsimuse otsustama Asutav Kogu.

Keskkomitee taktikast Asutava Kogu suhtes kuulis Rabtšinski Lenini enda suust bolševistliku fraktsiooni koosolekul 1. detsembril 1917. 12. detsembril arutas fraktsioon kuulsaid Lenini teese Asutava Kogu kohta. Äärmiselt selgelt ja raudse loogikaga selgitas Lenin, et nõukogude vabariik on kõrgem demokraatia vorm kui tavaline kodanlik vabariik koos Asutava Koguga. Kui Asutav Kogu peaks nõukogude võimust lahti ütleva, ennast sellele vastu seadma, siis tähendab see paratamatult tema poliitilist surma. Pärast pikka diskussiooni võttis fraktsioon Lenini teesid ühel häälel vastu. Suure usuga Lenini tarkusse ja õigsusse hääletas nende poolt ka Rabtšinski.

Me kaldume arvama, et sellesse ajajärku kuulub ka üks väga tähtis sündmus Rabtšinski elus — J. V. Sverdlov esitles teda Vladimir Iljitš Leninile, öeldes sealjuures: «See on meie nõukogude paremiku esindaja.»¹²⁹

Asutava Kogu avamine lükati edasi. Rabtšinski ei saanud ilma tegevuseta istuda. Ta ise kirjutab, et sel ajal «tegi posti ja telegraafi rahvakomissar Glebov-Avilov mulle ettepaneku hakata kolleegiumi liikmeks. Sõitsime Vladimir Iljitši juurde, kes kiitis minu nõusoleku heaks».¹³⁰ 1917. aasta 14. detsembril määratigi Rabtšinski Posti ja Telegraafi Rahvakomissariaadi kolleegiumi liikmeks.¹³¹ Ta juhatas telegraafi, telefoni ja raadiotelegraafi osakondi. Varsti sai temast posti- ja telegraafi rahvakomissari asetäitja. Sellel töökohal võis Rabtšinski laialdaselt ja edukalt rakendada polütehnilises instituudis saadud teadmisi.

Asutava Kogu avamine määrati 5. jaanuarile 1918. «Pravda» ilmus sel päeval loosungiga: «Täna tahavad kapitalistid ja nende palgasulased võimu nõukogude käest ära kiskuda. Elagu kommunistlik revolutsioon!» «Pravdas» oli

¹²⁹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjade fond, Mälestused, kd. 2, lk. 192—200.

¹³⁰ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 15.

¹³¹ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast, tööraamat nr. 3501.

avaldatud «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon», milles öeldi: «Venemaa kuulutatakse tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude vabariigiks...»

Oli sombune talvepäev. Linnas valitses ärevus. Kontrevolutsionärid valmistasid ette nõukogudevastast mässu. «Aurora» ja «Respublika» madrused valvasid Tauria paleed. Esitanud Asutava Kogu liikme tõendi, astus Rabtšinski paleesse. Palee külgtiivast leidis ta üles bolševike fraktsiooni toa. Sinna kogunes järjest rohkem inimesi. Oodati Leninit. Vladimir Iljitš tuli kell üks päeval. Varsti algas bolševike fraktsiooni koosolek. Võeti vastu otsus, et Asutava Kogu esimese istungi avab Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee nimel Sverdlov, teeb teatavaks «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» ja teeb Asutavale Kogule ettepaneku deklaratsioon vastu võtta.

Täpselt kell 4 kogunesid delegaadid purpurpunasesse saali. Bolševikud võtsid enda alla amfiteatri pahempoolse sektori. Rabtšinski nägi, kuidas Lenin möödus kiirel sammul vahekäigus seisvatest madrustest ja suundus valitsuse looži poole. Rõdudelt, mis olid puupüsti täis Petrogradi tehaste, polkude ja laevastiku esindajaid, kostis rõõmsaid tervitushüüdeid. Äkki tõusis parempoolsete esseeride ridadest püsti keegi vanamees ja sammus kärmesti juhataja laua juurde. Ta pidi juba hakkama kella helistama, kui tema kõrvale ilmus Sverdlov, lükkas vanamehe otsustavalt eemale ja kuulutas oma võimsa häälega Asutava Kogu esimese istungi avatuks.

Sverdlov luges deklaratsiooni ette. Nii nagu bolševikud olid arvanud, keeldusid parempoolsed esseerid ja menševikud seda isegi arutamast. Üksteise järel tõusid nad kõnetooli ja pidasid bolševikke ning nõukogude võimu laimavaid ülespuhutud kõnesid. Rabtšinski silmitses Leninit. Pilkkav muie näol, tegi ta endale märkmeid. Lenini näol peegeldusid igavus ja kannatamatus. Lugeses mõne päeva pärast «Pravdast» Lenini kõnet Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungil, oli Rabtšinski üllatatud, kui tabavalt Vladimir Iljitš andis edasi neid tundeid, mida kõik Asutava Kogu saalis istunud bolševikud olid üle elanud. Lenin ütles: «Kui ma sattusin Smolnõist, kus allikana pulbitseb täisvereline elu — Tauria paleesse, tundsin ma ennast nii, nagu asuksin ma laipade ja elutute muumiate keskel.»¹³²

¹³² V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 405.

Bolševikud nõudsid, et kuulutataks välja vaheaeg, ja kogunesid fraktsiooni nõupidamisele, mis oli sel päeval juba teine nõupidamine. Seda nõupidamist juhatas Ivan Rabtšinski.¹³³ Vladimir Iljitš luges ette deklaratsiooni, milles bolševikud teatasid, et Asutav Kogu keeldus tunnistamast Oktoobrirevolutsiooni saavutusi ja heitis seega väljakutse kõigile Venemaa töötajale. Otsustati, et saali tagasi enam ei minda. Läheb ainult fraktsiooni esindaja, kes teeb teatavaks deklaratsiooni, ja siis lahkuvad kõik bolševikud Tauria paleest. Nii ka tehti. Mõne tunni pärast oli kogu Asutava Kogu «tegevus» lõppenud.

Kõik Asutava Kogu liikmed-bolševikud, teiste hulgas ka Rabtšinski, arvati III ülevenemaalise nõukogude kongressi delegaatideks. Kongress tuli sealsamas Tauria palees kokku mõni päev pärast «utšredilka» laialiajamist. Jälle langes Rabtšinskile osaks õnn näha Leninit. Rõõmustav oli kuulata, kuidas Lenin rääkis väikesest Eestist, tema sotsialismile ülemineku teedest. III ülevenemaalisel nõukogude kongressil valiti Rabtšinski Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee koosseisu.

1918. aasta veebruaris rikkusid Saksa keisri väed reetlikult vaherahu ja alustasid pealetungi. Petrograd oli hädaohus. Moodustati revolutsiooniline kaitsekomitee eesotsas J. M. Sverdloviga. Komitee andis Rabtšinskile vastutava ülesande. On säilinud revolutsioonilise kaitsekomitee erakorralise staabi poolt Rabtšinskile antud tõend selle kohta, et «talle on tehtud ülesandeks organiseerida telefoni, telegraafi ja raadiotelegraafi side Punaarmee väeosade vahel. Organiseerimispunkt asub Posti ja Telegraafi Rahvakomisariaadis.»¹³⁴

Lühikese ajaga taastati Rabtšinski juhtimisel side kõigi sõjaliste ja parteiliste organisatsioonide ning rindelõikude vahel, mis tõkestasid vaenlase liikumist Petrogradi peale. Selle töö eest anti Rabtšinskile tänukiri.¹³⁵

Rabtšinski sõitis koos Nõukogude valitsusega Moskvasse. Ta võttis osa IV ülevenemaalisest nõukogude kongressist ja seal valiti ta Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmeks. Kuni 1918. aasta maini töötas Rabtšinski Posti ja Telegraafi

¹³³ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 15.

¹³⁴ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvas. Tõend nr. 211 revolutsioonilise kaitsekomitee planketil Krõlenko ja Gussevi allkirjaga.

¹³⁵ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 19.

Ülevenemaalise IV erakorralise nõukogude kongressi poolt I. Rabtšinskile välja antud liikmepilet tema valimise kohta Tööliste, Soldatite, Talurahva ja Kasakate Saadikute Nõukogude Kesktäitevkomitee liikmeks.

Rahvakomissariaadis. Tema suuri kogemusi hinnati kõrgelt. Sellest annab tunnistust Petrogradi Töökommunuuni Komisaride Nõukogu telegramm Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimehe J. V. Sverdlovi nimele: «Palun osutada kaasabi, et Rabtšinski saaks viivitamatult Petrogradi sõita. Siin on teda kui telegraafiasjanduse tundjat hädasti tarvis...»¹³⁶

2. mail 1918 saatis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee Rabtšinski oma esindajana Bresti rahulepingu elluviimiseks moodustatud komisjoni. Samal ajal määratakse ta erakorralise küttekomisjoni liikmeks. Sel ajal alustab Rabtšinski tööd ka ajalehe «Pravda» toimetuses, kus tema juhatada anti «Provintsi elu» osakond. «Pravda» veergudel ilmusid tihti tema artiklid, sõnumid ja vastused töölikirjasaatjaile. 1918. aasta juunis määrati Rabtšinski Kõrgema Rahvamaajanduse Nõukogu mäeosakonna kolleegiumi liikmeks, kus ta juhatas kulla ja plaatina sektsiooni. 1919. aasta jaa-

¹³⁶ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvas.

nuarist alates töötas ta sama osakonna juhataja asetäitjana.

Sõjas laostunud Venemaal tunti teravat puudust soola järele. Rabtšinski tegi ettepaneku saata Baskuntšaki järvele ekskavaatorid, et järsult soola tootmist tõsta. Vaatamata spetsialistide vastupanule saadeti ekskavaatorid kohale ja riik sai täiendavalt palju soola, mis aitas teravat soolainälga leevendada.¹³⁷

Petrogradis ja Moskvas elades ning vastutavaid riiklikke ülesandeid täites ei kaota Rabtšinski sidemeid eesti bolševikega. Ta tundis huvi iga väiksema teate vastu, mis saksa vägede poolt okupeeritud Eestist saabus, ja oli veendunud, et pole kaugel see päev, kus eesti töörahvas alustab oma paljukannatanud maal võitlust nõukogude võimu taastamise eest.

6

1918. aasta hilissügisel puhkeski lõpuks see kauaoodatud torm. Narva vabastati sakslaste ja valgekaartlaste käest ning 29. novembril kuulutati välja Eesti Töörahva Kommuun. Kommuuni nõukogu eesotsas J. Anveldiga avaldas manifesti, milles teatati nõukogude võimu taastamisest Eestis. Punaarmee, kelle ridades võitlesid ka eesti kommunistlikud polgud, liikus kiiresti edasi. Vabastatud territooriumil hakkasid taas tööle nõukogude võimuorganid. Lääne imperialistide poolt Tallinnas moodustatud kodanliku valitsuse väed veeresid läände. Kõige kriitilisemal silmapilgul tulid neile appi Briti laevastik ja soome lihunikud. Võitlus muutus veelgi ägedamaks.

Rabtšinski oli sügavalt erutatud, kui sai 1918. aastal, ühel detsembripäeval Narvast telegrammi: «Kõik Eestimaa kommunistid on mobiliseeritud. Kommuuni Nõukogu teeb teile ettepaneku sõita viivitamatult Narva vastutavale ametikohale.»¹³⁸ Telegrammile järgnes Anveldi kiri, mis oli kirjutatud Tapa lahingute kanonaadi saatel. Anvelt pakkus Rabtšinskile poliitilise komissari kohta punastes väeosades, kes pidasid Eestis lahinguid valgete vastu.¹³⁹ Kirjas on öel-

¹³⁷ MLI PKA, f. 124, nim. 1, s.-ü. 1583, l. 15.

¹³⁸ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 474, l. 2.

¹³⁹ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvas. Üleskirjutus 20. veebruaril 1934.

dud: «Eesti Tööraha Kommuuni nimel tervitus sm. Rabtšinskile, esimese Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee esimehele, ja palve asuda otsekohe noore Kommuuni töötajate ridadesse... Nii nagu varem, on rahvusküsimus ka praegu kõige teravamaks küsimuseks... Sellega saaksite te osutada Eesti Tööraha Kommuunile suure teene...»¹⁴⁰

Kuid see ei olnud Rabtšinski enda teha, partei oli andnud talle ülesande, mille lahendamisest olenes inimeste elu. Kommuuni Nõukogu pöördub partei Keskkomitee poole, paludes Rabtšinski Eestisse suunata. 26. detsembril 1918 oli Anveldil otseühenduse kaudu jutuajamine J. V. Staliniaga, kusjuures Anvelt juhib tähelepanu sellele, et «oleks soovitatav, kui keegi Moskva seltsimeestest saaks sõita Eestisse ja informeerida kohapealsest olukorrast Rahvakomisaride Nõukogu; mina isiklikult soovitaksin seltsimees Rabtšinski, kes Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee endise esimehena ja eesti sulaste poolt ütšredilka-kadunukese valitud saadikuna tunneb hästi meie olusid ja võiks oma tööga meile väga kasulik olla... On soovitatav, et Eestisse komandeeritaks seltsimees Rabtšinski; ta oleks siin asendamatu... Palun temaga läbi rääkida».

J. V. Stalin, kes Anveldiga rääkis partei Keskkomitee nimel, toetas seda mõtet: «Me leidsime, et informaator Narvas on olukorraga vastastikuseks tutvumiseks vajalik, Rabtšinski on selleks sobiv isik, ma räägin vastavate asutustega, et teda vabastataks, kui aga peaks juhtuma, et Rabtšinski ei saa siinsest jooksvast tööst vabastada, siis teeme teile ettepaneku esitada [teine] kandidatuur või lihtsalt määrata keegi teine eesti keelt oskav isik.» Jutuajamise käigus arutati kahe nõukogude vabariigi vahel pidevate kontaktide loomise küsimust ja lõpuks Anvelt kordas oma palvet saata Narva «informatsiooni vahetamise huvides vastutav kommunist... keda te saadate, see jäägu teie enda otsustada, eesti keele oskus on teisejärguline küsimus, Rabtšinski ka ei oska eesti keelt».¹⁴¹

Rabtšinski oli aga Kõrgemale Rahvamajanduse Nõukogule väga vajalik inimene ja ta ei saanud Moskvast lahkuda. Siis tegi Kommuuni Nõukogu talle ettepaneku hakata

¹⁴⁰ MLI PKA, f. 124, s.-ü. 1583, l. 47.

¹⁴¹ EKPA, J. V. Stalini ja J. Anveldi vahel 26. detsembril 1918 otseühenduse teel toimunud jutuajamise lindi fotokopia, l. 5, 6, 7, 9 ja 12.

Eesti Tööraha Kommuuni esindajaks Moskvas VNFSV valitsuse juures, nii et ta saaks seda teha Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu töö kõrval. Rabtšinski oli nõus. Päevil, mil oli kaalul eesti tööraha saatus, tahtis Rabtšinski osagi oma jõust anda eesti tööraha võitlusele nõukogude võimu eest. 9. veebruaril 1919 võttis Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu istung, millel viibisid Anvelt, Pöögelmann, Käspert jt., vastu otsuse: nimetada seltsimees Ivan Rabtšinski Eesti Tööraha Kommuuni esindajaks Vene Nõukogude Föderatiivsesse Sotsialistlikku Vabariiki.¹⁴² Uuesti andis Rabtšinski oma kogemused ja oma energia eesti proletariaadi teenistusse.

Eesti Tööraha Kommuuniesindus asus Moskvas Pretšistenski bulvaril. Esinduse aparaat oli väike, peale Rabtšinski veel 3—4 kaastöölisi. Huvitav on märkida, et Eesti Tööraha Kommuuni esindajana Rabtšinski palka ei saanud. Ta palk piirdus, nii nagu ta ise kirjutas, «Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu mäeosakonnast saadava palgaga».

Oma tööd uuel alal alustas Rabtšinski sellega, et tegi visiidi Vene NFSV välisasjade rahvakomissarile G. V. Tšitšerinile. Oma aruandes Eesti Tööraha Kommuuni Rahvusvaheliste Sidemete Valitsuse juhatajale Rabtšinski teatab: «15. veebruaril külastasin rahvakomissar Tšitšerinit ja esitasin talle oma mandaadi... sm. Tšitšerin, muide, teatas, et lähemal ajal kutsutakse kõik esindajad kokku ja arutatakse tervet rida nõukogude vabariike puudutavaid küsimusi, sealhulgas ka piiride küsimust...»¹⁴³

Kõne all oli VNFSV ja uute iseseisvate nõukogude vabariikide administratiivpiiride küsimus, sealhulgas ka Eesti piiri küsimus. Iga vabariik tegi piiride osas omapoolse ettepaneku. 1919. aasta veebruaris saatis Kommuuni Nõukogu selles asjas Rabtšinskile direktiivid. Nendest direktiividest on selgesti näha, et Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ja tema juhid suhtusid Nõukogude vabariikide föderatsiooni, piiride ja vabariikide ühiste majanduslike ressursside küsimusse kui järjekindlad leninlased, proletaarsed internatsionalistid.

Eestimaa Tööraha Kommuuni Nõukogu direktiivides Rabtšinskile öeldakse Eesti Nõukogude Vabariigi piiride kohta järgmist:

¹⁴² EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469, l. 11.

¹⁴³ Sealsamas.

«Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ei pea silmas nõukogude vabariikide vahel tollipiiride kehtestamist. Kui kommunistlik Eestimaa räägib piiridest, siis ainult selles mõttes, et piiritleda iga nõukogude vabariigi administratiivse võimu tegevussfääri ja korraldada antud vabariigi majanduselu kohalikele tingimustele vastavalt, võttes sealjuures pidevalt arvesse kõigi tööraha vabariikide huve.»

Eesti Tööraha Kommuuni juhid teatasid oma direktiivides Moskvast asuvale esindajale, et «me ei taotle Eesti Tööraha Kommuuni territooriumi suurendamist, kui seda ei tingi meie maa üldise majanduselu korraldamise huvid... me oleme nõus nende Eestimaa piiridega, mis on näha juurdelisatud kaardil ja mis õigupoolest olid juba tsaariaegseteks Pärnu, Viljandi, Tartu, Võru ja Rakvere maakonna piirideks...»

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu tegi Rabtšinskile ülesandeks avaldada soovi, et Valga linn koos raudteejaamaga «antaks nii meie kui ka Läti korraldusse... sest eestlastest ja lätlastest elanike arv Valgas on võrdne ning Valga raudteejaam on oma asukoha tõttu vajalik nii Lätile kui ka Eestile».

Raudteede küsimuses oli Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu seisukoht järgmine: põhimõtteliselt pooldame Eesti raudteede eraldamist, kuivõrd kodusõja ajal aga on see tehnilistel ja sõjalistel põhjustel seotud suurte raskustega, siis «kaldume selle poole, et meie raudteed kuuluksid majanduslikus osas Venemaa Looderaudteede alla, administratiivses osas ja teenistujate koosseisu osas aga nõuame, et nad alluksid meile».

Kommuuni Nõukogu lähenes proletaarse internatsionaalsi seisukohalt ka föderatsiooni küsimusele: «Me oleme arvamusel, et nõukogude vabariikide föderatsiooni moodustamine on vajalik, kuna see võimaldab organiseerida kaitset kogu maailma imperialistide ja kapitalistide vastu ning korraldada proletaarsete riikide majanduselu...»¹⁴⁴

Neist direktiividest juhindudes tegi Rabtšinski kõik mis võimalik, et kodusõja keerukates tingimustes aidata kaasa Eesti muutumisele iseseisvaks nõukogude vabariigiks. Ta mõistis hästi Eesti Tööraha Kommuuni vajadusi ja tingimusi ning teostas oma tööpostil leninlikku rahvuspoliitikat, täitis Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja VNFSV Rahva-

¹⁴⁴ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469; l. 1 ja 2.

komissaride Nõukogu dekreete, milledes pidulikult tunnustati Nõukogude Eesti iseseisvust, eesti rahva suveräänset õigust korraldada elu oma parema äranägemise järgi; Rabtšinski pidas sellest põhimõttest kõrvalekalduvat kinni ja võitles üksikute šovinistide vastu, kes püüdsid Eesti Tööraha Kommuuni õigusi kärpida.

Lenin, nagu teada, võitles kirglikult ja energiliselt nende vastu, kes kas või kõige vähemalgi määral püüdsid raudteeteenistuse ühtsuse ettekäändel ja fiskaalsetel kaalutlustel nõukogude rahvusvabariikide õigusi piirata. Lenin nõudis, et taoliste kuritarvituste vastu tuleb otsustavalt võidelda, «rääkimata juba nende inimeste erilisest siirusest, kes asuvad seda võitlust läbi viima». Lenin märgib: «Siin on tarvis üksikasjalist koodeksit, mille vähegi edukalt saavad koostada ainult natsionaalid, kes antud vabariigis elavad.»¹⁴⁵

Kui vaadelda Rabtšinski tegevust Lenini nõuete seisukohalt, siis näeme, et Eesti Tööraha Kommuuni esindajana rakendas ta õigesti ja järjekindlalt partei rahvuspoliitikat, võitles tõesti siiralt Eesti nõukogude vabariigi rahvuslike õiguste kindlustamise eest.

27. veebruaril 1919 korraldas VNFSV Välisasjade Rahvakomissariaadi ökonomika ja õiguse osakond Moskvast ametkondadevahelise nõupidamise, kus päevakorras seisis küsimus «Vene vabariigi ja Ukraina, Leedu, Läti, Eesti jt. vastloodud nõukogude vabariikide majanduslikest suhetest»... Eesti Tööraha Kommuuni esindajana võtsid nõupidamisest osa H. Pöogelmann ja I. Rabtšinski.

Nõupidamisel puudutati ka piiride küsimust. Tollikontrolli esindaja, keegi Kopaitiš, esitas täiesti alusetu ja laimava süüdistuse, et nõukogude võimud Eestis olevat võtnud Venemaa suhtes tarvitusele kitsendavaid abinõusid, loonud oma tolliorganid jne. Pöogelmann ja Rabtšinski andsid Kopaitišile väärrika vastulöögi. Pöogelmann teatas, et Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu juba oma olemasolu esimestest päevadest peale ei pooldanud mingisuguseid Eesti ja Vene nõukogude vabariikide vahelisi tollipiire. Kitsendavad abinõud võeti tarvitusele spekulantide vastu ja selleks, et takistada kotimeeste näol spioonide tungimist Punaarmee tagalasse. Edasi teatas Pöogelmann: «On tarvilik õige kaubavahetus ja selles suhtes on Eesti Tööraha

¹⁴⁵ V. I. Lenin, Teosed, 36. kd., lk. 559.

Kommuuni ja Põhjapiirkonna Kommuunide Nõukogu vahel täielik kokkulepe, kusjuures kaubavahetuse organiseerimine on antud vastavate keskorganite kompetentsi.»

Rabtšinski oma sõnavõtus rääkis, et tuleb lähtuda kõigi nõukogude vabariikide huvidest, võtta arvesse kohalikke olusid, «jätta nõukogude vabariikidele õigus tegutseda vastavalt kohalikele tingimustele, kusjuures ükski pooltest ei tohi organiseeritud kaubavahetusele vastu seista».¹⁴⁶

Samas vaimus võeti vastu ka nõupidamise resolutsioon.

Eesti rindelõigus oli olukord vahepeal järsult halvenenud, Eesti Tööraha Kommuun oli kaotanud peaaegu kogu territooriumi, mistõttu administratiivpiiride küsimus kaotas oma aktuaalsuse. 21. märtsil 1919 kirjutab Rabtšinski Eesti Tööraha Kommuuni Rahvusvaheliste Sidemete Valitsuse juhatajale Trakmannile:

«Sain mõni aeg tagasi instruktsioonid: a) piiride, b) raudteede ja c) föderatsiooni kohta... Kõigist neist küsimustest puudutati Välisasjade Rahvakomissariaadis osaliselt ainult piiride küsimust, kuivõrd see oli tollipiiridega seotud. See on teile juba teada. Ka Teede Rahvakomissariaadis on osaliselt puudutatud raudteeküsimust, kuid seni ka ainult osaliselt. Küllap sm. Pöögelmann on teile sellestki juba rääkinud. Kuid valitsemise ja majanduse juhtimise sfääride territoriaalse piiritlemise aspektist ei ole piiride küsimust seni arutatud ja keegi pole seda esialgu üles tõstnud. Pidades silmas Eestimaal kujunenud üldist poliitilist situatsiooni. ja ka Kommuuni kõrgema organi olukorda, ma arvan, et praegu ei ole nende küsimuste ülestõstmiseks ja arutamiseks erilist vajadust. Sellepärast ei ole ma seni ei Välisasjade Rahvakomissariaadis ega ka ajakirjanduses selles suhtes midagi ette võtnud. Arvan sellega veelgi viivitada sobivama juhuse saabumiseni. Kas olete nõus?»¹⁴⁷

Kirjal on Eesti Tööraha Kommuuni Rahvusvaheliste Sidemete Valitsuse juhataja Trakmanni käega kirjutatud: «Nõus.» Oma nõusolekust Rabtšinski seisukohtadega teatas Trakmann 1919. aasta 24. märtsil Rabtšinskile saadetud kirjas: «Vastuseks teie kirjale 21. märtsist teatan, et mis puutub piiride küsimusse valitsemis sfääride territoriaalse piiritlemise mõttes, siis olen Teiega ühel arvamusel.»¹⁴⁸

¹⁴⁶ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 474, l. 11—15.

¹⁴⁷ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469, l. 34.

¹⁴⁸ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469, l. 33.

Rabtšinski aitas koostada Eesti Tööraha Kommuuni tähtsaid dokumente, milles määrati kindlaks Kommuuni suhtumine Vene Nõukogude Föderatiivsesse Sotsialistlikku Vabariiki. Kommuuni Nõukogu saatis Rabtšinskile «Eesti Tööraha Kommuuni ja VNFSV majanduslike suhete määruse» projekti, milles märgiti, et Kommuun korraldab iseseisvalt oma majanduselu, seades eesmärgiks «arendada kõiki meie maa tootlikke jõude; peab soovitavaks, et mõlemate valitsuste vahel oleks võimalikult tihe koostöö». Projektis räägiti veel VNFSV ja Eesti Tööraha Kommuuni vahelise kaubavahetuse reguleerimise küsimustest, kaupade eest maksmise printsiipidest jne.¹⁴⁹

Pärast seda, kui Rabtšinski on projekti hoolikalt analüüsinud ja «mõnede vastutavate rahvamajanduse alal töötajatega arvamusi vahetanud», teeb ta Kommuuni Nõukogule teatavaks oma seisukohad. Ta kirjutab: «1. punkt on soovitatav formuleerida järgmiselt: «Eesti Tööraha Kommuun korraldab iseseisvalt oma majanduselu, seades eesmärgiks kõigi meie maa tootlike jõudude arendamise tihedas koostöös VNFSV Kõrgema Rahvamajanduse Nõukoguga.»¹⁵⁰ Rabtšinski soovitas seega anda «Eesti Tööraha Kommuuni ja VNFSV majanduslike suhete määruse» sellele punktile konkreetsem iseloom. Tema ettepanekuga oldi nõus, kuna see tuli projektile kasuks.

Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 7. detsembrist 1919, millele V. I. Lenin oli alla kirjutanud, andis Vene Föderatsioon vennalikule Nõukogude Eestile suurt majanduslikku abi. Rahanduse Rahvakomissariaadile tehti ülesandeks anda Eesti Nõukogude Vabariigi Rahvapangale 10 miljonit rubla laenu. Toitluse Rahvakomissariaadile ja Kõrgemale Rahvamajanduse Nõukogule anti korraldus jõuda Eesti Nõukogude Vabariigi vastavate organitega kokkuleppele mõlema vabariigi vahelise kaubavahetuse suhtes.¹⁵¹

Dekreedi alusel sai Eesti Tööraha Kommuun krediidi näol suure summa raha, samuti toorainet, toiduaineid jne. Kõigis nendes küsimustes oli Rabtšinski pidevalt kontaktis mitmesuguste VNFSV rahvakomissariaatidega ja asutustega. Nii arutati VNFSV Teede Rahvakomissariaadis 1919. aasta 20. mail toimunud ametkondadevahelisel nõupidami-

¹⁴⁹ ЕКРА, f. 28, nim. 3, s.-ü. 361, l. 69.

¹⁵⁰ Sealsamas, l. 74 ja 68.

¹⁵¹ «Известия ВЦИК», 8 декабря 1918 г.

sel Rabtšinski ettepanekut — anda Eesti Töörahma Kommuunile Eesti raudtee vajadusteks 300 miljonit rubla krediiti.¹⁵²

Võib näida imelikuna, et niisuguses olukorras, kus peaaegu kogu Eesti territoorium oli eesti valgekaartlaste käes, arutati Kommuunile krediidi andmise küsimust. Asi seisis selles, et Kommuuni territooriumi kaotusele vaadati tookord kui sõjalisest ebaedust tingitud ajutisele nähtusele. On iseloomulik, et just 1919. aasta mais koostati V. I. Lenini osavõtul «Sõjalise ühtsuse kohta käiva Keskkomitee direktiivi projekt», milles märgiti, et VNFSV peab kaitsesõda liidus vennaliku Ukraina, Läti, Eesti, Leedu ja Valgevene nõukogude vabariikidega.¹⁵³

Oma Moskva esindaja kaudu pidas Eesti Töörahma Kommuun VNFSV riigiasutustega läbirääkimisi selle üle, et Eesti Töörahma Kommuunile antaks tagasi need materiaalsed väärtused, mis sõjategevusega seoses on VNFSV territooriumile sattunud. VNFSV riigiasutused reageerisid nendele palvetele väga soojalt.

1919. aasta 24. veebruaril saadab Rabtšinski VNFSV Välisasjade Rahvakomissariaadile kirja: «Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu ettekirjutuse kohaselt on mul au paluda, et Välisasjade Rahvakomissariaat tõstaks [VNFSV] Rahvakomissaride Nõukogu lähemal istungil üles kõigi Eesti piiridest välja viidud, varem eraisikutele, kroonusadamatele ning Eesti Töörahma Kommuuni sadamate ja kindluste ehitusorganisatsioonidele kuulunud laevade tagastamise küsimuse. Küsimuse lahendamiseks palun kiirustada, võttes arvesse järgmisi asjaolusid . . .» Edasi Rabtšinski näitab, et navigatsiooni alguseni on jäänud võrdlemisi vähe aega, paljud laevad aga vajavad remonti ja on meeskondadega komplekteerimata; laevade kiire tagastamine on vajalik ka veel sellepärast, et «on ette nähtud suured ühiskondlikud tööd koos suurte vedudega».¹⁵⁴

Laevade kiiret tagastamist takistas asjaolu, et olukord rindel muutus järsult halvemaks, Kommuuni Nõukogu kaotas peaaegu kogu oma territooriumi. Kuivõrd tähelepanelikult ja vastutulelikult suhtusid VNFSV ametiasutused sellesse Kommuuni Nõukogu palvesse, annab tunnistust kas

¹⁵² EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 361, l. 89 ja 90.

¹⁵³ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 373.

¹⁵⁴ EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 361, l. 3.

või järgmine fakt: kuna ühe Eesti Töörahma Kommuunile kuuluva väikese tehase sisseseadet polnud võimalik nii kiiresti demonteerida, pakkusid VNFSV majandusorganid Eesti Töörahma Kommuunile sisseseadet mingisugusest teisest analoogilisest ettevõttest, mis asus Eestile lähedal.

Peamisteks küsimusteks, millega Eesti Töörahma Kommuuni Moskva esindaja tegeles, olidki majanduslikud küsimused. Rohkesti ülesandeid andis Kommuuni Nõukogu tööstusosakond. Toome siin näitena ühe niisuguse ülesande: Moskvast asus Narva kalevivabriku (end. Stieglitzi kalevivabrik) kontor; Rabtšinskile tehti ülesandeks selle tööd kontrollida, teha kindlaks, kas tal on kaubaladusid, ja võtta ka need oma kontrolli alla.¹⁵⁵ Seda laadi ülesandeid oli palju.

Eesti Töörahma Kommuuni esindajana allus Rabtšinski vahetult Kommuuni Rahvusvaheliste Sidemete Valitsuse juhatajale ja pidi tema kaudu Kommuuni Nõukogu üksik-asjaliselt informeerima Venemaa Nõukogude valitsuse tegevusest, saatma Kommuuni Nõukogule kõik VNFSV valitsuse tähtsamad dekreedid ja otsused, informeerima kodu-sõja rinnetel valitsevast olukorrast. Peale selle pidi Rabtšinski andma Kommuuni Nõukogule süstemaatilist informatsiooni partei elust (VK(b)P Keskkomitee tegevus, partei kongressid, konverentsid jne.).¹⁵⁶

Rabtšinski täitis eeskujulikult kõik Kommuuni Nõukogu ülesanded, informeeris teda põhjalikult kõigest, mis võis Eesti Töörahma Kommuuni tööle kasulik olla. Ta oskas hästi valida andmeid, mis võisid Kommuuni Nõukogu abistada nii poliitika kindlaksmääramisel kui ka praktilises tegevuses. Siin väljendusid Rabtšinski suured parteitöö kogemused, tema tarkus Eesti Töörahma Kommuuni ees seisvate probleemide mõistmisel.

Väga huvitav on Rabtšinski kiri Eesti Töörahma Kommuuni Rahvusvaheliste Sidemete Valitsuse juhatajale, mis kannab daatumit 20. märts 1919 ja milles räägitakse VK(b)P VIII kongressist; see kiri näitab eriti kujukalt, kui tõsiselt Rabtšinski Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu informeerimisse suhtus.

«Partei. 18. märtsil algas VIII kongress, sõitis kohale palju delegaate, nende hulgas on palju uusi, vähetuntud

¹⁵⁵ EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 361, l. 56.

¹⁵⁶ EKPA, f. 28, nim. 28-l, s.-ü. 474, l. 1.

inimesi. Esimese istungi järgi otsustades võib arvata, et kongressi töö kulgeb üksmeelselt. Üksikasju kirjutama ei hakka, sest homme võib kõike lugeda ajalehtedest, mida teile saadetakse...» Edasi peatub Rabtšinski V. I. Lenini ettekandel, tõstes esile need kohad, kus partei juht räägib vajadusest revideerida partei poliitikat kesktalupoja suhtes. VK(b)P uuel kursil oli esmajärguline tähtsus ka eesti kommunistidele, kes kesktalupoega suhtumise küsimuses tegid Kommuuni päevil teatavasti tõsisid vigu, mis nõrgestasid Eesti Tööraha Kommuuni positsioone ja tulid kasuks tema vaenlastele. Rabtšinski kirjutab V. I. Lenini ettekande kohta:

«Tema kõne teiseks naelaks oli Venemaa klassijõudude analüüs. Ta jõuab järeldusele, et kesktalurahvaga on tarvis kokkuleppele jõuda. Kokkuleppe all mõeldakse loomulikult seda, et kesktalupojale tuleb teha rida olulisi järeleandmisi, mis sotsialismi seisukohalt on muidugi samm tagasi. Kokkuleppe konkreetsetest vormidest ta ei rääkinud. Iga tahes kesktalupoja eraomand jääb nähtavasti puutumata. Ülejäänust loete ajalehtedest.»¹⁵⁷

Eesti Tööraha Kommuuni esindaja kirjavahetusest Kommuuni asutustega (Nõukoguga, valitsustega jne.) on näha, kui suur tähtsus Eesti nõukogude vabariigi ülesehitustöös oli Vene Föderatsiooni kogemustel. Kommuuni kesk-asutused puistavad Rabtšinski sõna tõsisel mõttes nõudmistega üle: tahetakse saada VNFSV Rahvakomissaride Nõukogu määruste kogumikke, rahvakomissariaatide riiklikke akte, ametiasutuste väljaandeid jne.

Avaldame vaid lühikese loetelu neist VNFSV ametlikest materjalidest ja ametiasutuste väljaannetest, mida Eesti Tööraha Kommuuni asutused saada tahtsid: VNFSV Valitsuse dekreetide ja korralduste täielik kogu, kõik VNFSV Välisasjade Rahvakomissariaadi noodid ja neile nootidele saabunud vastused, «Kohaliku Majanduse Osakonna Teataja» (täielik komplekt), Siseasjade Rahvakomissariaadi Teataja (täielik komplekt) jne.

Rabtšinski hoidis Kommuuni Nõukogu kursis kõigi rahvusvahelise töölis- ja kommunistliku liikumise tähtsamate sündmustega, informeeris teda III, Kommunistliku Internatsionaali I kongressist, mis toimus Moskvast 1919. aasta märtsis, proletaarsest revolutsioonist Ungaris ja Baieris.

¹⁵⁷ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469, l. 77.

Rabtšinski kaudu saatis Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu tervituse nõukogude Baierile. On säilinud Trakmanni telegramm Rabtšinskile:

«Palun raadio teel teatada: «Baieri Nõukogude Vabariigi Rahvakomissaride Nõukogule. Tervitame Eestimaa tööliste ja maatameeste nimel Baieri proletariaati, kes ennast sajandeid kestnud orjaikkest on vabastanud. Kommunistliku nõukogude perekonna, III Internatsionaali liikmete arv kasvab ja selles seisab meie peatse võidu pant.

Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu ja Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee.»¹⁵⁸

Kommuuni Nõukogu ülesandel on Ivan Rabtšinskil kontakt teiste nõukogude vennasvabariikidega ja nende esindajatega Moskvast. Eriti regulaarsed sidemed olid Ukraina Nõukogude Vabariigiga. 1919. aasta aprillis sõitis Rabtšinski Eesti Töörahma Kommuuni ülesandel Ukrainasse, külastas Harkovit, Jekaterinoslavi ja teisi linnu.¹⁵⁹ Rabtšinski lõi sidemed Nõukogude Turkestani esindajatega. See oli esimene Kesk-Aasia nõukogude vabariik, kellega Nõukogude Eesti vahetu kontakti lõi.

Palju energiat kulutas Rabtšinski Eesti Töörahma Kommuunile kaadri valimisel. Imperialistliku sõja ja kodusõja ajal Eestist evakueerunud tuhanded töölistes olid mööda Venemaad laiali valgunud. Kommuuni Nõukogu avaldas nende koondamiseks üleskutse, kuid kaugeltki mitte kõik ei vastanud sellele üleskutsesele, sest paljud olid sõjaväes, majandusaparaadis ja nõukogudes operatiivsel tööil ning kohalikud organisatsioonid ei lasknud neid vabaks. Rabtšinski aitas Kommuuni Nõukogul oma kaadrit koguda, astus selles küsimuses samme mitmesugustes kesk- ja kohalikes asutustes, avaldas vajaduse korral survet, veenis jne.

Rabtšinski sellelaadilisest tööst saab ilmeka pildi, kui lugeda kirja, mis ta 20. märtsil 1919 Kommuuni Nõukogule saatis: «Sain unaallastelt teada, et seal, Uraali rindel, töötavad seltsimehed eestlased, parteilased. Minu arvates tuleks nad sealt ära kutsuda, eriti Milkop, keda saaks diviisi osade vahel telefoniside organiseerimise juures kasutada. Ta on praegu Malõševi nimelise polgu sideülem ja tõusis sellele kohale reasoldatist. Mäletan teda veel Tallinna päevilt. Ta on arukas ja sümpaatne noor seltsimees. Te arva-

¹⁵⁸ EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 362, l. 43.

¹⁵⁹ EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 365, l. 28.

tavasti teate, missuguste instantside kaudu teda kõige kergem on välja nõuda. Ma arvan, et teil on seda hõlpsam teha ja asjal on suurem edu...»¹⁶⁰

Edasi annab Rabtšinski veel paari eesti seltsimehe nimed, kes sel ajal Uraalis olid, ja küsib Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu nõusolekut, et hakata taotlema nende ületoomist Punaarmee eesti diviisi.

Kommuuni juhtkond hindas kõrgelt neid vene bolševikke, kes Eesti territooriumil olid Oktoobrirevolutsioonist aktiivselt osa võtnud, ning püüdis neid Eesti Tööraha Kommuuni tööle kaasa tõmmata. Kommuuni Nõukogu tundis suurt huvi G. S. Sokolovi vastu, kes oli 1903. aastast bolševik, aastail 1917—1918 oli olnud Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee liige ja eesti tööliste hulgas väga lugupeetud. 20. veebruaril 1919 saadab Anvelt Rabtšinski nimele telegrammi: «Meile on hädasti vaja sm. Sokolovi. Teie ülesandeks jääb ta iga hinna eest üles otsida ja minu käsutusse anda.» Rabtšinski astus otsekohe kontakti G. S. Sokoloviga, kes oli sel ajal Samaara Kubermangu Rahvamajanduse Nõukogu esimeheks, ja teatas talle, et seoses kiireloomuliste töödega sõjalisel alal (G. S. Sokolov oli elukutselt ehitusinsener) läheb Kommuunil teda hädasti tarvis. Kuid Sokolovi üleandmine Kommuuni käsutusse ei õnnestunud. Sellele vaatamata leidis Sokolov võimaluse eesti töörahvale kasulik olla. Ta avaldas valmisolekut abistada eesti perekondi, kes sõja eest olid itta evakueerunud. Selles küsimuses oli Rabtšinski ja Sokolovi vahel pidev kontakt.¹⁶¹ Ei saa ilma liigutusetä lageda telegramme, mis näitavad, kui südame lähedaseks pidasid kaks vene bolševikku Eestist evakueerunud naiste ja laste saatust.

Moskvas loodi Eesti sõjapõgenike büroo. Rabtšinski võttis selle organiseerimisest osa ja aitas tal Eestist evakueerunud perekondade elu korraldada. Rabtšinski suhtus Nõukogude Venemaal elavate eesti töötajate vajadustesse haruldase südamlikkusega. Toome ühe näite.

Jaroslavli kubermangu Ljubimi maakonda oli asunud elama eesti talupoeg Gustav Riives, kes ise oli invaliid ja kellel oli suur pere toita. Riivese poeg võitles Punaarmees. Vanem tütar oli ainuke töövõimeline perekonnaliige. Maaükk, kuhu Gustav Riives oli elama asunud, kujutas endast

¹⁶⁰ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 469, l. 78.

¹⁶¹ EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 362, l. 69.

raiesmikku. Ühehobuseadraga polnud midagi peale hakata. Tuli osta põllutööriistad kahe hobuse jaoks. Riivese üks hobune rekvireeriti armeele. Majapidamist ähvardas täielik laostumine ja perekonda nälg. Gustav Riives pöördus Rabštinski poole palvega, et see aitaks tal hobuse tagasi saada.

Rabštinski pöördub Vene NFSV Välisasjade Rahvakomisariaadi poole, paludes hädasse sattunud eesti talupoja palve rahuldada ja talle hobune tagasi anda, «pidades silmas töövõime kaotust, suurt perekonda, majapidamisriistade kohandatust kahe hobuse jaoks ja soovi kasutada olemasolevat maad produktiivselt».¹⁶²

Meile pole teada, millega asi lõppes, kuid Rabštinski suhtumine eesti talupoja-uusasuka palvesse on väga iseloomulik. Märgime ka seda, kui kiiresti Ivan Vassiljevitsš Gustav Riivese avaldusele reageeris: see avaldus oli saadetud Jaroslavli kubermangust välja 3. märtsil 1919, Rabštinski kiri Välisasjade Rahvakomissariaadile kannab 8. märtsi kuupäeva.

On isegi raske ette kujutada, missugune tohutu hulk iga-suguseid asju oli Rabštinski õlgadel. 1919. aastal ei esindanud ta Eestit mitte ainult riiklikus, vaid ka parteilises liinis. Ta oli mitte ainult Eesti Tööraha Kommuuni esindaja Vene NFSV valitsuse juures, ta oli ka Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo esindajaks Moskvas, märtsikuus määrati ta kõigele lisaks veel Rahvaasjade Rahvakomissariaadi komissariks Eesti küsimustes.

Rabštinski esindas Eesti Tööraha Kommuuni paljudel kongressidel ja konverentsidel. Nii volitas Eesti Tööraha Kommuuni Kultuuri ja Hariduse Valitsuse juhataja Rabštinskit ja Trakmanni osa võtma koolivälise haridustöö I ülevenemaalisest kongressist ja tervitama kongressi Eesti Tööraha Kommuuni ning Kultuuri ja Hariduse Valitsuse nimel.¹⁶³

Märkimata ei saa jätta Rabštinski abi ka eesti punaar-meelaste seas tehtava poliitharidustöö alal. Ta aitas Punaarmee eesti diviisidel, polkudel ja roodudel komplekteerida raamatukogusid jne.

Töö, mida Rabštinski Eesti Tööraha Kommuuni esindajana tegi, nõudis palju vaeva ja energiat. Tuletame meelde, et ta oli samal ajal vastutaval ametikohal Kõrgemas Rah-

¹⁶² EKPA, f. 28, nim. 3, s.-ü. 361, l. 4 ja 5.

¹⁶³ Sealsamas, l. 71.

vamajanduse Nõukogus. Ta jagas oma tööpäeva nende kahe ameti vahel ja juhtus üsna sageli, et Kõrgemas Rahvamaajanduse Nõukogus asudes lahendas ta Eesti Tööraha Kommuuni esindaja kiireloomulisi ülesandeid. Rabtšinski oli Eesti Tööraha Kommuuni täievoliliseks esindajaks Vene NFSV valitsuse juures kuni 1919. aasta augustini, mil Kommuun kuulutas oma tegevuse lõppenuks. Aga ta jäi edasi Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo esindajaks.

Peatume Rabtšinski tööl ka Vene NFSV ja kodanliku Eesti vahel toimunud Tartu rahuläbirääkimiste perioodil. Läbirääkimistel teatavasti puudutati ka pantvangide ja sõjavangide vahetamise küsimust. Kodanlik valitsus kasutas mitmesuguseid pettemanöövreid ja provokatsioone, et saada Vene NFSV-st tagasi võimalikult palju pantvange, ise aga hoida enda käes kodanliku Eesti vanglates vaevlevaid kommuniste, samuti sõjavange.

Anvelt ja Rabtšinski said valge Eesti valitsuse septsustest aru ja tegid ettepaneku vahetada pantvange niisuguses järjekorras, et kodanlikud võimud, saanud kätte need pantvangid, kellest nad eriti huvitatud olid, ei saanud keelduda silmapaistvate Eesti kommunistide väljaandmisest Nõukogude Venemaale.

Rabtšinski kirjast Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroole, mis asus sel ajal Petrogradis, näeme, et 5. jaanuaril 1920 külastas ta välisasjade rahvakomissar G. V. Tšitšerinit ja rääkis temaga pantvangide vahetamisest. «Andsin talle üle areteeritud eesti seltsimeeste nimekirja,»¹⁶⁴ kirjutab Rabtšinski. Ta soovitas esmajoones taotleda tingimata seda, et kodanliku Eesti võimud annaksid Vene NFSV-s asuvate sõjavangide vastu välja vanglates vaevlevad töölisliikumise tegelased.

Eesti kodanlik valitsus nõudis, et neile antaks välja esmajärjekorras L. Päts, Vassill ja Jänes. Rabtšinski teatas Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroole, et nende leidmiseks on abinõud tarvitusele võetud, ja soovib nende vahetamisega mõnda aega viivitada, et juhul, kui Tallinnas peaks uusi areteerimisi ette võetama, hoida neid mehi veel oma käes: «Nende vastu (L. Päts, Vassill ja Jänes. — D. R.) tunnevad nad nähtavasti väga suurt huvi,

¹⁶⁴ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 474, l. 47.

peaaegu seavad nende tagasiandmise rahulepingu sõlmimise tingimuseks.»¹⁶⁵

Tänu Anveldi ja Rabtšinski energilisele tegevusele õnnestus kodanliku Eesti vanglatest kätte saada paljud eesti töölisliikumise aktiivsed tegelased, keda ähvardas surm.

12. jaanuaril 1920 toimus otseühenduse teel Rabtšinski ja Anveldi vahel jutuaajamine, millest selgub, et Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo nõudis I. V. Rabtšinski komandeerimist Tartusse, kus toimusid rahuläbirääkimised. Nähtavasti pidi ta nõukogude delegatsiooni informeerima pantvangide ja sõjavangide vahetamise küsimusest.¹⁶⁶ 13. jaanuaril 1920 toimus otseühenduse teel uus jutuaajamine Anveldi ja Rabtšinski vahel. Anvelt küsis kõigepealt, kas Rabtšinski rääkis Tšitšerinile Tartusse sõitmise küsimusest. Rabtšinski vastas: «Jah, just täna õhtul rääkisin. Nad täna päeval arutasid seda küsimust ja otsustasid saatmisega oodata, sest et Tartus olev eesti delegatsioon avaldab energiliselt protesti selle vastu, et Venemaa eestlased, kes on kommunismist rikutud, läbirääkimiste juures viibiksid. Kuid see otsus pole veel lõplik, on otsustatud oodata selleks ainult sobivamat aega. Sellest nad (Tšitšerin ja tema kaastöölised. — D. R.) informeerivad Vene delegatsiooni...»¹⁶⁷

Nii ei sõitnudki Rabtšinski Tartusse, kuid Moskvast osutas Rabtšinski meie delegatsioonile, kes Tartu rahuläbirääkimisi pidas, terve rea teeneid ja täitis tema ülesandeid. «Delegatsiooni koosseisus peaks nähtavasti olema inimene, kes Eesti olusid tunneb,» kirjutab Rabtšinski Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroole, «sest praegu on üles tõstetud Eesti sadamatele eraldatud laevade küsimus ja nad pöörduvad selles asjas minu poole. Homme otsin arhiivist need materjalid üles, sest peast enam kõike täpselt ei mäleta...»¹⁶⁸

Peagi kirjutati Tartu rahulepingule alla, imperialistlike riikide blokaadirõngas Nõukogude Venemaa ümber oli seega läbi murtud.

1920. aastal jäi Rabtšinski haigeks, viimaste aastate ränk töökoorem andis end tunda. Ta pöördus VK(b)P Keskkomitee poole palvega, et teda paigutataks Kõrgema Rahvama-

¹⁶⁵ EKPA, f. 28, nim. 28-1, s.-ü. 474, l. 47.

¹⁶⁶ Sealsamas, l. 42 ja 43.

¹⁶⁷ Sealsamas, l. 40.

¹⁶⁸ Sealsamas.

I. Rabtšinski 1919. aastal.

janduse Nõukogu süsteemis vähemvastutavale tööle. Sellest ajast peale Rabtšinski Eesti asjadega enam ei tegele, kuid ta on endiselt tihedais sidemeis Moskvas ja Petrogradis töötavate eesti kommunistidega. Veel 1919. aastal kirjutab ta eesti kommunistide ajakirjale «Klassivõitlus» artikli 1917. aasta revolutsioonist Eestis. On andmeid, et 1920. aastal kirjutas ta artikli vaprast eesti kommunistist Alice Tislerist, kes Keila lahingus 1918. aasta veebruaris suri kangelassurma.¹⁶⁹ 1919. aastal avaldas Rabtšinski «Pravdas» artikli «Kord on käes», milles ta jutustab 1917. aasta Veebruaripäevadest Tallinnas.

7

Kodusõda kestis edasi. Nõukogudemaa laskis käiku laostunud tööstuse viimased ressursid. Iga väiksem kui sötükk oli kallis. Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu mäeosakond saab ülesande: iga hinna eest suurendada kütteaine tootmist Moskva-lähedases kiviõebasseinis. Rabtšinski saadetakse sinna ringkonnaavalitsuse insenerina. Ta organiseerib lahtistes karjäärides kiviõe tootmist, saadab söevaguneid Moskvasse.

¹⁶⁹ D. E. Milanova suulistel andmetel.

Nõukogudemaa purustas intervendid ja valgekaartlased, ainult Krimmis istus veel Wrangel, kuid temagi päevad olid loetud. Kommunistlik partei hakkab suunama oma jõude sõjaliselt rindelt töörindele. Tuntakse teravat puudust tehnilise kirjanduse järele. Rabtšinski teeb Riikliku Tehnilise Kirjastuse asutamise ettepaneku. Tema idee leiab toetust. 1920. aasta juulis määratakse Rabtšinski tema enda organiseeritud kirjastuse direktoriks.

Uuel tööpostil ilmnes Rabtšinski kui organisaatori ja majandusmehe tõeline talent. Peaaegu tühjal kohal alustatud üritus kandis rikkalikult vilja. Tehniline raamat levis rahva hulgas laialdaselt. Ilma ühegi rubla riikliku dotatsioonita andis kirjastus välja 3300 nimetust. Tööliste ja talupoegadele ilmusid populaarse tehnilise kirjanduse spetsiaalsed raamatukogud. Rabtšinski pühendas sellele tööle kogu oma jõu — ta oli mitte ainult kirjastuse direktor, vaid ka toimetaja ja populaarse tehnilise kirjanduse üks esimesi autoreid. 1921. aastal ilmub Rabtšinski raamat «Taylori süsteemist» («Tööliste raamatukogu» sarjas) tiraažiga 20 000 eksemplari.

Raamatu eessõnas kirjutab autor: «Kapitalismi tingimustes rakendatakse tootmise organiseerimise teaduslikku süsteemi ülaltpoolt ja sunniviisiliselt, sotsialismi tingimustes aga võtavad selle rakendamisest osa töölisel ise, vabatahtlikult. Sellepärast on täiesti õigustatud soov anda laiale lugejaskonnale ülevaade tootmise organiseerimise teaduslikust süsteemist» — «Meie ülesanne,» jätkab Rabtšinski, «seisab selles, et näidata ära Taylori süsteemi negatiivsed küljed, need kõrvale jätta, tuua esile positiivne ja see eelseisvas sotsialistlikus ülesehitustöös ära kasutada.»¹⁷¹

Paljastades Taylori süsteemi klassiiseloому, nimetades seda «salakavalaks» süsteemiks, näitab Rabtšinski, et see süsteem teenib ekspluataatorite huve ja et selle asemel tuleb luua uus, sotsialistlik tootmise organisatsioon: «Tulevikuinimesele on äärmiselt häbistav seista laiskade rivis, jääda maha nendest, kes jõuavad edasi ja töötavad kõigi hüveks mitte hirmu, vaid südametunnistuse sunnil... Töö ja tootmise teaduslik organiseerimine on võimsaks relvaks tööliklassi käes, kes peab viimast lahingut kapitalismiga, niisuguseks relvaks, mille abil tööliklass võib rajada tee uude ühiskonda, mida iseloomustavad loominguline võist-

¹⁷¹ И. Рабчинский, О системе Тейлора, М. 1921, стр. 3—6.

I. Rabtsinski 20-ndate aastate lõpul.

lus ja võrreldamatult kõrgemad ning mitmekesisemad ülesanded, rajada tee kollektiivsesse, ilusasse harmoonilisse kommunistlikku ellu!»¹⁷²

See on kirjutatud 1921. aastal, mil Nõukogudemaa tööstus oli varemeis ja taastamise alal astuti alles esimesamme. Pidi olema suur usk tööliklassi ja kommunistliku partei loovatesse jõududesse, et kirjutada need vaimustusest kantud prohvetlikud read. Kui kohased on need sõnad meie päevil!

Töö teadusliku organiseerimise probleemid huvitavad Rabtsinskit ka edaspidi. «Tayloriga süsteemile» järgnevad veel kaks samu probleeme käsitlevat raamatut: «Fordi printsiibid» (raamat ilmus kahes trükis) ja «Tööstuskapital ja töö teadusliku organiseerimise uus koolkond Ameerikas». Võttes terava kriitika alla Fordi ettevõtete kehtestatud tootmise süsteemi, näitab autor, et «meie, nõukogude tingimustes on väga kasulik tutvuda nende praktiliste printsiipidega, mida Ford oma töös aluseks võttis».¹⁷³ Teises raamatus Rabtsinski näitab, kuidas tööstuskapital püüab mit-

¹⁷² И. Рабчинский, О системе Тейлора, М. 1921, стр. 65 и 85.

¹⁷³ И. Рабчинский, Принципы Форда, М. 1925, стр. 10.

mesuguste tootmise organiseerimise teaduslike süsteemide abil kapitalistlikku orjust säilitada.

1931. aastal hakkab I. Rabtšinski tegelema teadusliku tööga mäetööstuse alal. Innustatuna soovist anda oma panus esimese viisaastaku täitmisel, võtab ta ette pikaajalise ja raske reisi Kesk-Aasia kõrbe. Sõidu eesmärgiks on tõestada, vastupidiselt mõnede teadlaste väidetele, et NSV Liidus on küllaldaselt olemas looduslikku väävli.

Kolmel veomasinal sõidab grupp teaduslikke töotajaid suuri raskusi ületades Kara-Kumi kõrbe: «Juhtub sageli, et autod ei jõua kõrgendikest üles sõita, rattad ei võta vedu ja jäävad tuiskliiva kinni,» kirjutab Rabtšinski. «17 korda tuli autodelt maha tulla, rataste alla kuiva, kergesti purunevat saksauuli panna ja masinaid tagant lükata...»¹⁷⁴ Rabtšinski ja tema kaaslased külastasid mitut väävli leiukohta ja väävlitehast. Kohapeal väävli tootmisega tutvunud, koostab Rabtšinski selle mäetööstusharu tormilise kasvu plaani. Ta on veendunud, et «meie sotsialistlikku tööstust saab loodusliku väävliga varustada pikaks ajaks».

Usbekistani reisi tulemusena ilmub Rabtšinski raamat «Väävel». Raamatu algul tutvustab autor lugejat sellega, missugusel kujul väävel looduses esineb, kuidas väävli- maaki toodetakse, annab NSV Liidus leiduvate väävli leiukohtade lühikese kirjelduse ja jutustab siis üksikasjaliselt Kesk-Aasia kõrbes teostatud uurimistööde tulemustest, avaldab oma arvamust, kuidas tuleks NSV Liidus väävli tootmist organiseerida, milliste meetoditega väävli sulatada. Raamatu lõpetab Rabtšinski sõnadega: «Nüüd võib igaüks juba kindlalt öelda, et väävli probleem Nõukogude Liidus on lahendatud.»

Väljapaistvad teadlased andsid I. Rabtšinski teaduslikele uurimustele järgmise hinnangu: «I. V. Rabtšinski tegi väga palju väävliprobleemi lahendamiseks Nõukogude Liidus. Ta on kirjutanud loodusliku väävli kohta rea väga põhjalikke ettekandeid, mis sisaldavad palju uusi ja originaalseid mõtteid ning annavad tunnistust autori sügavatest teadmistest sel alal.»¹⁷⁵ Moskva Keemia ja Tehnoloogia Instituudi otsusega anti Rabtšinskile tehniliste teaduste kandidaadi kraad.¹⁷⁶

¹⁷⁴ И. Рабчинский, Сера, М. 1932, стр. 50.

¹⁷⁵ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast, dokument kannab daatumit 20. oktoober 1935.

¹⁷⁶ Teaduste kandidaadi diplom. I. Rabtšinski isiklik arhiiv.

I. Rabtšinski 30-ndail aastail.

30-ndatel aastatel juhatas Rabtšinski Moskvast mitut instituuti. Aastail 1932—1934 oli ta Rakendusliku Mineraloogia Instituudi direktori asetäitjaks, aastail 1934—1935 Moskva Elektrotehnilise Sideinstituudi direktor. Peagi läheb Rabtšinski pensionile, kuid vana bolševiku väsimatu iseloom ei luba tal kodus istuda. Ta palub anda endale jõukohast tööd oma erialal. 1935. aasta detsembris määratakse Rabtšinski Ühendatud Teaduslik-tehnilise Kirjastuse energetikaalase kirjanduse peatoimetajaks. Samal ajal alustab ta elektrotehnika õpiku kirjutamist.

Suure Isamaasõja aastatel oli I. Rabtšinski Taškendis. Ta oli astunud juba seitsmendasse aastakümnesse, kuid püüdis sel raskel ajal kodumaale jõudumööda kasulik olla. Taškendi linna Kirovi rajooni parteikomitee ülesandel esineb ta haiglates ja ettevõtetes loengute ning ettekanne-tega, abistab noori propagandiste ja agitaatoreid. Moskvasse tagasi jõudnud, jätkab Rabtšinski tööd elektrotehnika õpiku kallal. Õhtuti viib tihti agitpunktides läbi vestlusi, käib noortele rääkimas kommunistliku partei kuulsusrikkast teest, oma kohtumistest Leniniga.

Eestit Rabtšinski ei unustanud. Mõttes pöördub ta ikka ja jälle tagasi nende suurepäraste päevade juurde, mil ta sõja-revolutsioonikomitee eesotsas aitas eesti töölistel nõukogude võimu maksuma panna, tuletab meelde silmapaistvaid eesti bolševikke, kellega kommunismi eest võideldes saatus teda kokku oli viinud. I. Rabtšinski paberite hulgast leidsime tema avaldamata artikli Viktor Kingissepast. Artikkel on kirjutatud 1932. aastal eesti kommunistliku liikumise väljapaistva tegelase 10. surma-aastapäevaks. Suure soojusega kirjutab ta Kingissepast: «Kui Kingissepp Eestis oli, siis ta otse kees, oli täis tulist energiat, tema tähtsus ja kaal muutusid ikka suuremaks ning suuremaks...»

Edasi meenutab Rabtšinski, kuidas Kingissepp 1918. aastal Moskvast asudes Eestisse kippus: «Viha [kodanluse vastu], bolševistlik tagasihoidlikkus ja poliitiline ettenägelikkus sundisid teda Eestisse tagasi pöörduma, minema põranda alla ja tegema bolševistlikku tööd. Seda ta 1918. aastal ka tegi.»

Oma artiklis kasutab Rabtšinski Kingissepa kirja Jelizaveta Ivanovna Kingissepale (J. I. Kingissepaga, kes elas Moskvast, olid Ivan Vassiljevitsšil kuni viimaste elupäevadeni sõbralikud suhted). Nende kirjade alusel (osa neist on meile teadmata) avab Rabtšinski põrandaaluse kommunisti kangelasliku kaju. Oma artikli Kingissepast lõpetab Rabtšinski südamesse tungivate sõnadega:

«Viktor Kingissepp on surnud. Tema surmapäevast on möödunud kümme aastat. Kuid vana parteilase-võitleja mõju Eesti tööliikumisele muutub järjest suuremaks. Piirilinnale Jamburgile anti tema nimi. Seega ka pärast surma seisab Viktor Kingissepp vahipostil, tuletades vaenlastele meelde nende timukatööd, mille eest neil tuleb veel vastust anda. Tööliste aga, kelle südames tema nimi ei kustu, tuletab ta pidevalt meelde ülesannet — panna Eestis maksuma sotsialistlik kord, mille eest tema võitles ja oma elu andis.»¹⁷⁷

Kaks ja pool kuud enne surma täiendab ta juba raskesti haigena veelgi oma mälestusi revolutsioonipäevadest Eestis. Rabtšinski nagu vaatab tagasi käidud teele ja taastab

¹⁷⁷ I. Rabtšinski isiklik arhiiv Moskvast. Avaldamata artikkel «Viktor Kingissepp», 10 masinakirja lehekülge.

I. Rabtsinski 1940. aastal.

oma mälus neid eredaid elulehekülgi, mis olid seotud eesti proletariaadi võitlusega.

Need leheküljed on kirjutatud 1949. aasta 17. novembril. 1950. aasta 30. jaanuaril Ivan Vassiljevitsi enam ei olnud...

... Revolutsiooniliste pidupäevade puhul asetatakse Tallinnas ühele Pärnu maanteel asuvale hoonele väljapaistvate eesti revolutsionääride portreed. Anveldi, Kingissepa, Pöögelmanni, Sihveri, Tombi ja teiste eesti bolševike kõrval näeme ka vene bolševiku Ivan Rabtsinski portreed, mis meenutab meile tema suurepärase elu, seda, mida ta on teinud eesti töörahva heaks, meenutab meile proletarise internatsionalismi kõrgeid printsiipe, mis läbivad kogu meie elu, mis oma elumahladega toidavad nõukogude rahvaste sõprust.

Даниил Маркович Руднев
ИВАН ВАСИЛЬЕВИЧ РАБЧИНСКИЙ

На эстонском языке

Обложка Э. Тали

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja J. Ojamaa, Kunstiline toimetaja I. Torn

Tehniline toimetaja T. Veber. Korrektorid A. Kiho ja L. Rosin

Ladumisele antud 29. I 1960. Trükkimisele antud 16. VI 1960. Paber
54×84. ¹/₁₆. Trükipoognaid 6,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trüki-
poognaid 5,12. Arvutuspoognaid 5,62. Tiraaž 3000.
Tellimise nr. 180.

Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind rbl. 1,85

**MÜÜGIL ON JÄRGMISED
RAAMATUD**

I. Kurtšavov,

M. I. Kalinin Tallinnas.

Hind rbl. 1.—

D. Rudnev,

D. I. Uljanov Tartus.

Hind 60 kop.

V. Jermolajev, S. Markov,

Kangelased ei sure.

Hind rbl. 2.50

P. Larin,

Kuulsusrikas võitlustee.

Hind rbl. 1.35

A. Pähklimägi,

Rahvas ei unusta oma kangelasi.

Hind rbl. 2.—

J. Sentšenko,

Rahvas ei unusta.

Hind rbl. 1.60

**KÄESOLEVAL AASTAL
ILMUB VEEL**

A. Vaarman,

Wilhelmine Klementi.

Rbl. 1.85

A-23244
III

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00329104 6